

A Rigids Reserve.

1919 సంవత్సరములో నాచున రచియింపబడిన సుగ్రీవ తట్టాభిషేకమును నాటకము 1921 సం॥ ఏప్రిల్ లాగాయితు స్పృశియమైన కాపిరైటు చేతను పరిశీయమైన కాపిరైటు చేతను సురక్షితముగ నొనర్పబడినది. కాన నెవరైనను భాషాంతరీకరించుటకుగాని ప్రదర్శించుటకుగాని గ్రంథకర్తయనునట్టి వ్రాతమూలకముగ నొండవలెను. ఖేదమునకు నొనర్చుకాదు కందాయనేమియు చెల్లించనక్కరలేదు పై నిబంధనల నతిక్రమించిన యిదల చట్టివారు దాదాకు పాత్రులగుదురు.

ఆనంతపురం

16—4—1921

కస్తూరి సుబ్బరావు

గ్రంథకర్త

శ్రీ

సు గ్రీ వ ప్ప టా భి మే క ము.

(శూర్వణఖా భంగము.)

5 అంక ము ల నాటక ము.

అక్షరము

గ్రంథకర్త.

కస్తూరి సుబ్బరావు,

—:(0):—

అనంతపురము.

స్వామివిలాస ముద్రాలయమందు ముద్రితము.

1919

పర్వస్వామ్యసంకలితము.)

(మొల రు. 0-10-0)

అంకితము

శ్రీ॥ రఘుకు లాంబుధిసోమ! శ్రీరామచంద్ర!

చెలగి నుగ్రీవశబ్దాభిషేక మనెడి ।

నాటకమొనర్చి యొసంగితి నయముమీఱ ।

ధరను సుబ్రహ్మరాయకాఖ్యచే దనరువాడ ।

గరుణఁ జేకొనుమయ్య పాకారివినుతి! ॥

పీ ఠి క.

అనంత

ఇదివరకు నేను “ శకుంతలా - దుష్యంతమును ” నాటకరచనాకటి కవియించి ప్రకటించియుంటిని. విశ్వోద్యోగవస్థితి విలయకారణ భూతుండను, సచ్చిదానంద స్వరూపుండను, బరమేశ్వరుండనైన, శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతాగలయితే విభంబున గీర్తించినను, సకలసాప వినాశకరంబనియు, సకల మంగళకరంబనియు, సకలాభీష్టప్రదాయకంబనియు, నెల్లరకుఁ దెల్లంబైయున్నది. భగవంతుని విశావశా రంబులలో, లీలామానవ సుందరవిగ్రహుండగు శ్రీరామచంద్రునిచరిత్రము, రామ- ఉణంబున, విస్తరంబుగ దెలుపబడియున్నది. శ్రీరాముడు దండకారణ్యంబు సొచ్చినఁ మొదలు, సుగ్రీవుని పట్టాభిషేకమువఱకు, నాటకరూపంబున నిపుడు గవి యుంచితని. వఱియు సందర్భానుసారంబుగ నచ్చటచ్చట, భాస్కరకవిప్రణీతంబగు తామాయణమునందలి కొన్ని పద్యముల నుపయోగించియున్నాఁడు. ఈ నాటకములోని పాటలెల్ల ననుబంధముగా నిండుముద్రింపబడినవి. సంఖ్యనుబట్టియాయాచోట్లఁబాడు కొనవలయును. తెనుఁగు భావ.యందు నాకుఁగల యల్పజ్ఞతచే గోపంబుమీఁద పచ్చును. నన్నదరించి భాషాభిమానులిందరి దోషంబులను బెలిసినచో, నంతేనంబున సవరించుటకు సిద్ధముగనున్న.

అనంతపురం.

1st Jan. 19

క. నరూరి నుబ్బరావు.

2/16/23

ఈనాటకమునందలి పాత్రములు.

—భూదాసులు—

—విడివిడి—

శ్రీరాముడు—కథానాయకుడు—దశరథునిపుత్రుడు.

లక్ష్మణుడు—శ్రీరామునితమ్ముడు.

భరతుడు—దూషణుడు—త్రిశిరుడు—రాక్షసులు.

రావణుడు—లంకాధిపతి.

విభీషణుడు—రావణునితమ్ముడు.

అతికాయుడు—మహాకాయుడు—ఇంద్రజిత్తు—రావణునిపుత్రులు

ప్రహస్తుడు—మారీచుడు—రావణునిమంత్రులు.

జటాయువు—పక్షిరాజు.

వాలి—కిష్కింధాధిపతి.

సుగ్రీవుడు—వాలితమ్ముడు.

అంగదుడు—వాలిపుత్రుడు.

హనుమంతుడు—సుగ్రీవునిమంత్రి.

1, 2, 3,—ముని

శ్రీ లు.

సీతాదేవి—కథానాయకి—శ్రీరామునిభార్య.

శూర్పణఖ—రావణునిచెల్లెలు.

కేబరి—తపస్విని.

జాన—వాలిభార్య.

అప్పరసలు—దేవాంగసలు.

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

—నాం ది.—

మాత్ర--శా॥ శ్రీరాజల్లబసింజి మంటపమునన్ సీతాసతీయుక్తుడై |
భారద్వాజవసిష్ఠమాను లెలమిన్బాషింపనానందుడై |
వీరాగ్రేసరుడౌ మరుత్సుతునకు న్వేదాంతసారాంశమిం |
పారందెల్పెడురాఘవుండొసగుతన్ భద్రంబుమీ కప్పుడన్.

1. అనుబంధము.

ప్రథమాంశము—ప్రథమ రంగము.

అరణ్యము-పంచవతి-వర్ణ శాల-రాముడు-సీత-ప్రవేశము.

రామ—సీతా! చిత్ర కూటాద్రి గాంచితివి కదా? ఆ సగేంద్ర
మెట్లుండె?

సీత—అందు మనీశ్వరుల హోమ మంత్ర స్వరంబులు, గంధ
ర్వుల గానంబులు, శుక పిక శారికల రవంబులు, సుగంధ
పుష్ప తరు జాలంబుల పరిమళంబులు, నా యల్లంబును
జల్లనింప జేయుచుండెను.

రామ—ఇందు సింహ శరభ శార్దూలాది కారణ మృగరావంబులు నిశాచరవీరుల యట్టహాసంబులు కంటక వృక్షంబులు యుల్లంబును దల్లడింపఁ జేయుచున్నవి కదా? (అని కౌలంబు లింపఁబోవు) తొలఁగి.

సీత—అరణ్యంబెంత భీకరంబైన నేమి? మీ చెంత నే నుండ నా కేమి భయము?

రామ—తరుణీ! మన మీ పంచవటికి వచ్చు మార్గములో జటయువు మనల నెదుర్కొని సఖ్యంబువాటించి, దండకారణ్యమున దైత్యుల రాముడి విశేషంబుండుగాన నేమటకుండు? డని వచించెను గదా? అంతకుమున్నె నీవు విరాధుండగ్రూర రాక్షసుని చేతఁ జిక్కి యెంత దిగులొందితివోకదా?

సీత—నాథా! ఆ ఘోర నిశాచరాధముని వీక్షించినంతనె నా ప్రాణంబులు వెడలు నట్లయ్యె-వాని బాహువుల నడుమ నికొని యలసి సొలసి మూర్ఛిల్లితిని. లేచునంతలో మీ చెంత నుంటిని. నాతో మింటికెగసియున్న రాక్షసుని పట్టువలించుక నే నేయపాయములేకుండ నెటు వచ్చితి నో చిత్రము నున్నది.

రామ—ఇంత! చిత్రమేమి? నా వాడిశరంబులు వానిమేనుఁబలిగొనాక సంబున నుండి నీవు పడుటఁగాంచి గారుడాస్త్రంబు నీ కే యపాయంబును గలుగకుండునట్లు నేఁగావించి సీతా! చిత్రకూటమును విడిచిన దాదిగ మన మే యే గాత్రములఁ దాటి వచ్చితిమి?

సీత—ఇప్పుడు వాని నన్నియు నే నెట్లుచెప్పగలను?

రామ—నీ యయోధ్యాపురమున కరిగిన పిదప నీ తోడివార లడుగ నిపుడే చెప్పలేకున్న నపుడెట్లు చెప్పగలవు?

సీత—ఏమో నాకుఁ దోచినవి చెప్పెదను.

రామ—నానినే చూతము చెప్పము.

సీత—శరభంగాశ్రమము, సుతీక్ష్ణాశ్రమము, దాటివచ్చితిమి ఇదె పంచనటి.

రామ—(చిటు నవ్వుతో) ఇత మాత్రమేనా?

సీత—(ఆలోచించి) ఆ! మఱచితి. అగస్త్యముని కూశ్రమము.

రామ—(మందహాసమున) అత్రిముని యాశ్రమమందుండ లేదా? సీతా! అనసూయ నీకుఁ గొన్ని ధర్మంబు తెఱిగించెఁ గదా? అని నాకుఁ దెలుపఁగూడనివియా?

సీత—మీరెఱుంగని ధర్మంబులెవ్వి? పత్నివతా ధర్మములనే నా కుపదేశించినది. నాధా! ఆమె యెంతతపస్వినియోకాని నాకొనఁగిన వరములమేయగులు. అంగరాగములు, వాడసి పువ్వులు, మాయని మణుంగులు నాకిచ్చెను. ఆ నాడు మొదలు నేటివఱకు వి యిట్లేయున్నవి. (వణకుచు) అబ్బా! అట్లువయందైనను చలి మిక్కుటముగానున్నదే?

రామ—నలుదిశలు తెలివట్టచేగప్పుఁబడినట్లు మంచావరించియున్నది. మఱియు మంచుబిందువులు ముత్యములట్ల కానుపించుచున్నవి.

గీ॥ మించుఘాసంబు పైరాలుమంచుబొట్లు ।
ముత్యముల రీతి గనుపట్టెముదిత! చూడ ।
ఇవమువ్యాసించె దిశలెల్ల! సింపుమీఱ ।
ధాత్రదేవేరివలిపంబుఁ బొల్చిసల్లు ॥

ఉ॥ అల్లదెఱచూచితేసతి? రయంబున దాటుచు సైకతంబులన్
ఉల్లములుల్లసిల్లగను సుగ్ధోసరించుచు వృక్షశాఖలన్
మెలన గోమీనదిన మెరులుముంప గడంక నిరువే
ల్లనదాఁకఘీంకృతులు సల్పుచుఁ బాతెను దంకియూధముల్.

జానకీ! నా వెంట వచ్చుట చేతగదా? చలినెలలందు సైతం
నారచీరలుకట్టి మృగ చర్మంబులపైఁ బరుండి ఫలంబులూహారంబుగఁ
కొని భూషణంబులు మాని యడవులంబడి యిడుమలందుట-అయె
ధ్యయందే యుండిన నీకిట్టికష్టంబు లెవ్వియు లేకుండగదా?

స్తీత—--జీ! ఒల్లను సౌధజాలముల నొల్లను దివ్యసుగంధ ద్రవ్యః
నొల్లచున్నర్థ సంపదల నెల్లహిరణ్మయభూషణంబులః
పుల్లసనోజనేత! రఘుశ్శత్రుగవ! మీషద సేవచాలు నా
యుల్లమువల్లవిరిప మది నెల్లనికేమియుఁ ప్రాణవల్లభా!

ప్రాణేశ్వరా! మీరెచ్చట నున్న నాకదియే యయోధ్య
కృష్ణాజినంబె హంసమాలికా తబ్బము. ఈపర్ణకుటీరమే సౌధార్థ
రము. మిమ్ముఁ బొసిన దినము మహాకల్పమైయుండు.

రామ—నేనూరక నట్లంటిఁగాని నీయుదంతము నాగు దెలియదా
నేను మాత్రము నిన్నెడబాయగలనా? స్తీత! ప్రాతఃకా
ముననే ఫలంబులకై వెళ్ళిన లక్ష్మణుండికిను రాకతెడ
జేసెనో? తోచకున్నది.

(దూరమున లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశము.)

2 అనుబంధము.

లక్ష్మణ—(తనలో) అక్కట! ఫలంబులకై నేనంత దవ్వేలి బోని
అఖడ్గమేలనా కంటఁబడె? నేనేలవానిఁ గైకొని వెదు
గుముకును ఖండించితిని? అప్రవేటునందుండు మునీనరీయునకు
దాకి జనుసిమందిరంబునకుఁ జనియెగదా? హృదైవనూ
ఈ ఘోరపాతకంబే రూపంబున బాపుకొనువాడ. శ్రీరాముఁ
శరణంబు జొచ్చెదగాక (అని సమీపించి నమస్కరించును)

రామ—(లేవనెత్తి) గీ॥ నిర్భలుండవు తలపంగనీతిమతివి
సరనుడవు భూరివిక్రమశాలినరయ
ధర్మమార్గంబు నెందైన దప్పవెవుడు
అన్నసీముఖమేల కో చిన్నపోయె॥

అక్కణా! సీముఖమేల విన్నబోయె? కన్నీరు మున్నీరుగ
నుబికిపొరలుటేల? ప్రమాదవశంబున జేయరానికృత్యంబేమైన నున
ర్చితివా? మునీశ్వరులకేమైన నపకారమాచరించితివా? శత్రువులకు
వెన్నిచ్చిపాటితివా? దుఃఖంపనేల?

అక్క— కం॥ అక్కట మతిహీనుడనై
నిక్కము గానంగ లేకనేమొకతపసి
జిక్కని పొదనూటుండగ
గ్రక్కనఖిడింగి పాపకర్ముడ నైతిన్ ॥

అన్నా! పక్వఫలంబులకై నేననంబునకురుగుచుండ నొక
ఖడ్గమాకనంబున మెలగుచుండెను. నేనా ఖడ్గమందుకొని చేరువనున్న
వెదురు జీబును నఱుకెత్తి. నేవేసిన వ్రేటందుండు మునీవరుని శంతం
బుదాక ధరణింబడి ప్రాణంబులు విడిచెను.

రామ—“హరిహరీ” (యని కర్ణములు మూయుచు శిరమువంచి చిం
తాక్రాంతుడై యుండ మునీశ్వరుల ప్రవేశము.)

1 ముని--రామచంద్రా! పీలయోచించెదవు? లోక శంటకుండగు
దశకంతుని చెల్లెలికొడుకు జంబుమాలి యనువాడ ఖండ
లుని గూర్చి యఖండతపంబు సల్ప వాని తపంబునకు
మెచ్చి దివ్య ఖడ్గముబంపిన వాడొక్కఁడున్న మింటమెలగు
చుండెను. అక్కణుడా ఖడ్గముగైకొని యా రాక్షసుని
దెగటార్చి లోకంబులకు మేలుగావించె. ఆ తనికే దోషంబు
అంటును.

2 మ. ని--రాజేంద్రా! ఈ దుష్ట రాక్షసుని సహరించి మాకు మే
 లొనరించితిరి. మా యాశ్రమంబులకు మేము వెళ్ళెదము.
 రామ--తపోధనులార! బ్రహ్మహత్యాపాతకంబునకై జైచితిని.
 మీ వలన నిశాచరుడని యెఱుఁగుటకు సంతసించితిని.
 పోయిరండు. (మునులు నిష్క్ర.) అవనికవడును.

ప్రథమాంకము-ద్వితీయ రంగము.

(అరణ్యము-బోనపుట్టికడలపై నిడుకొని శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

3. అనుబంధము.

శూర్ప--లోకంబున నా కొడుకువంటి కొడుకుండునా? తలిదండ్రుల
 యందెంత భక్తి సలాఘించును. ఆరు నెలల గర్భము నే
 దాల్చి యుండగఁ గదా? నా పతియగు విద్యుజ్జీహ్వసి నా
 యన్నచంపినది. తండ్రి నెఱుఁగకున్నను భక్తిచేగదా? పగ
 తీర్చు కొనుటకై హోరతిపంబొనర్చుచున్నవాఁడు. భళిరే!
 అనతికాలంబున నేవాసవునిచే పరంబులఁగై కొనియాదశకం
 తుని కంతంబు బుత్తరించి లఱకారాజ్యంబవలీల నేలగలఁడు.
 అప్పుడు గదా? మందోదరి మొదలగు వదినెలందఱు నేన
 రుగుదెంచిన వెంటనే “శూర్పణఖ దేవిగారు” రఁడు, యీ
 పీఠముపై నలంకరింపుఁడని భయభక్తులచే నిలువఁబడి
 యెప్పుడో మాట నా నోటవెడలునో యని గుండెలఱిచేత
 నుంచుకొనినన్గాచియుందురు. అప్పుడుగదా? దేహాంతక,
 నరాంతక, అతికాయుఁడు, మహాకాయుఁడు, శత్రుజిత్తు మొద
 లగు వారు నా యాజ్ఞకువేచి నా పంచలఁబడియుందుదురు.
 నేను హంసతూలికా తల్పంబునఁబరుండ నులోచన మొద
 లగు కాంతలు నన్నుఁజేరి నా పాదంబు లొత్తుచుందురు
 అప్పుడుగదా? నా సౌఖ్యము మిన్నందుట. అప్పుడు గదా

లంకారాజ్యంబునకు మహారాజుబోలె యొప్పియుండుట. అప్పుడు గదా? నాయానందము. అప్పుడుగదా? నా భోగము అప్పుడు గదా? నా ప్రమోదము. నా సుభగత్వము. నా విలాసము. (హహహహహహ పెద్ద నవ్వు నవ్వును.)

(ప్రౌఢ సమీపించి వెలుపలఁ దెగి పడియున్న కొమరుని శరీరముఁగాంచి పెద్దపెట్టున గోదనముతో)

హా పుత్రా! ధృఢగాత్రా! ఇప్పుడేగదా? నేనన్నో కోరికలచే సంతసించితిని. నావంటి ధార్మికురాలు కట్టికోరిక లీడరునా? నేనెట్టివేళ జన్మించితినో కాని, పతిని జంపుకొని జీవించితి. ఇప్పుడు సుతుఁడు మృతబాంధవగు నాదేహంబున ప్రాణంబుల నిల్చుకొని మొండి బ్రతుకు బ్రతుకు పొమ్మని బ్రహ్మ వ్రాసియుండనోవు. తేకున్ననాకీ దుఃఖమేల ప్రాప్తించును? హా తనయా! సిమ్మతణంబున నీ శరీరమేల ఖండింపఁబడియె? ఏ సంగతికీ బోక నిశ్చలతపంబానర్చుచుంటివి కదా? ఏయ్యపకారం బెసనికీఁగావింపక సమాధినుండగనే క్రూరాత్ముఁడు నే నీదుఁడు నీ ప్రాణంబులనుహరించె. హా కుమారా! నిర్జరేంద్రుని మెప్పువడసి పితరుని పగఁ దీర్చుటకునై పంక్తి కంతునిఁ దెగల్చి మాపో తేపో లంకా రాజ్యంబువలీల నేలెదవని నమ్మియుంటి నే? నా కోరికలెల్ల ఫలింపఁజేయుదువని విశ్వసించి యుంటి నే? అక్కటా! దైవంబెంత నాపైఁ జలవట్టె? నేనీ పుత్ర శోకంబెట్లు భరింతు? భర్తనెడబాసినను బుత్రునిఁ జూచుకొని సంతసించుచుంటి నే? నా సంతసము నేటితో నడుగంటెను గదా? అను నినము తటి దప్పుకుండ నంజుడు నే దెచ్చికడుసారబెట్టుచుంటి నే? ఇక నే నెవ్వనికై పండుదు? ఎసనికీఁ గొని వత్తును? (యోచించి) మించిన గార్యంబునకు వగచి ప్రయోజనంబేమి? (కోపారుణ నేత్రయై) ఔరా! నా పుత్రుఁడు జీవించియుండిన బ్రాణపాయంబుని యీ వనము నందుండు మునితులువ లే యెవని చేతనో చంపించియుండురు. ఇందుకు సంభేదాంభేలేదు. ఈ క్షణంబునఁ జనివారి నందఱిని యరకాలఁజ

దిమి ముద్దఁ జేసి నోట వేసి కొనియెద. అప్పుడుగనా? నా ప్రతాపంబు
వారలకుఁ దెలియును. పోయెదగాక (నిష్క్ర.)

ప్రథమాంకము-తృతీయరంగము.

(మునులు తపోనిష్ఠ చేనుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప—ఓ మునిముచ్చలార! కన్నులు మూసికొని పాలుఁ ద్రాగు
పిల్లి చందంబున నెఱికిఁ దెలియదని తపముఁ జేయువారి
వలె నుండిన మిమ్ముల విడుతునను కొంటిరా? విడుచుదా
ననుగాను. (ఆర్భటించుచు) నా కొడుకు నెవరు రాతెగ
టార్చినది? నిక్కముగ జెప్పుడు. లేకున్న నా సంతాపంజాను
నట్లు మిమ్ముల నందఱినిఁ బట్టిమింగెదను.

1 ముని—అమ్మా! శాంతింపుము శాంతింపుము. ఇందు మా తప్పే
మియులేదు.

శూర్ప—హుం. శాంతమా? ప్రాణాంతమా? ఏమిరా వశరెదవు?

2 ముని—దైత్యజననీ! ఇవ్వనంబున నొక్క మునివేష భారుడగు
రాకొమరుడు నీతనయునిఁ జంపి ఫలములు కొన్నిచే కొని
పర్ణ శాలకిపుడే యిట్లేపోయెను. (చెయ్యిచూపును.)

శూర్ప—(రోషమున) ఎవఁడా మనుజాధముడు? వానింజక్కా
డెదఁ గాక (నిష్క్ర.)

3 ముని—నీకుఁదగిన శాంతి రామలక్ష్మణులు చేయుదురులే, పో.

1 ముని—చేయుటయేకాదు. ఎప్పటికి మఱిపురాకుండు గుర్తు పెట్టక
మానరు. రావణుని కులనాశనమున కిదియే మూలకార
ణము. (నిష్క్ర.)

ప్రథమాంకము-చతుర్థరంగము.

(పంచవటి-పర్ణ శాల-రాముడు-నీత.)

రాము—నీతా! నీచే ననుడినంబు నీరునింపఁబడి పెంపొండిన మల్లెల
మొల్లలు జాజాలు గులాబి పుష్పములు వికసించి నువాసన

తెల్లు వెదజల్లుచున్నవో చూడుము? నీవేల ముడుచుకొన రాదు?

నీత—నాథా! సకల భోగంబులు విడనాడి యరణ్యంబున పదు నాల్గు వత్సరంబులు తాపసవృత్తిచే నుండునట్లై కైకేయి కట్టడఁజేసి పంపినది. కాన నేనిపుడా పుష్పంబులేల ధరించ వలయు?

రామ—తాపస వృత్తి నాకుగాని నీకేల? నే జటాభారుడనై యుండ నీ జడను బుష్పములుండ గూడదని కాఁబోలు నీ తలంపు. నేనీ పువ్వులను ముడిచెద. (కొన్ని పువ్వులు శిరమందుంచ బోవ)

నీత—ప్రాణేశ్వరా! వాడని పువ్వులు నాకనసూయాదేవి యొనఁగి యుండ నీ పువ్వులేల? (రాముడు తొలఁగి నిలుచును.)

(ఒకవైపునుండి శూర్పణఖ ప్రవేశము. రామునిగాంచి నంతసమున)

శూర్ప—ఆహా! ఏమీ సౌందర్యము? తోకంబున నాబోటి నుండ రాంగి కీతఁడు తగును. ఈ తనికి నావంటి భార్య తగును గాని మఱియొకతైన మానికంబునకు మసిపేలిక జాటినట్టే యుండును.

(నీత వైపునకు దృష్టిసారించి) ఇంత నెవరా వికార భామిని? ఈ నుండ రాంగుని సౌందర్య మంతయుఁజేకగొట్టుచున్నది. నే నాతని చెంతఁజేరిన నింకెంతవన్నియహెచ్చువో కదా? నామాయచే వారల కగుపడకుండ నీ నుండరాంగుని చెంతఁజేరి చూచెదగాక. (అట్లే తిరుగును.)

(తనలో యోచించి) నే నీ రూపంబున బలకరించిన నన్ను మెచ్చునా? మెచ్చుడు. కాన కామరూపంబుగైకొని యీ వన్నె కానిఁ గూడి హాయిగ నుండెద. నా పెనిమిటి నాఁడే పోయెను. ఇప్పుడు సుతుఁడు కూడాపోయెను. పోనీలే. ఈ మనోహరుని చెంత నున్నఁజాలు. (దూరము నుంచి చెంపలూడ్చి ముద్దిడి నిష్క్రమించును.)

(రాముఁడూరక నిలిచియుండ నీత సమీపించి హస్తము గ్రహించి.)

4. అనుబంధము.

నీత—మనోహరా! ఇంతలోనే మీకింత కోపమా? ఏల మాటాడరు?

తామ—నే ముడువదలఁచిన పువ్వులే పనికిరాకున్న నీతో నాకేటి మాటలు?

నీత—శిరముపై వాడని పువ్వులుండ నీ పువ్వులేలయని యంటఁగాని నే నొల్లనంటినా? మీ యిష్ట మొచ్చినన్ని కుసుమంబులు ముడుపుడు.

రామ—(చిటునవ్వుతో) అట్లనున నీశ్వేత గులాబి పుష్పము నుండెదను. (పువ్వునుంచి) నీతా! నీ నీలకుంతలములపై యీ పుష్ప రాజమెట్లు రాజులుచున్నదో? చూడుము.

గీ! నీలమణి భూషణంబున నిలిచి యుండు

పుష్పరాగంబు మాడికి పొలుపు మీటి

నీలమైనట్టి కుంతల జాలమందు

మెరియుచున్నది పుష్పంబు మీననేత!

(శూర్పణఖ కామిణీ రూపమున ప్రవేశము.)

శూర్ప—(తనలో) ముజ్జగంబందుండు కామినులు నా యీ లావణ్య రూపమునకు సాటివత్తురే? ఇప్పుడు గదా? యీ మోహనాకారుడు నావలలోనఁజిక్కుట. ఇక నే దలఁచిన కార్యంబవశ్యంబు నెఱవేఱఁగలదు. (రాముని సమీపించి) రా కొమారా! నీ నామధేయంబెద్ది? నీ జనకుడెవ్వఁడు? ఇట్లు మునివేషధారుడవై శరచాపంబులన్నాని యింతి తోడఁ ఘోరారణ్యంబులనుండఁ గారణంబేమి?

రామ—(తనలో) ఈ రమణి విలాస వైఖరింగొంచ నన్ను గామించి వచ్చినట్లున్నది. దీనిఁ బలుకరించి చూచెద. (ప్రకాశ) రమణి! నా తండ్రి దశరథుఁడు. నన్ను రాముఁడందురు. ఈ పడఁతి నా పత్ని. నా తండ్రి యాజ్ఞచేయ నేనీ యరణ్యంబునఁ దపోవృత్తిచే గాలమును గడపుచున్నవాఁడ. నీ వెవ్వరి దానవు? నీ నామమెద్ది? నిన్నుగన్న పుణ్యంఁడెవ్వఁడు? ఆహ! ఏమి నీ లావణ్యము? నీ విలాసము? ఇట్టి రూపమేకాంతలండుఁగాన. నీ విపుడేల వచ్చితివి?

శూర్ప—(నవ్వుకొని తనలో) నీతో నే నొంటిగ ముచ్చటించవచ్చితిని. నాసౌందర్యమునకు మెచ్చియున్నవాఁడు నన్నుఁ జేపట్టకమానువా? నా యుదంతమెఱిగించెద.

శం| “అలిమి జగత్తయంబుఁబలు బాములఁబెట్టుచు దేవతావగుల్
పెలుకుటఁబంక్తి కగుతుడను పేదఁదనర్చిన దైత్యభర్తకుం
శెలియలఁబేరు శూర్పణఖ చెప్పెడిదేమి మహీశ నీకు నే
గలసితి నిన్నుఁదక్కఁమెరుఁ గైకొన నీవుచు బాయుమీసఖి”

మూడుజగంబులందుఁ బ్రసిద్ధి వహించిన రావణాసురుని చెల్లె
లను నా పేరు శూర్పణఖ. నీ రూపురేఖా విలాసంబులన్నియు

గాంచి నాకుడగిన పురుషుడవని యెంచివచ్చిన దాన. నీవే యాత్రును
గాక్షించిన నా రూపముగై కొని నిన్ను మనోజ కేళిందేల్చి మెప్పించెద.
నీవువలచిన స్థలంబుల కనాయాసంబుగ దోడ్కొనిపోగలను.

త. అనుబంధము.

(స్తీతను జూచి) ఇది రూపహీనురాలు. కొఱమూలినట్టి యాఁడు
దానితో నేమి సుఖమందగలవు? దీని నిపుడే హింసించెద. నన్ను
బరిణయంబునఁ జేకొనుము.

రామ—(భీతిల్లు స్తీతను జెంతఁదీసి చిటునవ్వున) సుందరీ! నీ సౌంద
ర్యమునకు మెచ్చితిని. అయిన ననునమ్మి నా నెంటవచ్చిన
కాంతను విడుచుట ధర్మంబుగాదా. అటు చూడుము. నా
సహోదరుఁడు లక్ష్మణుఁడు. నాంటెరూపవంతుఁడు. వానికిఁ
దగిన సతి లేకున్న వాఁడు. పొమ్ము.

శూర్ప—(తనలో) ఔరా! పాని సోయగము. ఈ రామునికన్న
నాతఁడే నాకుడగిన వాఁడు. పోయెదఁగాక (నిష్క్ర)

(ముందుభాగమున లక్ష్మణుఁడు అటు ఇటు తిరుగుచుండ

శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప—లక్ష్మణా! నీయన్నను నే గామించినను బేలయై నీకుడగిన
సతిమణి లేదని నీ కడకు నన్నంపియున్నాఁడు. నీవు కోరిన
కామరూపము ధరించి నీ మనసున కెక్కునట్లు మెలఁగు
దాన.

లక్ష్మ—(తనలో) తన్నుఁ గామించి యుండిన చేడియను హాస్య
మాడఁదలచి యన్న నాసాలికిబంసి యుండనోపు. నేనును
పరిహాసించెదము గాక (ప్రకాశ) రుణీ! నీ విలాసంబునకుఁ
దగు వాఁడ నే గాను. ఈ జడలు, యీ వల్కులాజినములు

నీకెల్లప్పుగ నుండును? పొట్టకూర్చి రామునిగొలిచి
యున్నవాడ. ధనహీనుడను. నీవు కోరిన సొమ్ముదేగల
నా? చీరలు తేగలనా? ఏమి తేగలను. ఇట్టివానినిగూడి
నీపేమి సొఖ్య మెల్లదగలవు? రాముడో భూనాథుడు.
నీ కోరిక లన్నియుఁదీర్చగలడు.

6. అనుబంధము.

శూర్య—నీ వతిరూపవంతుడననికదా? యింతగర్వము. నీకుఁదోడు
నానంటి యనతి యుండిన నింకెంత రాణింతువో? లేకున్న
నిర్మానుష్యంబైన సౌధంబు మాడ్కికదా? నీ విలాసము.
విత్తమునకై రామునిగొలువజేల? నన్ను ద్వాహంబైన
నీవు కోరిన ధనముదేగలను. నా మాటవిని నా కొక ము
ద్దొసఁగుము. (ముద్దిడఁబోవ)

అక్షు—(తొలఁగి) ఇంతి? విలాసవంతులైనట్టి తరుణులు నానంటి
భృత్యునిఁగోరుదురా? ఇంతకు నీ సౌందర్య గమన విలా
సంబుఁజూడఁగోరి రాముఁడు నిన్నిటు పంపియున్నాడు.

కం॥ ఈముక్తి చేపు లీ మొగ

మీమెలుపుం బొలుపుగలదె యేచెలువకు నీ

కోమలేక మెలుఁగుటనునె

రాముఁడు మెలుఁగించి చూచె నమనో నిన్నుకా

కాన నా మాటవిని యీసారి రామునిజేడుము. నీ నేర్పునకు
మెచ్చి నిన్ను వరించును. శీఘ్రముగవెల్లుము.

శూర్య—(తనలో) బేరా! రాముఁడెంత మాయకారి? నా విలాసము
జూచుటకా? నన్నిటు పంపినది. ఇంతి వరశ్యాముఁడు. సౌం
దర్య జిత కాముఁడు. రామాభి రాముఁడు. వానినే గూడెద
గాక (నిష్క్ర)

(కాముడు-నీత-అనీనులై యుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప— నీ! పరి పూర్ణ కళలచే భాసిల్లు రేఱేని
 ధిక్కరించెడు మోము తీను గాంచి
 కమల ప్రతముకన్నఁ గడు సొంపుచేనుప్పు
 నిండారు కన్నుల నీటుగాంచి
 మదముచే నలరాదు మ ప్రేభ హస్తంబుఁ
 బోలు నీ కరముల పొందు గాంచి
 నీల మేఘచ్ఛాయ నెనయు చుండెడి మేను
 యందంబు మనసార నట్టె గాంచి

గీ॥ వలచి వచ్చితి మోహించి నసుమతీశ!
 నన్ను జేకొని బ్రోవుము సన్నతాంగ!
 మనగ జాలను నేనింక మానవేంద్ర!
 రవ్య నేయంగ నేటికి రామ! రామ!

మనోహరా! ఏల నన్ను పరిహాస పాత్రురాలుగ జేసెదవు?
 ఎవనిపేరు చిన్న మాత్రముననే వేల్పులు భయాక్రాంతులై పాటు
 చుందురు? ఎవని నామోచ్చారణమున రవి చంద్రులు బెగడువడి
 కాంతి హీనులౌదురు? ఎవని పరాక్రమమున ఒగ్తయింబు గడ
 గడ లాడుచుందును? అట్టి వాని చెలియల్లిన నేను గామించి
 వచ్చి వేడుకొనిన నీ పూర్వ పుణ్యఫలంబని యేల దలపవు? ఏల
 రావు? ఏల సంతసముఁ దోపఁజేయవు? ఏలఁగొఁగిలింపవు?

రీ॥ అనుబంధము.

రామ—రమణీ! న్నాపై నీకెట్లు మోహంబు కలిగెనో నేనూహింపఁ
 జాల. రాజ్యమృతుడనై వనవాసముఁజేయుచున్నాఁడ. పేద
 టికమన్న నాయందే బూనియున్నది. నివసించుట కీతాని

పత్ర కుటీరంబే ధాని సౌధంబు సున్న-అందున నాపత్ని
నన్నెడ బాయమంగ నెల్లప్పుడు నావెంట నరీతి యుండును.
ఇంత మాత్రము యోచింపలేనా?

7. అనుబంధము.

శూర్ప—రామా! నా మనోవాంఛిత ఫలకామా! ఏల నన్నా
యాస బెట్టెదవు? ఒక్కసారి మనసారఁ గొఁగిలింపనిమ్ము.
(నమీపింప) (రాముఁడు తొలఁగ) ఏల దూరమునకేగ
దవు? ఇంత నీవనిత కలదనికదా? నీ సంకోచము.

కం॥ : : కొఱమాలిన దుర్లక్షణ

కొఱగాదిది నీకు నాతె గుత్తంబుగ ని

జ్జఱభి వధిం చెద నీతో

నఱలేని మనోజ కేళి నలరెద నెలమిన్"

(అనఁ నీతను నమీపింప రాముఁడొకచేత నీతను తన వెను
కుఁజేర్చి మఱియొక పొత్తము దాని కడ్డంబుగబెట్టి)

రామ—సుందరీమాణి! నా మాట లాలింపుము. ఎవరడు లేకుండఁ
బ్రయునితో విహరింపఁగోరు నీవు నన్నుగూడ సవతి పోరు
నోర్వఁగలవా?

కం॥ బంగారువంటి మేనును

సింగారము లొల్కు మోము నీగముడితోడన్

జెంగావి వలువవాడదొ

పొంగారఁగ గూడియుండు బామ్మాయటకున్"

ఈ సారి వెళ్ళిన లక్ష్మణుఁడు నిమ్మదప్పక తేన్బును. పొమ్ము.

శూర్ప—(యోచించి) కామునకు యాలలన వనోజెంటఁ దగిలి
యున్నది. నే నీ సవతి పోరు నోర్వఁజాల నీవేమించి చూడ

నా సుమిత్రాపుత్రుడే నూన్మాత్తుని బోలిన సౌందర్య
వంతుడు. నాకుదగును. అందున నొంటి పాటున నున్న
వాడు. నావంటి జన్మని చెంతజేరి రతికేళికి బాధింప
వలదని నిరాకరించునా? అతని పాలికే వెళ్ళెదను.

(ముందుభాగమున లక్ష్మణుడుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప— గీ! యావ నంబున దనరుచు నన్ని దిశలఁ
గాఁతి వెదజల్లు నీ సోయగంబు గాఁచి
తమక మాపగ లేక నీ దరిని జేర
వలవు లిగురొత్త లక్ష్మణా! కలయవేల?"

లక్ష్మ—(తనలా) మరల నిది యొక్కడి గ్రహచారము?

శూర్ప—ఇచ్చేరుపనే నా యన్న లున్నారు. దేవ కన్నర కింపురు
షాదుల నెల్ల జయించి మితలేని పరాక్రమంబునఁ దేజరిల్లు
చున్నవారు. నా మాటవిని నన్ను జేపట్టినవారు నీనేవ కుటు
గ నుందురు. రాక్షసుల కెల్ల నీ వేలికవై సుఖంబున నుండ
వచ్చును. ఈ దండకారణ్యంబునఁజడి కాయగన రేటికొని
తిని కష్టపడనేల? నక్షత్రమండలాంతరంబున వెలిగెడు
చంద్రుని మాడ్కి నిశాచరుల నడుమ బ్రకాసించెదవు.
నా మాటబినుము.

(చెయిబట్టుబోవ)-తొలగి

లక్ష్మ—నీ హిత వచనంబు లింకఁజాలును. ఒడయుఁడుండ నేవకు
నిరూచింతురే? సువర్ణాభరణము లుండఁబూటకఁపు సొమ్ము
లను బెట్టుదురే? చూతఫలంబు మాని చేతిదొండ నపే
క్షింతురే? పంచభక్త్య పరమాన్నముమాని యాకలములు
భుజింతురే? రాముని మాని నన్నుఁ గాక్షించుటందే?
యోచింపుము.

గీ॥ జగములను బ్రోచు ధీరుఁడు జాణుఁడతఁడు
దా నుఁడను నేను నీ వైక దాసి వగుచు
చెలుపు రిత్తగ జడునిటు జేర నేల?
నీదు సరసత గాంచి నిన్నేలు బొమ్ము.

8. అనుబంధము.

శూర్ప.—సుందరా! ఏల నాయూశ వృధ జేసెదవు? నే దనుజ జా
తను. వావి పరున లంత గణేంపను. ఇంకొక నిమిష మా
త్రమిట్లె యాలసించిన నీయాన, నాయూన, ఆరామునియాన,
నిక్కముగ మనఁగజాల.

లక్ష్మ—తరుణీ! మరల నిన్నెప్పుడు గాంతు నా?యని కాముఁడు
నీకై యెదురువేచి యున్నవాఁడు. మీకట్టి వావి పరునలు
లేకున్నను మాకైన నుండవలదా? నామాట లాతిం
పుము. తొలుత నా యన్నను గోరి నందున నాకు నీవు
వదలె వైతివి. తల్లితో సమాను రాలవైన నిన్ను నే
గోరుట మహా పాతకము.

కం॥ “నినుఁగని నప్పటఁ గోలెను

దన మడి నుడివడఁగ రామ ధరణీశుఁడునిక.

గనుఁగొనఁ గోరెడుఁ దడయం

జన దియ్యెడ వడినె వైతి చను మయ్యెడకున్”

శూర్ప—(తనలా కొంచము వేసరికతొ) అన్నను జూపి తమ్ముఁడు
తమ్మునిజూపి యన్నయుఁ బాలుపడక నున్నవారు. (కోప
మున) నన్నొక బీద మానవు రాలుగ నెంచి కాటియ బెట్టు
చున్నవారు. సీతంజూచి రాముడొప్పుక నున్నవాఁడు. ఈ
సారి నామాట వినినసరే, లేకున్న సీతంబట్టి చదిమి, యొక
ముద్దగ నోట వైచికొనియెద. ఆవల వీరిరువురు వలదన్న
చ్చి నాపెఁబడుదురు. పోయెడఁగాక (నిష్క్రమింప)

లక్ష్మ—(తనలా) ఈ దానవిత్తో వినోద మెప్పటికైనా బాముతో జరలాటములు కావే? రాముడేల దీనిబార దోలక నున్నవాడు? నే నేతగువిధంబున దండించుదమన్న నాయున్న యానతి తేదు. కోపాచుణ నేత్రంబులతో మరలి పోయిన దానవి యేమి సేయునోకదా? సమీపమున నుండెదఁ గాక. (నిష్క్ర) (రాముడు-సీత ప్రవేశము)

రామ—సీతా! విరహిణికి యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానమన్న సున్న. అందున స్వాభావికముగ పురుషులకన్న స్త్రీలకు కామ మెనిమిది పాశ్లాధికమను పచనము. నీ దానవి సార్థక మొనరించుచున్నది. దైత్యులకు మానవులకు పొందు పొసఁగదని యెఱుంగక కామాతురమున నక్కడనుండిక్కడికి యిక్కడనుండిక్కడికి నిప్పుఁ ద్రొక్కిన బిడలంబు చందంబున నెల్లుతిరుగుచున్నదో చూడు?

సీత—(చిఱునవ్వున) ప్రాణేశ్వరా! కామించి వచ్చిన యువతిని నిరాకరించుట పాపమని యెఱిగియు వలదనుటేల? ఇట్టి సుందరాంగి మీకింకెన్నడు లభింపఁగలదు? చేతఁజిక్కిన వనితను బోనాడి వెనుక జింతించిన ఫలమేమి? వనిత తానై వలచివచ్చిన మగవారులు బింకమున నొల్లకుందురు. లేకున్న వెనువెంటఁదగిలి కాళ్ళపై బడుదురు. (నవ్వును)- (అట్టి సమయమున శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప—బేరా! దీనికొవ్వు. నన్ను జూచి నవ్వుచున్నది. ఓరీ! రామా! యీ క్రభుషనంబుల నెక్కసారి ముంగఁజాలిన నన్నొక చీరికి నైనఁగొన కున్నావు. నే నలిగిన నిందాది సురతైన దాళఁబాలుదురే? నా నామోఽచ్చారణ మాత్రముననే మనులెల్ల గడగడ వణఁకు చుందురు. పసి బిడ్డలు సైతము పాలుద్రావ వెఱుతురు. ఇంక నీవంటి మానవు

తెంత? ఈ నీతచేకదా? నాకిట్టి పాటల కలిగినది. నాకనిదీలు
దీనిబట్టి మ్రొంగెదగాక. (అని క్రోధించున మీనక వచ్చును.)

రామ—లక్ష్మణా!

లక్ష్మ—ఏమియాజ్ఞ?

రామ—ఈ శూర్పణఖతో నింక మేలము చాలు. కామాతురం
బున వచ్చినట్టి సుందరాంగి కార్యంబును దీర్పుము. జాగు
సేయక వెంటనే తీసికొని పొమ్ము. విరూపిం జేయుము.
నీతా! మనము పర్ణశాల లోనికి బోదము రమ్ము.
(నీత-రాముఁడు నిష్క్రమ.)

లక్ష్మ—పడలే! నీకింత పంతమేల? నీ కోర్కె దీర్చెద రమ్ము.
(అని యీడ్చుక బోవును). (లోపల హేమాయని యార్తా
రవము వినబడును)

(చెవులు-ముక్కు-గోయఁబడి శూర్పణఖ రాక్షసాకృతితో ప్రవేశము.)

శూర్ప—(దుఃఖిరోపావేశమున)-అక్కటా! “చేయొడ్డివలచివచ్చినఁ
జెవులు ముక్కుపోయె.” ననుసామెతను దప్పకుండ నీమను
జాధముఁడు నాకిట్టి పరిభవమొనర్చెను. వీరి జేహాలావణ్యము
గాంచి కదా? నేనలచితిని? ఖర దూషణాదుల కెఱుంగఁ
జెప్పి వీరి శరీరము లింతింత తునకలుగా జేయించి కడు
సారఁది నెదను. ఆఖండలాది దేవతల నెల్ల జయించి లంకా
రాజ్య మెలుచున్న రావణాసుదుసకుఁ జెల్లెల్లినైన నాకిట్టి
పాటాదవిన నింక సామాన్యులు వీరి మ్రొలఁబడి బ్రతుకఁ
గలరా? ఔరా! నరభోజనులమగు మేము మీకా వెఱ
చుట? ఈక్షణమునఁ బోయి మావారిదోడి తెచ్చెదగాక.

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

(ఖరుడు-దూషణుడు-త్రిశిరుఁడు-ఆసీసులై యుండఁ గోదనముతో

శూర్పణఖ ప్రవేశము) 11. అనుబంధము (పల్లవి మాత్రమే.)

ఖరుడు-చెల్లెల! ఏమిటి? కాలాంతకునకుఁ గాలుడను. మృత్యువునకు
మారకుడనైన నన్నెఱిగి యెఱిగి నా భయం బొకించు
కైన లేకుండ నెవఁడు నీరూపు విరూపుఁడేసె?

ఉ॥ “ఎవ్వఁడొకోలయాంతకుని చేసని మార్కొని కోఱిమీఁపెవాఁ
డెవ్వఁడొకో పురాంతకుని యెక్కడు కన్నఱికాలఁదన్నఁదా
నెవ్వఁడొకో సమితముగ నిప్పుడ చావఁదలంచె నింతవాఁ
డెవ్వఁడొవాని పేరెఱిగి యిప్పుడ చెప్పుము నూత్రిమింగెదన్.”

శూర్ప—(ఏడ్చుచు.) అన్నా! ఎప్పుటి యట్లు నేడును నాకొమరు
కడకేగ వాని భిరంబు నేలంబడి యుండెను. దుఃఖాక్రూ
తనై యచ్చటి మానుల హింసింపఁబోవ వారు నా
వెఱచి, పంచవటియందుండు రాకొమరుఁడొకఁడు నానుతు
దునిమెనని వదించిరి. అంత నే నక్కడికింజని, నలకూ
రాంగజులఁబోలు సుందరా కారులంగని మదన ప్రేరిత
నే నన్నివిధంబుల వేడినను నాకోరికఁదీర్చక కామించివచ
నందుకు, పారితోషకంబిదె చేకొనుమని పరిహసించి న
టు విరూపిం జేసిరి. నీ వీక్షణంబునఁబోయి వారలనుం
బునఁ జరిమార్చి రక్తమాంసము నాకడఁజెట్టినఁగాని
దుఃఖమాపఁజాలను; భరింపఁజాలను.

ఖరుడు--(నికటముగ నవ్వి). సోదరీ! ఆపిటికి మానవులఁజం
నేగవలయునా? అమరగణ సమేతుడై వజ్ర వజ్రము

బూనీ చౌదంతినెక్కి వచ్చినను నాతో పోరంజాలను. కాన
యీ నెడఁగు నరులు నాచే జావక బ్రతుకువారె? మన
సేనాధిపతి యీత ణమున నీ కోరిక దీర్చగలఁడు.

శూర్ప—వారు సామాన్య మనుజులు కాదు. నీవంటి రక్కసుల
నెందఱినె న నొక్క తృటికాలమున జయించగల వారలకు
నీ సైన్యమెంత? నీ సేనాధిపతియెంత? నీవే వెళ్ళినఁగాని
కార్యము చక్కఁ బడదు. రక్కసుల నుక్క డంచుటకే
వచ్చియున్న రామ లక్ష్మణుల తోడనా నీ సైన్యము యుద్ధ
మొనర్చుట? జయించుట? ఇదికల్ల

దూష—అబలవైన నిన్నుఁబట్టి పరిభవించి నంతన మేటిమగం
డానా? ఇదే వచ్చి చారిన ఖండించి నీ ముందట బెట్టినను
లెమ్ము. నా శరీరమునఁ బ్రాణములు యిండుపాటకు నీ కప
కారం బొనరించిన వాడెవడై న నేమి బ్రతికి పోవఁగలఁడా?
నీవు మాకు మార్గముఁజూపుచు ముందు నడువుము. త్రి
శిరా! మన సైన్యమెల్ల నీవుడే యుద్ధమునకు నాయత్తపఱచి
నా వెంటఁదొడ్కొని రమ్ము. (త్రిశి-చి త్తమునిష్క్రమ)

(పర్ణ శాలవద్ద-సీత-రాముఁడు-లక్ష్మణుఁడు)-లోపల కలకలధ్వని.

రామ—తమ్ముడా! రాక్షసుల కలకలంబు వినఁబడుచున్నది ఇప్పు
జేగిన చానవి తనవారలఁబురికొల్పి మనపై బంపియుండ
నోవు. నా దక్షిణభుజము, నేత్ర మదురుచున్నది. ఇప్పుడు
రణమువశ్యంబుగనగును, జయము గలుగును. ఆ క్రూర
నిశాచరు లాకాంబులఁ గనుఁగొన జనకనందన భీతిల్లును
గాన నీ వెందేని విజనస్థలంబునకుఁ దొడ్కొని పోమ్ము.

లక్ష్మ—అన్నా! శౌర్యంబువీరా మూరి బలంబులంజక్కాడ నే
మొక బీటువుభంగి నెందేని జనఁజాల. మీరిం దుందుడు.
రాక్షసుల నెల్ల సమయించుటకు నా కాజ్ఞ యొసఁగుదు.

రామ—లక్ష్మణా! బలపరాక్రమమున నాకన్న మిన్నవని నే నె
గుదు. సందేహింపక వై దేహిందోడ్డొచ్చిని గుహాయం
డుము. తుణకాలమున రక్కసులనెల్ల నా శరపరంపరల
నులుమాడి వచ్చెద. మాఱు మాటాడిన నాయానసుమీ
(సీత-లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమ.)

(రాముఁడు ధనుర్బాణములను బూని నిలిచి యుండ
పెడబొబ్బలతో ఖరదూషణాదుల ప్రవేశము.)

దూష—ఓరి నరాధమా! మదాంధమునఁ గన్నుగానక మాసహి
దరిని బరిభవించిన ఫలంబిపుడంతయు ననుభవింపుము. క
మున బాఱక నిలిచియుండుము.

రామ— గీ॥ ఔర! బీఱంపు మాట లిట్లాడనేల?
కదన మందున నిల్చిన తుణములో నె!
నీదు గర్వంబు నణఁచెద నిక్కముగను!
బొంగి పోవంగ నేలరా! పోతరమున॥

ఓరీ! నిశాచరాధమా! ఇట్టి వట్టిబెదరింపులు నాముందు
పెట్టుము. నీయట్టి వారింబట్టి మట్టుబెట్టుటకై పుట్టిన జగజ్జటియే!
యెఱుఁగుము.

దూష—భళిరే! రామా! నీచేత లెట్లనఁగానిమ్ము. నీ మాటల
మెచ్చవచ్చు. పాకారింబట్టి పలుబాములఁబెట్టి దిక్పా
నడుగంటఁద్రొక్కిన దైత్యులనా బెదరింపఁజూచెదవు?
నీ బాణవిద్యాకౌశలము? చూతమురమ్ము.

9. అనుబంధము.

(రాముఁడు-దూషణుఁడు యుద్ధముజేయ-రామబాణముచే
దూషణుఁడు-కూలును.

ఖరుడు— గీ॥ బాలుడగు దూషణుని జరిపఁ బ్రజలమైన
పోటుమానసి వెలివో యోటలేక
నెందు జొచ్చిన విడువక వెంటనంటి
భ్రాతృ ఋణమును దీర్చెద రణమునందు.

రామ—(నవ్వుచు) దానవా! కాఱులేలబ్రేలెదవు? మున్ను నాచే
బడిన తాటకి సుబాహు మొదలగు రక్కసులకన్న శూరుఁ
డవా? వారతను గూల్చిన శరంబే నీపై నుతిక దీవపడు
చున్నది. చూడుము. (బాణమును జూపును.)

ఖరుడు—వారిని జంపినట్లులఁగాదు. నాతో బోరుట ప్రళయాన్ని
యందుటకఁ జూచుటఁగాదె? ఏమో మహాశూరుఁడవని
మిట్టిపడెదవు. (కత్తిఁజూపి)-ఈ నాఖడ్గంబుచే నొక్కవేటునఁ
గూల్చి మా దనుజవంశమునకు వన్నె దెచ్చెద.

రామ—మాటలచే బనియేమి? నా బాణమే నీకుఁదగిన ప్రత్యుత్తర
మివ్వఁగలదు-తమ్ము.

10. అనుబంధము.

(యుద్ధమునుజేయ ఖరుడు కూలును.) లేకపడును.

ద్వితీయాంకము.—ద్వితీయరంగము.

రావణుని దర్బారు-రావణుడు-ప్రహస్తుడు - అతికాయుడు
సుహకాయుడు. ఇంద్రజిత్తు. విభీషణుడు మొదలగువారు.)

(అచ్చరుల ప్రవేశము.)

అచ్చ—దైత్యజలధి పూర్ణచంద్రా! వందనములు.

ప్రహ—గణికాంగనలారా! మీ యాట పాటల నిపుణత్వముఁగాంచి
శాశ్వతేంద్రుఁడు పాఠితోషిక మొసఁగునుగాన నేడు మీ
చాతుర్య మంతయు వినియోగించి బహుమానము గొనుఁడు.

(అప్పరసలు-చిత్రవిచిత్రముగ నాట్యము సలుపుదురు. అంతయు సజానని మెచ్చుకొందురు.)

రావణ—(ఊర్వసిని జూచి) సుందరీమణీ! భగతశాస్త్ర సమ్మతముగ నుండు నీ నాట్యము నాకతి హర్షము గొలుపుచున్నది. ఈ హారముఁజేకొనుము. (హారముగై కొని సమస్కరించును. అప్పరసలు నిష్క్రమింప.)

11. అనుబంధము.

(శూర్పణఖ రోదనముతో ప్రవేశము.)

అచ్చెరువున నక్కడివారందఱు నవలోకింతురు.

ప్రహ—అమ్మా! శోకింపకుము. నిన్నెవరెటు విరూపిం గావించినది?

రావణ—నవలొదరి! ఎవరు నిన్నీవికృతా కారమునర్చినది?

శూర్ప—(శోకమున)-అన్నా! జంధు మిత్రామాత్యులతో వినోదంబునఁ గాలంబుఁగడుపుచున్న నీకంటెయె చాలు. కడమ వారెటు పోయిన నేమి?

12. అనుబంధము.

రావణ—(కోపమున) ఎవడిటు నీ ముక్కుఁజెవులను గొని నీ సౌందర్యమును నాడుచేసినది? ముందుదెలుపుము. వాఁడెట్టివాఁడైన నేమి యిప్పుడె ఖండించివైచెద?

శూర్ప—అన్నా! నీ శౌర్యంబునకు నీ బలదర్పంబునకు వెలువదేవేంద్రుడా? పాటిపోవుటకుఁ గుబేరుడా? నీ యాజ్ఞను సారం బుండుటకు యక్ష కిన్నర కింపురుష సాగ విద్యాధిరామలా? అటు లేలనకు.

(రావణుడు-కటము లదనఁబండ్లుగీటి)

గీ॥ కనుల నాభుండొ భారతీ కాంత విభుండొ
పార్వతీశుండొ యెవడై నఁ బట్టి కట్టి
తెచ్చి నీముందు వై చెదఁ దెలుపుమిపుడె
ఏనుగలుగంగ నీవేల యింతపగవ? ॥

శూర్ప—నీవు పేర్కొను వారిలో నెవరునుగారు.

గీ॥ తనర దశరథ భూపాల తనయుడతఁడు
తమ్ముడేవేళ బాయకఁ దన్నుఁగొలువ
పంచపటి యందు నివసించుఁ బట్నిఁ గూడి
రాముడను నాఖ్యచే నొప్పు రాక్షసేంద్ర!

రావణ—ఆ! తెలిసె-తెలిసె. త్రిమూర్తులే నాశోడి డాఁగియున్న
వారట. ఇక సరభోదనులమైన దైత్యుల మ్రోలనా నీ
వా మనుజుల నంతగ బ్రస్తు తించెదవు?.

శూర్ప—పాదాంగుస్థము నేలమోపి, యైదునూఱువేలేండ్లు గోక
ర్ణమునఁ దపంబు సలిపి, శిరంబులు ఖండించి, యగ్నిహోమా
త్రుస కర్పించుట, దనుజుల మెప్పుకై కాని, పగతులను బరి
మార్చుటకుఁ గాదు. బ్రహ్మను మెప్పించి నీవు పొందిన పర
ముల ఫలమేమి? ఖర దూషణాదుల సంహరించి, దండకా
రణ్య వాసులగు మునుల కానందము గొనగఁజేసి, నా కింత
వమాన మొనర్చినను దగ్ధుని భంః యూరకుండుటఁ
జూచి, నిలింపులెల్ల నవ్వుకొనుచున్నారు నాకు సిగ్గుగు
చున్నది.

రావణ—సహోదరీ! తుచ్చ మానవులనా నీ వింతగ జెప్పునది? వా
నినే ఖరదూషణాదులెల్ల మడియుట చిత్రముగ నున్నది.
మోసగించి యుండనోవు. అయినను వాడెట్టి వాడో
యెంత బలవంతుడో? చూతము వక్కాణింపుము.

శూర్ప—మిన్ను మన్నే కంబుజేయను మరల భేదిల్ల జేయను, నక్షత్రములెల్ల రాల్పును మరలఁ గూర్చును, సప్త సముద్రంబు లింకింపను మరల నిండింపను, పరునాల్గు లోకంబులు సృజింపను, నిలుపను, లఘుంపఁ జేయను, సమర్థుఁడు. శూరుఁడు. ధీశుఁడు. వేయేల? అతనింబోలు వీర్యుండీ త్రిభువనములలో లేడని చెప్పవలయు. తమ్ముఁ డన్ననో? యాతని కుడిభుజమై యున్నవాఁడు.

అతి—స్త్రీలు సహజభితచిత్తులను మాట సార్థక మొనరించుచున్న వానవు. ముదునలులగు ఖరదూషణులఁ జంపినంత నె శూరుఁడు ధీరుడని యేమేమో పొగడెదవు. (రావణునిజూచి) జనకా! ఆజ్ఞయైన నిపుడే వారి శిరములను ఖండించి మీ మంచు బడవై చెద.

మహాకా—నరులెంత? వారి బల పరాక్రమంబెంత? నల్లచీమలట్లర కాలనలఁచినై చెద. తండ్రి! నాపరాక్రమంబై నఁ జూడుము.

శూర్ప—బాలకులారా! సామాన్యజనులని తెలిచి యేలగర్వింపెదరు? మీవంటి వారు లక్షలకొలదియైన నొక్క-బాణముచే నఁహరింపఁ గలరు.

ఇంద్ర—(ఇంద్రుక కోపముతో) మాటి మాటికి వారల నగ్గలించి మమ్ములం దూలనాడుచుండ నా దేహమంతయుఁ గోపాగ్ని చే ధహింపఁజనుచున్నది. తండ్రి యాజ్ఞయైనచో నిమేష మాత్రమున వారిని నాగాస్త్రముచే బంధించి వాయవ్యాస్త్రముచే నిచ్చటఁ బడునట్లు చేసెదను. ఇంతయోచింపగ నెల?

విభీష—(రావణుని గాంచి) ఎదిరిబలమును మనబలంబును యోచించి కార్య మొనర్పవలయు. లేకున్న ముప్పువాటిల్లు. మహాపరాక్రమవంతులగు పరునాల్గు వేలదనుజుల నొక్కండే

సంహరింప నెంతటి బల శౌర్యోపేతుడని తలపవలయు?
సామాన్య లిట్లొనర్ప జాలుదురే? కేవలాది విష్ణుడైన
రామునితో బగగొనుట శ్రేయస్కరము గాదు.

18. అనుబంధము.

శూర్ప—అన్నా! విభీషణుడు వచించినట్లు యుద్ధమున జయింప
నసాధ్యము. వంచనోపాయంబున వారలనువధించి క్షిలోక
సుందరి రామునిభార్య సీతనుదెచ్చిన నిష్ప్రభోగంబు అనుభ
వింప వచ్చును.

ఉ॥ చూచితి మర్త్యకామినుల జూచితి వేలుపు నుచ్చేకంటుల
జూచితి కిన్నరాంగనల జూచితి పన్నగ యక్షకాంతల
జూచితి పార్వతి సరిని జూచితి పద్మజు రాణిని
జూచితి సీతసాటి సతి చొప్పుడదెందు దలంచి చూచినా ॥

సీ॥ సుందరె నెమ్మాము పాడశశశలచే

మిట్టాడు గొల్లదుని మించియుండు
గజయాన చిలునవ్వు గాంచిన క్షేపాద్ధు
వెన్నెల భాతిని వెలయు చుండు
ముదిత శిరోజముల్ మురుపును జూడంగ
పట్టిన గణముల సరణి బోలు
దాడిమీ బీజముల్ తరుణి దంభంబులు
పల్లవంబుల బోలు పాణియుగము ॥

గీ॥ చెక్కు లద్దంబు లనవచ్చు చెయ్య స్వరము
కోకిలను మించు వయ్యారి కోమలాంగ
కంబువును మించి యున్నది కలికి గళము
వసిత సౌదంగ్య మెన్నఁగ వశమెనాగు ॥

అహ! ఆ సుందరాంగి సౌందర్యమును భాగడ శేషాహికై న
దరమె? ఆమోహనాంగి మోముగాంచ మగువలకై న మరులు
గలుగజేయు, ఆయన్ను లమిన్న చిన్నె తెన్నియని వర్ణింతు?

సీ॥ కమలాకరము జేరి కలకంఠములజేరి

నెమ్మిని నడకలు నేర్పుచుండు

క్రొమ్మావిళులజేరి కోయిలలనజేరి

యింపుతొ గీతంబు నేర్పుచుండు

చిగురు జొంపముజేరి చిలుకసంతనజేరి

చెలువైపు పద్యముల్ చెప్పుచుండు

ననవాటములజేరి హరిణంబులను జేరి

చూపు విభ్రమములఁ జూపుచుండు॥

గీ॥ చూడ జూడగ బోద్వ మా సోకుగంబు

అవిలాస మా సొంపు నావాలు మాపు

ఆ యెయార మాకులుకు లామందహాస

మెంత నెదకిన లేదు యే యింతులందు॥

అన్నా! నిక్కముగ వచించెద నాకర్ణింపుము. నీవిదివఱకుఁ
దెచ్చిన సుందరు లెందఱైన నా సీత కాలిగోరునై నఁ బోలఁజాలను.
నీకాయువతి యుండిన స్వర్గభోగంబైన తృణప్రాయంబుగ నెంచి
యామోహనాంగినిఁ గూడి రతిక్రీడలచే మైమఱచియుండుట
ఎక్కము, ఇంతేల.

కం॥ ప్రపంచాజనులొరు లేటికి

నమరాంతకలంక యేటికా రామార

త్నము సిద్ధించిన వారికి

నమరేంద్రవదంబు గోరు నది యేమిటికి

శ్రీరామ—సహోదరీ! నే నెవ్విధంబు నైన సీతను సాధించి తెచ్చె
నీ మదిగల చింతను వీడి నిజసవాసంబున కరుగుమా.

(యోచించి) ప్రహస్తా! నేనుమారీచుని పాలికి జనవలయు. ఉత్తమాశ్వములఁ బూన్చిన రథంబుఁ గొనినచ్చునట్లు సారధితో దేలువుము. ఇంక గొలువు చాలింతము. (నిష్క్ర.)

ద్వితీయాంకము-తృతీయరంగము.

(మారీచుని మాశ్రమము--మారీచుఁడు తపోనిష్ఠ చేసుండును.)

రావణ—(ప్రవేశము) మారీచా! ఇన్వసంబున సుఖంబుననున్న వాడవే?

మారీ—(సంభ్రమమున) విత్రవాత్స్యంబున నన్ను మీరరయు చుండ నా సుఖమున కేమికొంత? అష్టేశ్వర్యంబులచే నొప్పి నంతోషమున రాజ్యమేలుచున్నావుకదా? ఆయా సంబంధ నిరతదూరము నా యాశ్రమమునకు మీరాక కేని కారణంబు తెలుపఁ గోరెద?

గీ॥ వినుము నామాట మారీచ! వినరముగను

రాముఁడనువాఁడు దండకారణ్యమందు

దైత్య చముమును జండాడి ధైర్యమెసఁగ

నున్న వాడట నేనింక నోర్వగలనె?

రాత్రించరా! తల్లిడి పుంబు వెడలఁద్రోయ రాముఁడను వరుఁడు, తమ్మునిఁ దోడ్కొని, సతి నెంటరాను, దపసివేషంబున పంచ వటియందుండఁ జూడఁజనిన మన శూర్పణఖ ముక్కుఁ జెవులను నొసెను. మఱియు ఖరదూషణాది మిత్రులఁ జంపి లోక కంటకుండ నగు నన్ను లక్ష్యపెట్టక మహాపరాధియై యున్నవాఁడు. అతని భార్య నీత మహాసౌందర్యవతి. అట్టి భూవట్టిందెచ్చి నా పగఁ దీర్చు కొనుటకు నీసహాయం బపేక్షించి వచ్చినాఁడ.

మారీచ—(భయముతో) రావణా! రామూడు సామాన్య మనుజుడని తలంఁకుము. నేను విశ్వామిత్రుని యజ్ఞము విఘ్నము. నేయఁబూని యనేక రాక్షస వీరులతో సుబాహు సమేతంబుగ జనిన రాముబాణాగ్నికి మిడుతల చందంబున సైన్యమెల్ల మ్రగ్గెను. సుబాహునిఁగోలుపోతిని. తుదకు వేయిగజంబుల బలంబుగల నన్నొక బాణమున నిటు పడవై చెను. నాడే నేను జముని మండిరంబునకు నేగువాడ. నా పూర్వపుణ్య ఫలంబున నింత వఱకు జీవించి యన్నవాడ. ఊడశ వత్సరములనాడే యింత బలశౌర్యోపేక్షుడై యండ నిండు జవ్వనమున నిపుడెంత బలాధ్యుడై యుండనొపు? శస్త్రాస్త్రబల శౌర్యసంపన్నుడైన రామునిఁ జెసికి బ్రతుకఁ గలవా? నామాట విరుము. దూరమాలోచింపుము. బలవద్విరోధము మానుము. కులనాశ కరంబగు నట్టి యుద్ధమము విడువుము.

రావణ—(నవ్వి) మారీచా! భయపడకుము. నంగర మొనర్చుటకై నిన్ను బంపను. నీవు మాయలం దతివమధుండవని యెందమామోసాయంబుచే రామ లక్ష్మణులను వంచించి నీత దెచ్చుటకు దలంచినాడ. ఒక వేళ సమర మొనర్పవలసి నే నిలిచెదను. బ్రహ్మచే మిలి లేని వరములను జేకొత్తిలోకములను జయించిన నాకీ నరులన కెంత వారు?

మారీ—పంక్తి కంఠా! ఇట్టి యోచన నీకేఱోచనా? లేక నెవ్వడై జెప్పెనా? సర్వ భోగంబు లనుభవించుచు సుఖంబున నుండక మృత్యువు నేల చెనకెదవు? నీత సామాన్య యువయని దలఁచుము. వీరపత్నివత, సుగణోపేత, లోకమాభూజాత నీత. కామాతురుడవై తెచ్చి సుత సోదర బంధుమిత్రులతో క వివాశ వెనుందనేల? నీకీహితము భోగన నట్టి యనుకూల శత్రుడెవ్వఁడు. తారతమ్యమరహిత శు

ణఖ లోకాభిరాముడగు రామునిగోరందగునే? తనకై
తాను పరిభవముదెచ్చుకొని క్రోధమున ఖరదూపణాదు
లనుబంప వారు యుద్ధమున సమసిరి. వీరికి నీవిట్లు శ్రీరా
మునితో బగసాధింపదలంచి చెడికుము. ముమ్మాటికిఁజెడ
కుము. ఈ బుద్ధి మాని లంకఁజేరుము. సుఖంబుననుండుము.

14. అనుబంధము.

రావణ—(కోపమున) ఛీ! మారీచా! నీచా! కుత్సితుండవై ప్రాణ
భీతిచే నాకు నీతులు బోధింపఁజూచ్చితివా? రాజని నన్నుఁ
గోరంజైన సరకుసేయక నాకు మాటు పలుకుచున్నావు.
ఈ తుణమున నీ కుత్తుకఁగ త్తిరించెదను జూడుము. (కత్తి
దూసిపైకెత్తును.)

మారీచ—(యోచించి) రాజేంద్రా! నీహితముగోరి నేజెప్పిన నీకింత
కోపంబేల? నీ యిష్టప్రకారంబే నర్తించువాడ.

రావణ—(నంతనమున) మిత్రమా! పసిడి లేడి యాకృతిఁదాల్చి
పరశాల సమీపంబున మెలఁగుచుండుము. నీత నినుగాంచి
పట్టి తెచ్చుటకై రామ లక్ష్మణులను బంప వారింగడు
దూరము గొనిపొమ్ము. (రావణ-నిష్క్ర.)

మారీ—ఘోరా! కాలమహిమ “వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః” అను
నట్లు మృత్యువు సమీపించుచున్నప్పుడు బుద్ధివిపరీతముగ
దోచుచుండును. గోగికియశనము పథ్యము గానట్లు నా హిత
వచనంబులు కామాతురుండగు రావణున కెక్కవయ్యె.
నా కెట్లయినఁజూపు దప్పదు. ఈ నీచునిచేఁజచ్చి సరక
మొందుటకన్న శ్రీరామునిచేఁబడి పుణ్యలోకంబు వడయుట
మేలు. ఇదెవెల్పెదగాక. (నిష్క్ర.)

ద్వితీయాంకము.-చతుర్థాంగము.

(పంచవటి-పర్ణ శాల సమీపమున సీత కుసుమంబులఁ
గోయుచు లేడినిగాంచి.)

సీత----- (సంబరమున) ఆ హా! ఈమృగ మెంతవీరిగనున్నది. దేహ
మెల్ల చిత్ర విచిత్రపు వన్నెలచే రాజిల్లుచున్నది.

గీ॥ దేహ మెల్లచు దీ ప్తిచేదేజరిల్లు
కొమ్ము లొప్పెను మాణిక్య కోవలనఁగ
నీల సీలాయత్తులైన నేత్ర యుగము
దీనిబోలెను హరిణ మెందేని కలదె?

ఇట్టి మృగంబును బట్టి మన పర్ణ శాలయందుంచు కెంతో
వేడుక పొడముచున్నది. మచ్చికగల చిత్తువునలె నునుజుల భయ
మొకించుకొన లేక నా సమీపంబున మెలఁగుచున్నది. పట్టెదఁగాక,
(పట్టబోవచెంగున దాటి తప్పించుకొనును.) ఏమిటి? ఊరకున్న
సమీపించును. పట్టబోవబాటిపోవును. కానీ, ఇట్లెదిలిచి యీసారి
సమీపించినపుడు యెమటించి పట్టెద. (హరిణము సమీపించ సీత
పట్టబోవ చేతఁజిక్కి కొంచములొ తప్పించుకొనును. . సంతోష
మున ఆహా! చేతఁ జిక్కి కొంచములొ జారిపోయెనే? లేబచ్చికఁ
జూపి యీసారి నేను దప్పకపట్టెదను. (పచ్చికఁ జూప లేడిసమీపించ
బట్టబోవ లేబచ్చిక నందుకొని పాటిపోవును.) (చింతించి, ఇది
మచ్చికగల మృగంబుగ దోచుచున్నది కాని పట్టబోవ జిక్కు కున్నది.
ఏమిసేయుదు. దీనిం గాంచినది మొదలుకొని యీ(శమమునంగలు
కోరిక మిక్కుటముగ నున్నది. (యోచించి) నా ప్రియున కెఱఁగిం
దీనిబట్టి తెచ్చుటకై ప్రాధికంచెద. పట్టెన నాముద్దు చెల్లింపక మా
నఁదు (రాముని సమీపించి సీత మందహాసమున) నాథా! ఈ చేహ
వనె పువ్యరాగములట్లు శుద్ధమైన మచ్చలతో మేను ప్రకాశింప నొక
వీరిలేడి చరించుచున్నది. (రెండడుగులు ముందునడచి.)

15. అనుబంధము.

సీత—దీని యందంబుఁగాంచ నామనసానందించుచున్నది. దీనిం బట్టి మనకుఁ తీరంబున నుంచిన నెంత ముచ్చటగనుండును. ఎఱ్ఱెనఁ బట్టి తెచ్చి నాకోరిక దీర్చుము.

రామ—ప్రాణేశ్వరీ! లేడ్కికై నీవిత వేడవలయునా? అవశ్యము నీ కోరికఁ దీర్చెద. తమ్ముఁడా! ఈ మృగంబెంత రమణీయముగ నున్నదో చూడము?

15. అనుబంధము.

భగవంతుని సృష్టినుసామ నెఱుఁగ నేరికిఁ దరముకాదు. మన-దృష్టిపథంబునకుఁ బడని విచిత్రములైన మృగంబు లింకెన్ని గలవో తెలియ సాధ్యమా? తలిదండ్రుల నెడబాసి పురంబువీడి వెంటఁజనుదెంచి యిడుములఁ బడుచు నధికానురాగంబున గోరిన స్ర్రియురాలి కోరిక నెఱవేర్చుకున్న నేనుండిన ఫలంబేమి? దీని వెంబడించి పట్టి తెచ్చి భూపుత్రుకను సంతసింపజేసెద. సీతా! నే వెంటాడి మృగంబెచ్చటకేగినను యిడువక బట్టి తెచ్చెద. చింతిల్లకుము. లక్ష్మణా! నీవీ జనకనందనను నెడబాసుక గాచియుండుము.

లక్ష్మ— గీ॥ అన్న! నా విన్నవించిదె విన్నవించు
సాధు తరమైన మృగమిది కాదు తలఁప
దనుజ మాయా వికారంబె ధరణి నాథ!
జాడ లరయక వేటాడ జనగవలదు.

అగ్రజా! దేవ లోకంబునందుండు జంతువులకైన నిట్టి యందం
ందునే? అంతేకాదు. పితామహుని సృష్టియందే కానము. నాకుఁ

జూడ దనుజ మాయా రూపంబేకాని వేటుగాదు. ఈ హరిణంబున నిక్కమనియెంచి ముగ్ధయైన జానకి కోరిన మాత్రముననే నివారి పక వెంటజనుట నా యభిమతంబుకాదు.

తామ—(నవ్వి) గీ॥ బాల జానకి ననుజేరి లోల యగుచు
బట్టి తెమ్మని కోరె నా హరిణ మిపుడు
వీరుడై దైత్య మాయకు వెఱవనెల?
వింతఁ జూపట్టె నీమాట వినఁగనాకు.

లక్ష్మణా! మృగంబు నిక్కింటైన బట్టితెచ్చెద. లేకున్న నాశరంబుచేగూల్చి తపసులకెల్ల రాక్షస బాధ దొలఁగఁజేసెద ఎట్లయిన నీకార్యం బవశ్యాచరణీయంబు. నే వచ్చుదాక వైదేహి నేమిఁకఁగాచి యుండుము. నేనతి శీఘ్రంబున మరలివచ్చెద తమ్ముడా! నిమిషమైన నీవదిన నేమిఁకుండుము. బాణబాణాసన ధరుడవై జాగ్రతతో వర్తింపుము.

లక్ష్మణ—(దీనవదనుడై) అన్నా! మఱిమఱి చెప్పవలయునా? కంటికి తెప్పచిధంబునఁ గాచియుండెద. నీవాహరిణము వెంట దవ్వేగి క మసలక శీఘ్రంబున రావేమచున్నాఁడ.

రామ—తామసింప నఁసరమేమి? చిక్కినం బట్టి తెచ్చెద. లేకున్న హతము గావించి చర్మంబైనఁ గొనివచ్చెద. జాగ్రత నుమా? (నిష్క్ర)

లక్ష్మణ—(తనలో) అక్కటా! ఏకేమ మూఁడు నో. కాని సర్వజ్ఞుడగు రామునకి బుద్ధిమాంద్య మేలగలిగెనో తెలియకున్నది. (నీతను జూచి) అమ్మా! మన పర్ణశాలకుఁ బోదము రమ్ము. (నిష్క్ర)

తృతీయాంకము.—ప్రథమరంగము.

~~అనుబంధము~~

(మాయామృగమువెంట రాముని ప్రవేశము.)

16. అనుబంధము.

రామ—నే నెన్నియుపాయంబులఁ దీనిఁబట్టఁబోయిన నా చేజిక్కఁ జిక్కులువెట్టఁచున్నది. (యోచించి) ఈ చెట్టుమాటున నిలిచి తృణమునకై వచ్చునపుడు పట్టెద. (రాముఁడట్లే చేయ జింక తప్పించుకొన విస్మితుఁడై) దీని యాకార చేష్టాదులఁగాంచ మాయామృగంబనియే తప్పకఁజూచుచున్నది. ఇంత దూరము ననుఁదిప్పి యాయాస పెట్టిన దీని నూరకఁబోనెత్తునా? దీనినిప్పుడే నాకూర నారాచంబుల పాలు గావించెద. (శరమెక్కు పెట్టి మృగంబు వెంటఁజనును.)

తృతీయాంకము-ద్వితీయరంగము.

పల్ల శాల-సీత-లక్ష్మణుఁడు.

సీత—..లక్ష్మణా! మీ యన్నచని చాలా తడవయ్యె. ఆమృగ మెంత దూరమేగెనో? ప్రియఁడెంతా యాసము బడుచున్న వాఁడో తెలియకున్నది?

లక్ష్మ—తల్లీ! నీయందుండు ప్రీతిచే గురంగమునకు బ్రాణాపాయంబు గాకుండఁ బట్టఁదలచి యుండవలయు. లేకున్న నీత తడవేల కలుగు? మరలివచ్చుచునేయుండును.

(లోపల ధ్వని—హా లక్ష్మణా!)

సీత—(దీనాననయై లక్ష్మణుని గాంచి)

శా|| “మింటే లక్ష్మణ! రాము నా ర్తరవన్మై వీతై చె నే నుంటిపా
మ్మంటిం దమ్ముడ యేమి ఘట్టెనొక జే హలక్ష్మణా యంటగా
నింటిం దాలిమిఁబట్టఁజాల నటవీ వీధిం గురంగంబువె
న్గంటం బొక దలంపఁగీడు ననవేవేగంబు నిన్వేడెదన్.”

సుమిత్రానందనా! ఆ రాఘవున కేకీదోడ వెనో కదా!
ఘోరారణ్యమునఁ దనుజులవే న్నట్టి యిట్టయనఁ జిక్కెనోక
అశుభ నూచికముగ నాకుడి న్నదరుచున్నది. గుండె నీతై
బాటుచున్నది. దేహమనశితఁ జెందుచున్నది. నీ వీక్షణంబున
నా నాధునిఁగాపాడుము. పొమ్ము. వేగమెపొమ్ము.

17. అనుబంధము.

లక్ష్మ—మత్త! తల్లి యేటికి భీతిజెందగ? డై గ్వముక్కరి బూను
యల్లమందున నెంచలేవైనొ యుగ్వనాధు మనాక
కల్ల రాక్షసుడెవ్వడో యిటు కాటుకూతలుకు
దల్లజిల్లగ నేల? నీటిటు తధ్యమారసి కాంచుమా

అమ్మా! లోకరక్షణ ధీరుడైన రాము నెదరిపోరా
కంబునలేరు. ఒక వేళ క్రూర రాక్షసులు సైబడిన కార్చిచ్చునంజొన
శలభంబుల చందంబున రాముబాణాన్నిక నశింపక నిలువఁ
ఈ కాననంబున నిన్నంటి విడిచి చనుట న్యాయము
మనల వెఱపింపదలచి యెవ్వడో దనుజుడిటు చీరెను గా
దిగులొందకుము.

నీత—-(దుఃఖమున). అకటా! లక్ష్మణా! ఇట్టి కఠినోక్తు లా
నీ మనం బెట్లాప్పెనో కదా? క్రూర దానవులచే
ప్రాణాపాయంబున “హలక్ష్మణా” యని పిలువ
నెమ్మదిగనుం నామనంబుత్తల పడుచున్నది. నిక
దాయలు గాతులట్ల చెలఁజేరి కీడుకెడరు వేచి
దురను బలుకు నీయందు గానఁబడుచున్నది కదా?

కం॥ అనిగులండి యేను బనిచిన

ఘగుడం జెప్పెదవు గాని మది నించుకయు

బెగడవు నవతుల కొడుకులు

పగవారిని నీతివిదులు పలుకుట బొంకే?”

శక్తి—అమ్మరో! నీవాడినట్టి మాటలు శూలంపు పోటులట్లు నా
హృదయంబుచఁచాఁకి బాధించుచున్నవి. రామాజ్ఞను
మీఱఁజాలకను నిన్నెంటి విడిచిచనిన నేక్షణంబున నేకీడు
నిశాచరులచే మూడునో యను భీతిచేతను, నేనున్నవాఁడ.

18. అనుబంధము.

నిక్కముగ నాయన్న కాశద కూడనేని పైలోకంబులెల్లను
పెల్లన గూలనా? నక్షత్రంబులెల్ల జలజల రాలవా? సూర్యచంద్రులు
మార్గంబు దప్పిపోరా? జననీ! యూరక తల్లడమొందకుము. ధైర్యం
బున నుండుము.

నీతి—(గోషావేశంబున)

చం॥ అనుజుడనంచు మున్నొక దురాత్ముడు రాజ్య విభూతియెల్లఁజే
కొనియటుసేసె నీవుగడుక్రూరత రాముని చావువేచితే
మనఁగల దింక నిన్ను గుటిలాత్మక నాకని కాచినాఁడవే
నినుగయికొందునే? నిలువునీటియికూలుదుగాక దుర్మతి.”

దురాత్ముడగు భరతుడు, తన్నుండని నమ్మినంతనె రాజ్య
మపహరించి మమ్మియడవులఁ బాఱఁదొలె. నీవాప్తునిపలెవచ్చి
రాముని చావుకై వేచి నాపై కాంక్షచేసి యున్నాడవు. ఓరినీచా!
నిక్కముగ నీచేజిక్కను. పావనంబగు గోదావరియందై నఁబడి పాణం
బులు నీడెద. అటుకాకున్న అగ్ని హోమాత్రున కాహుతిగ నాదేహ
మర్పించెదగాని ముమ్మాటికి నీ కేను దక్కను. ఘాతకుడా! మిత్రుని
నలెవచ్చి శత్రుత్వము సాధింపనెంచితివా? సన్మార్గునిపలె చెంతఁ

తేరి దుర్భాగ్యుడవై కన్నుగానక నీవలె నన్న భార్యగోరు పాపాత్ములుందురా? నీముఖమింక నేజూడను. ఛీ! ఆవలవెళ్లుము. (తలవంచి దూఱుచును.)

(లక్షణుడు మూర్ఛిల్లి లేచి కర్ణములు మూయుచు.)

లక్ష్మ—హరి హరి! జననీ! నేడెట్టి కఠినోక్తు లుగ్గడించితివి.

నీ॥ జనని నే నారీతి స్వప్నమందె నను

దలపోయ నామాట తథ్యమమ్మ

అమ్మరో! రాముడే పరగదై వంబని

వేడ్కతోజేరి నేవెంటు నమ్మ

తల్లిరో! నీవెనా తల్లి సుమితగా

విమవక మదిని భావెంటునమ్మ

మాతరో! రామాజ్ఞ మదిమీఱి రాదంచు

నిలిచిన తప్పుమన్నించవమ్మ

గీ॥ దశరథునిగనే రామాని దలతునమ్మ

నిన్ను గౌనల్యగను మది నెంటునమ్మ

అమ్మ! నామాట నిజమిది నమ్మ మదిని

పాప మొండొక టెఱుగ నీ పాదమాన.

(నమస్కరించును)

తల్లిరో! నెడెట్టిదుర్దినము. అకటా! ఎట్టి కర్ణ కఠోరంబగు పకులు నుడివితివి. నన్ను “హితదాయ” వని నీవుగ్గడించినపుడే న ప్రాణపుశుని వేడిమికి దాళఁజాలక వసివాడిపోవు మల్లె ప్రసూనంబు మాడ్కి నా జీవితలత వాడి వత్తై కృశించుచున్నను సహించి, నీమే

గోరి, నే వచించిన పచనంబులను జెప్పురాని, వినరాని, తలఁచరాని

అక్కటకటా! స్వప్న వస్థయందై న నెంచరాని, కలుషము నా యం

రోపించి, నా కెంతో సహింపరాని బాధగలుగఁజేసితివి. అయ్యో

పాపకునియందు నాన్నా హుతి కావించియున్నను, మహాశైలము

యలఁ ద్రోయించియున్నను, చలచలకాఁగు తైలంబునఁబడవై చి
యున్నను, నిశితఖడ్గంబుచే నా శరీరము తుత్తినియులుగా ఖండించి
యున్నను, మత్తేభంబులచే దొక్కించియున్నను, సగతసంబున భరించు
చుంటినికాని, నరక భూయిష్టంబై, యావజ్జీవ సంతాపవహ్నియై,
లోకనిందాకరంబై, దుఃఖితంబున కాలవాలంబై న, నిష్ఠుఃపాక్ష్యంబులు,
నీయట్టి, పతివ్రతాతిలకంబు నోటవెడల, నేవినజాల; వినియిటనుండఁ
జాల, యుండి భరింపఁజాల, భరించి నేమనగఁజాల. అమ్మరో! యే
దినమునందైన నేయామమందైన, నే ఘడియయందైన, నేనిమిష
మందైన, నామానసంబు నిష్కల్మషముగ మాతృభావంబున నిన్ను
బూజించుచుండును. ఇనవంశధాముని, మునిజనస్థానుని, యోగిజన
విధేయుని, రాముని యెడల భేదమెంచియుంటి నేని, నానాలుక
ప్రీతిపడుఁగాక. నాదేహంబు పాండుక్షుయాది వ్యాధులకు లోనగుఁ
గాక. నేను మహాకారవాది నరకంబునకుఁ బోదుచుఁగాక. ఇందుల
కీవనదేవతలేసాక్షి. అష్ట దిక్పాలకులే సాక్షి. మింటమెలఁగుచు
మనుజుల సావపుణ్యకర్మంబులకు సాక్షియై, తేజోమూర్తియైన
భానుడేసాక్షి. జననీ! యీమాత్రము కాలవిలంబ మునకే నా నిష్క
ల్మషమానసం బెఱుఁగక నన్నిట్లు దూఱనాడితివి. ఇంకిట నొకక్షణం
బైన నిలువనోప. (బాష్పపూరిత నేత్రుడై మిన్నుఁదిలకించి)

సీ॥ శ్రీరాముదేవి యీ సీతను గావరె

గరుడ కిన్నర దేవగణములార!

దశరథు ణోపలీ తరుణని గావరె

దయతోడ పంచభూ తంబులార!

జనక తనూజ యీ జానకిఁగావరె

మునులార యోపుణ్య మూర్తులార!

కువలయనేత్ర యీ ణోమలిఁగావరె

తరులార గుల్మలతాదులార

గీ॥ పన్నగములార! యోవనపక్షులార!
ఇచట నేనుండ దగడింక యెటులనై న
భోవు చున్నాడ నేనిదె పొలితివీడి
వెలది నీతను శ్రోవరె వేల్పులార!

కం॥ వన దేవోత్తము లారా!
విన గూడని పరుసములను వింటిరి కాదే?
చనదిక నుండగ నేనిటు
జనకజ బ్రోవంగ వలయు చయ్యన మీరత్

(లక్ష్మణుడు నిష్క్రమించును.)

(సీత చింతించుచుండ రావణుడు నన్యాసివేషమున ప్రవేశము.)

రావణ—(దూరమున నిలిచి) భళిరె! ఈ సుందరాంగి సౌందర్యము.

సీ॥ శారద పూర్ణిమా చంద్రబింబమొ లేక
పడతి ముఖింబూ యేర్పరుపరాదు
ఇంద్ర నీలచయింబూ లేకున్న కనులాక్షి
కురుల యందంబూ యేర్పరుప రాదు
కనక కుంభంబుతో కాకున్న చేడియ
గురుక చ యగమొ యేర్పరుపరాదు
అనఁటి కంబంబుతో కాదేని తొయ్యలి
వరయూరుద్యయమొ యేర్పరుపరాదు

గీ॥ ఔరా! యీయింతి యందంబు భళిరె! సొంపు
యెందు గానను త్రిభువన నెలత లందు
గాన నీచాన తోగూడి కలసి మెలసి
పొంది సుఖయించు వాడెపో వుణ్య తముడు.

ఈ మత్తకాశిని గూడి సమరతుల మదనకదనంబు నలు
జాలని వాని జన్మంబు నిర్ధకంబుకాదే? ఆ పురవైరి మురవై

అట్లబైన విడువక మదియ రాజ్యలక్ష్మికిం దోడుగ నీ సుందరాంగిని
నా కర్తాంగ లక్ష్మిగ గైకొందుగాక. ఆహా! ఏమి యీ జగన్మోహనా
కారము?

19. అనుబంధము.

గీ॥ మించు తీగెను మించును మెలత మిన్న
తేట. తేనియ లొలుకును తెఱవమోవి
పద్మముల గేలిసలుపురు పాణి తలము
రమణి సాంపెల్ల నయనాభి రామచయ్యె.

(రావణుడు సీత సమీపమునకు వచ్చి) “హరహరమహాదేవ!”

సీత—(తేచి వినయంబున) యతీశ్వరా! మీరాకచే నా హృద
యము పరమానందంబు జేందె. ఈ యర్ఘ్య పాద్యా
దులఁగొనుఁడు. (ఆ ససముఁ జూపి) ఈ యాసన మలంక
రింపుఁడు. (ఫలములు తెచ్చి) ఈ ఫలముల నారగింపుఁడు.

రావణ—(వాని నెన్నియుఁగొనక యట్లెనిలిచి) తరుణీ! నీ నత్కా
రంబునకు సంతసించితిని.

క॥ రతివో భారతివో శ్రీ
సతివో కాకున్న నీవు శచివో తలవక
ధృతి నిట్లొంటిగ నుండక
గతమే మియ్యె? తెలుపు నాకు కంజదళాక్షి!

సీత—మహాత్మా! మీరు పేర్కొనిన వారలం దెవరితయు నే
గాను.

రావణ—అట్లయిన నీ జనకుఁడెవ్వఁడు? అనవరతము నీతో సుఖించు
పురుషుఁడెవ్వఁడు? ఒకటిగ నిందుండఁ గారణంబేమి?

సీత—మునివరా! నా జనకుఁడు విధితేకుఁడు. దశరథుని పుత్రుఁడు
శ్రీరామభంజుఁడే నాపతి. తండ్రి పనుపునఁ దమ్ముడగు

సౌమిత్రి తోగూడ, నావిభు డరణ్యావాస మొనర్చుచున్న
వాఁడు. ఇప్పుడొక వింత కురంగ విటురాగ నాకొట్టె
నా నాధుఁడా మృగంబును బట్టి తెచ్చుటకు వెడ
పోయెను. ఆవల కొంత సేపటికి “హరిత్యుగా” యన
నార్రావము నా వీనులకుసోక సౌమిత్రిని, బంజితిని, మీరి
కొంచును విశ్రమించిన, నింతలో వారరుదెంచి మీ కుచి
సత్కారం బొనర్తురు.

రావణ—సుందరీ! నీ తెఱఁగెల్ల నాకెఱుఁగఁజేసి సంతనం బొనర్చి
తివి. ఇక నాయుదగత మొకింత వినుము.

చరి॥ ఈమలభవుండు తాత గుణగణ్యుఁడు విశ్రవసుండు తండ్రి పే
మమయ వినూత్న రత్నమయ మండిత మాతృపురంబు లంక
క్రమము శ్రీలోక భీకర మఖండ శుభాకరమైన దైత్యరా
జ్యమునకు నేను భర్త బటుశౌర్యుఁడ రావణ నామధేయుడ

పులస్త్యబ్రహ్మ తాత. విశ్రవసుండు తండ్రి. నాపేరు రా
జుఁడు. నేనేలునది లంకాపురము. ఈ పదునాల్గు లోకంబులందుండ
సుందరీమణులందెచ్చి యెదురులేక భోగించుచుందును. నీ స్పృహ
విలాసంబులు విన్నది వెఱదలు పట్టరాని మోహంబున నన్నపా
దులు మాని కృశించి నీచెంతఁజేరినాఁడ. నీచ మానవునిగూడి, దం
కాటవింబడి యుండనేల? నా కర్ధాంగివైన, లంకా రాజ్యమున నే
కవై సకల సౌఖ్యంబు లనుభవింపఁగలవు. రమ్ము.

నీత—(కోపమున) ఓరీ వాచాటుఁడా! బ్రహ్మ కులంబునఁ
బ్రహ్మకు మనుమఁడవై యిట్టి పాపపు మాటలాడఁజను
నిక్కఁపు మానివని యెంచి పూజించి నందుకు, క
గానక, కామాతురంబున నిట్లు కాటులు ప్రేలనగు
దురాత్మా! నీవా నలువ వరంబున గర్వించి నీసరి యెఱ
లేరని విట్టివీగు చున్నవాడవు. నా పతిలేని సమయం
వేచి, నన్నిట్లాడఁ బ్రతికీర్తివిగాని వారియ్యెడ నుం

నీ శిరం బీవటకు వ్రక్కలై నేలం బడకయున్నా? రక్షక
హీననై, దీనవదననై చింతించుచున్నట్టి యబలనా సేవిల్లా
దుట? ఓరీసండా! అనాధ యువతుల బాధించ నెంచిన
పాపాత్ముడవు. శ్రీరాముని యెవరని తలచితివరా?

గీ॥ భార్గవుని గర్వమణచిన బలియుడతఁడు
శూలి చాపంబు ద్రుంచిన శూరుడతఁడు
క్రూర దైత్యుల జంపిన ధీరుడతఁడు
అట్టి వీరుని సతి నను ముట్టదరమె?

నా నాధుఁడిటు లేనందున నీ జొల్లుకూతలు చెల్లెఁగాని యున్న
ట్లయిన నీశరీరంబున శిరంబపుడే వేటుపడి యుండునుగదా? బుద్ధి
కలిగి నిలువకపోమ్ము. ప్రాణంబులను గాపాడు కొనుము.

20. అనుబంధము.

రావణ—(నవ్వి) రమణీమణీ! ఒక పేదమానవునిఁ గొప్పచేసి పొగడు
చుండ నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది. పదివేల రాములనైన
నొక్కసారి పట్టి యుక్కడంచుటంతటి బలశాలినని నీ వెఱుఁ
గవుకాఁటోలు.

చ॥ “పెఱుకుదు నే ఫణీఁడు విషభీకర దంష్ట్రులు నేలఁగుంగఁజే
నటతు నె నింగిమ్రుంగుదునె చండ దిశా గజదండ కాండము
ల్విఱుతు నె వారిధుల్ పుషిసిలింతు నె మందర మంగుటంబునం
జిఱుముదునే జగంబు లటచేతికిఁదెత్తు నె మత్తకాశిని!”

నీత—(గోపమున) ఓరీసీచా! శస్త్రాస్త్ర విద్యా విశారదుఁడగు
రఘురాముని భార్యఁగోర నీకెన్ని తలలుకలవురా! రాము
నకు నీకును హస్తమశకాంతరము.

రావణ—ఎన్ని శిరఃకులున్నవో చూచుము? (సన్యాసివేషము వదలి
నిజరూపముఁజూప, నీత భీతిచే మూర్ఛిల్లును.) ఇంతి! నా

నిజాకృతిగాచింతివా? రాము తెందతైన నాసరి రాగల
యోచింపుము. (పరికించి) ఓ-హో-హో! మూర్ఖునిన.
ఇదే కొనిపోవుటకు మంచి సమయము. నీతంబట్టి
రథంబుపయింబెట్టి లంకఁజేరెదగాక. (ఆళ్లె చేయును.)

తృతీయాంకము--తృతీయరంగము

అరణ్యము--రాముని ప్రవేశము.

రామ--నక్కలు కూయుటయుఁ బక్షు లప్రదక్షిణంబుగ దిరుగుటయు
మఱికొన్ని మశ్శకునంబులఁగనుఁగొన, నా మనం బత్యంత
భీతి జెందుచున్నది. పాదములా తడబడుచున్నవి. గుం
దడదడ గొట్టు కొనుచున్నది. ఆరక్కనుని రావంబు వి-
జానకి నాకై యెంత శోకంబు జెందెనో? ఒక
మాయావృత్తెన దినుజులు నాయనుజునిఁజంపి, నీతకే దుర్ద-
గలుగఁజేసినో? వచ్చుచున్న సౌమిత్రి కేయిక్కట్టు పె-
నో కదా? ఏమియుఁదొచకున్నది. పారలగాంచు నం
వఱకు నా మనం బూఱిడిల్లు తెక్కడ? పోయెదగా
(పోఁ గోవ లక్ష్మణుండెదురై నమస్కరించును.)

రామ--(నివ్వెఱపడి) తమ్ముడా! నట్టడవిని మీవడి చెను డించి
చెంత కిట్టెలవచ్చితివి?

21. అనుబంధము.

లక్ష్మ--అన్నా! “హాలక్ష్మణా” యను నార్యారణ్యంబు వినఁగనె స
సహాయంబుగ నన్నుబొమ్మున్న “తల్లీ! చింతింపకుము;
ఘోరారణ్యంబున నిన్నొంటి విడిచి పోవ నపాయ.
వాటిల్లు; రక్కసుని మాయా విశేషంబే కాని శ్రీరా-
కేకీడాదవదని” నే నెన్నివిధంబుల బోధించినను, పు-
నన్ననరాని, వినరాని, చెప్పరాని, మాటలచే దూ-
సిల్వఁజాలక నీ కడకు వచ్చితిని. క్షమింపుము.

రామ—స్త్రీలు సహజ భీరువులుకదా? నిష్ఠురోక్తులాడి పొమ్మన్న మాత్రము ననే, నీవించుకేనియు యోచించక, కూర రాక్షసోపేతంబైన నత్తావున నొంటిగ విడిచి వత్తురే? అపియంబులు పలికిన సైరించక, యబలయటంచు చింతించక, తుదకు నా యాజయైనదలంచక, నీవైనర్చినట్టి యకార్యంబునకు, నీత, యిప్పటి కేసుగంబువాత బడియెనో? యేరాక్షసుని గాంచి భీతిల్లి ప్రాణంబులు వీడెనో? యేదానవుడు తఱివేచి, యిదే సమయంబని చెఱఁబట్టి గొంపోయెనో? యింక యేమయినదోకదా?

గీ॥ దుశ్శకునములు పొడనూపె తోడతోడ
శంక పొడమెరు తమ్ముడ శక్తి బ్రుంగె
నీత నే జూతునో? లేదో ప్రీతి తోడ
గానరాదయ్యె నా పూర్వకర్మఫలము.

అనుజా! ఆలసించిన కొలఁది నా డెందంబు కొందల మందు చున్నది. శీఘ్రంబె యాశ్రమంబున కరుగుదము రమ్ము. (నిష్క్రమం.)

తృతీయాంకము-చతుర్థరంగము.

(అటవిగగనమార్గమున రథము-రావణుడు-నీత)

22. అనుబంధము.

నీత-చ॥ ననుజెఱిగొంచు గావణుడు నా నెక రక్కసుడగుచున్నవాఁ డినకుల రాజరత్నము శుభేక్షణ లక్ష్మణ తేరువేగమై చనియెడు రాగదేయెఱుక సాలక తమ్ముడ నిన్నునప్పుడే ననుచిత భంగి నిష్ఠురము లాడిన పాప ఫలంబు గాంచితిక.”

అన్నా-లక్ష్మణా! అజ్ఞానంబున నే బలికినట్టి పలుకులకు గోపించుకొనక వివదాబియందు మునింగిన నన్నురక్షింపుము.....అయ్యో! ఇక నీవు కోరినట్టి కోరికలెల్ల నేడు ఫలించెగా? ఇక నీసుతుడే

యాచంద్రార్కముగ భూపతియై యుండనిమ్ము. అకటా! కానల్యా!
నీకీత గోదావరీ లేదనుకొనుము. జనకా! మీకీప్రత్యేకయే పుట్ట లేదను
కొనుము. సంతాపంబున వేగు నాజనముత్రేని యూటడింపుము.
ఓసహూచరీ మణులార! నే పురంబు బాయునపుడు దుఃఖభరంబున
నావెంట వచ్చెడమని, నిక్కచ్చిచేయ, నివారించి పదునాల్గు వత్సర
ములు, పదునాల్గు దినములట్ల గడపి, మిమ్ముల జేరుదనని, యొప్పిం
చితిని; దైవము తప్పించగదా? బాల శ్రుతకీర్తిని మీరెట్లరెడరో?
మీరింకెవరిని. “అప్ప” యని పిలిచెదరు? ఎవరు మిమ్మోదార్పు
వారు? ఓ మేఘములారా! మీరై నవచ్చి శ్రీరాముని సన్నిధికి నన్ను
దోడ్కొనిపోండు. ఓపంచభూతములారా! యీదుష్టుని దండించి
కోదండరామునితో గూర్పుండు. ఓమృగ సమూహములారా! మీ
రెల్ల నీరక్కసునిపైబడి చీల్చి నన్ను కోసలాధిపతితో జేర్పుడు.

నీ! “పావనాకార గోదావరీ దేవి నీ

వెజ్జిగింపవమ్మ రాజేంద్రుతోడ

నోమాల్యవంత పుణ్యోన్నత గిరినాథ

చెప్పంగదే రాజ సింహుతోడ

నోజనస్థాన మహీజములార యీ

విధమెజ్జిగింపరే విభునితోడ

నోదండకాటవి నున్న తాపసు లార

నాపాటు చెప్పుడి నాథుతోడ

గీ|| “నేను శ్రీరాము భార్య మీ రెవ్వరై న

నడ్డపడి తాకి విడిపింప రయ్య కావ

రయ్య సురలార మునులార యక్షులార

యఖిల దిక్పతులార పుణ్యాత్ములార!”

ఈ పాపి రక్కసుండిటు ననుఁ గొనిపోవుచున్నవాఁడు
శ్రీఘంబున వీనిఁబూర్చి నా నాథునికడ నన్నుఁ జేర్పగల పుణ్యా
లెవ్వరై న లేరుగా? అయ్యా! యెంత చెడుకాలమానన్నమామె

సీ॥ సురలార! నరులార! సురవైరి నెదరించి

కరుణతో జెఱమాన్పి కావ రయ్య
ఘనులార! హితులార! గంధర్వవసులార!

కరుణతో జెఱమాన్పి కావ రయ్య
నారులార! కడులార! హరిణసంతతులార!

కరుణతో జెఱమాన్పి కావ రయ్య
తాపన వరులార! ధరపుణ్య జనులార!

కరుణతో జెఱమాన్పి కావ రయ్య

గీ॥ అయ్యో! నా మొర విచరయ్య యన్న లార!

మాని నరులార! యతులార! మాన్యులార!

తడవు జేసిన గార్యలబు తప్పనకట!

వేగ రక్షింప రారె నా వెతలు దీఱ!

అమ్మా! ఛాడేనీ! నీపుత్రిక నిలు దుష్ట రాక్షసుడు కొని
పోవుచుండ నూరకుండుట మేరగూన? అక్కటా! ఒక్కరయిన
నామొఱాళించ కన్నాగు. నాపూర్వ క్షిప్రలబు బావ తరంబై
యుండ వీరలదూఱ నెల?

సీ॥ కటకట హరిణులు గారచిన వెంటనె

కాంతేల నాకంత కలిగెనొక్కో?

కలిగెపో విభుజేల కనక పడినిపట్టె

బామ్మని నంతనె పోయెనుక్కో?

పోయెపోదై త్యుడు పొలముచు యేలకో

హలత్తుణాయని యఱచెనుక్కో?

అఱచిన నేనేల నుఱచిని ధూటిత?

చయ్యన నతజేల చనియెనొక్కో?

గీ॥ అట్టి దుశ్శుద్ధి నాకేల పుట్టెనొక్కొ
 ఏమి నా పూర్వకర్మంబొ యెఱుంగ నకట
 వీని జెఱమాన్ని రక్షింప వేగమిపుడె
 రమ్మ శ్రీరామ రఘురామ రామచంద్ర.!

23. అనుబంధము.

(లోవల ధ్వని)-ఓహూ! వెఱవకుము. వెఱవకుము. ఇదె
 వచ్చుచున్నవాడ.

జటా—(తనలో) ఈ దుష్టరాక్షసుడు శ్రీరాము దేవిని జెఱగొ-
 పోవుచున్నవాడు. కన్నులార నే జూచి యూరకుండ
 దగదు. ఇప్పుడే వీని శిరంబులు వ్రక్కలించి వైదేహిని
 విడిపించెద గాక; లేకున్న శ్రీరాము కార్యార్థమై ప్రాణం
 బులైన వీడెదగాక. వీనినిక బోనివ్వను.

24. అనుబంధము.

(రావణుని రథంబున కడ్డమేగి)

ఓరీ రాక్షసాధమా! నిలు. నిలు. బుద్ధిమంతుఁడవేని త్రిభువన
 వీరుండగు శ్రీరాము దేవిని విడిచిచనుము. లేకున్న నిసుఖండించి నీ
 కండలు తుత్తునియలు గావించి నా బంధుగులకెల్ల విందొనర్చెఱ-
 దిపికేగినను, దిక్కులబాటినను, సాతాళంబు జొచ్చినను, నుద-
 యండు డాగినను, వెనువెంటనంటి, విమనక, మదీయ పక్షంబుల
 నీవక్షంబుల బగల్చి వైచెదను. (నీతనుగాంచి) తల్లీ! దురప్లికుమా
 నీదానుడ నేనుండ భయపడనేల? మదీయ తీవ్ర నఖంబుల నా
 శిరంబులజేల్చి దేవతలకు బలియొసఁగెద. నిన్నా భూపతి కడకు
 చనియెద. ఇంచుక నూఱిడిల్లును.

నీత—(జటాయువుచుగాంచి.) అన్నా! మాయోపాయంబున,
 లక్ష్మణులవంచిని నన్నీ నీచుండియు కొనిపోవుచున్నవాడు
 నీవు నాఫోకటి దేవంబుగి వచ్చినాడవు.

(జటాయువు రోషంబున రావణుని జూచి)

జటా—ఓరీరావణా! పావనంబైన బ్రహ్మకులంబునఁబుట్టి, నీతి
విరహితుఁడవై, పతివ్రతా తిలకంబగు నీనాతిం గొనిపోయి
పుత్ర, పౌత్రామాత్య భృత్య వర్గంబులతో వినాశంబొంద
నేల సమకట్టితివి? కోదండ దీక్షాగురుఁడు, దినకర కులజుఁడు,
శ్రీరఘురాము డాదిదేవుండని యెఱుఁగుము. సామాన్య
మనుజుండని దలఁపకుము.

చం|| అటుగు నెయుక్కుగుండు కడునంగడ మ్రింగిన నూచిచూచినన్
విటుగు నె మేరుభూధరము, వెంగిల్లివై రఘురాము భామినిం
జెటగోని పోషఁజూచెనపు చెచ్చెర నిప్పుడ యోరినీచ నా
కఱపిన బుద్ధి గైకొనుము కాచెద జానకి డింపు మిమ్ముహిక్, రావణ—ఓరీ!
ఊరకవదరక దారి విడుపుము. లేకున్న నీశిరంచీశ
రంబునఁబడవై చెద.

జటా—(మహారోషమున) ఓరీ! నిశాచరాధమా! శౌర్య విహీనుఁ
డవై రామలక్ష్మణులను మఱుఁగువఱచి, వంచనోపాయం
బున నీయంచయానఁ గొని తేర సిగ్గించుకైన లేకఁ బ్రేత
దవు. మగఁటిమిఁగలవాఁడవేని నాయెదుటఁ బోర నిలు
పుము. లేకున్న జానకిఁడించి నీవారిఁబట్టుము.

25. అ ను బంధ ము.

రావణ—బేరా! శవముల తిండియై పొగ రెక్కి నీసరి లేరని
నిక్కె-నవు. ఏమేమి? జానకిఁడించి నేబురికేగవలయునా?
లేకున్న నాతలలూకఁదీయుదువా? త్రిలోకకంబకుండగు

రావణుండని యెఱుంగజు? శూరకృత్తన సమగ్రంబానం
విడిపించుకొనుము. ఒక విమలంబులోన, నిన్ను బ
నాధుని కడకఠిగా బంపెద రమ్ము.

(రావణ, జటాయువుల యుద్ధము-కొంతసేపటికి జటాయువ
పక్షములు తెగిపడిపోవును.)

నీత——(కోకమున) అక్కటా! యీజటాయువు నాకొఱకై గా
నీచునిచే గూతగదా? నాకొకెవఱుదిక్కు? (రావణుని
అన్నా! రావణా! నీహితముగోరి నేనచించు పలుకు
నీదీనులంజొరనివ్వుము. పరదారగోరువాడలను, శ్రీ, కీ
చెడుటయేకాక నుటయు నాయుక్తిగాం బగునను పెద్ద
వాచకంబులు పాటింపుము. నునువ్వు మాత్రుండని రావణ
వు నెంచకుము. అతనిచే నీవు కూలుట నిక్కంబు. భు
త్రయంబులంకడను దప్పించు కొరజాలవు సుమా.

గీ॥ విజయ గొనిన నోరధులచే విజుప వచ్చు
వచ్చు జొచ్చియు నేర్పూర్ బ్రతుకవచ్చు
దాశరథువకు నీవిట్లు డై త్వనాథ!
ఎగ్గు గావించి మనగ నీ కెట్టులగును.

గీ॥ చెడుగు బుద్ధిచే నోడైత్య! చెడకు మింక
బుద్ధు మార్గంబు లోగొని బుద్ధి కలిగి
మరలి పొమ్మిక నీవీడి మనల వలదు
పాశ్చివ్రుడు రాగ నాయా బ్రతుకనీడు.

రావణ——ఇంతి! అసేకార్బుద సైన్యమేఱుడనై గుస్సాధ్యం
లంకను బాలించుచున్న నన్నారాముఁ డేమిసేయఁగ

నీత——ఓనీ! వెడగుమఱీ! రాఘవుం డనహాయుం డనియును,
హీనుం డనియును, మర్బలుం డనియును, నీ మనంబు
దలంచెదవు కాఁబోలు.

గీ॥ గాధి తయ్యసి యజంబు గాంచునాడు
 దుష్ట రాక్షసి తాటకిఁ గునుము నాడు
 కుమతీయా నా విరాధునిఁ గూల్చు నాడు
 యొక్కరుండౌట నెఱుంగవె మోరి నీచ!

మఱియు, ఖర దూషణాద్య వేళ నిశాచరులం బరిమార్చినది
 యొక్కరుఁడుగాఁడె? అట్టి మహాబలుని నెయ్యంబు వీడి కయ్యంబు
 గాల్పాడ్డి చెడకుము. ఇప్పుడై న నా కోసలేంగుని జేరి శరణు
 పడెన, శరణాగతి రక్షకుఁడుగాన, నీవైసర్చినట్టి తప్పు మన్నించి
 భయమొనఁగి రక్షించును.

ణ—తరుణీమణీ! నా శౌర్య ప్రతాపంబు దెలియక నీ విట్లా
 డెదవుగాని యీ రాముఁడు గీముఁడు నాకు సరివత్తురే?

ఏమో విశ్వామిత్రునిచెంత జేరి శాత్రుగాని రాక్షసులఁ జంపిన
 త్రముననే రాముఁడు శౌర్యవంతుఁడని పేర్కొనియెదవు. నీబెద
 పులకు నే బెదరుపాడరు గాను

గీ॥ నాక మునకేగి దేవేంద్రు సణచి నాఁడ
 మేటి మగటిమిఁ గైలాస మెత్తినాఁడ
 పద్మ భవునిచే పరముల వడసినాఁడ
 నన్ను గెలువఁగ శక్యమె సరుల కబల.

(రథము నాగిపోవును.)

క — ఓరి దురాత్ముఁడా! వినుము యోటమి లేకీటు తెచ్చినన్మహా
 శూరుఁడ వై తివో? తలవఁ జోగుఁడ వీవు నరేంద్రుడున్నచో
 శారద వల్లభుండు మనసారగ గాచిన నీచు కంఠముతో
 భూరి శరాన్ని కీలకు భోరున నాహుతి నేయకుండున?

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

—:(0):—

(అశ్రమము సమీపించి-రామ-లక్ష్మణులు.)

రామ—అకటా! ఈ యాశ్రమబంధయు వన్నెతగ్గి చిన్నపోయి
యున్నది. పక్షులూకులతఁజెంది మేతమాని యున్నవి.
సాధు మృగంబులెల్ల భీతిల్లినలుడిక్కులను బరికించుచున్నవి.
గోవులెల్లను దమ యునికిపట్టు మఱచి, మోరలెత్తుకొని
కన్నుల నీరు నింపుచున్నవి. సారె సారెకు నా మనంబు
దిగులు పొడముచున్నది. కడుపునఁ జేయి వేసి కల-
నట్లున్నది. అశ్రమమును సమీపించు కొలఁది నా
దంబు తత్తరించుచున్నది. సేనందేగినను మరలివచ్చు
తఱికి ముంగిలికాచియుండి, ననుగాంచి నంతనె, పట్టరాని
సంతసంబున నన్నెదురుకొని, నా కానందమొనఁగు,
నేఁడేల కనఁబడదయ్యె? సర్వరంబున పర్ణశాల కడఁ
జనియెదగాక. (పోయి) సీతా! సీతా! (అనిపిలువ ప్రత్యుత్త-
ముగానక విషాదమున) అయ్యో! పిలిచినఁ బలుక దేమి
(లక్ష్మణునిఁజూచి) తమ్ముడా! నాశరీరము కంపించుచున్న
పర్ణశాల లోనీకేజని కలయంగనుంగొనిరమ్ము. (ల-
ణుఁడు మరలివచ్చి) అన్నా! కుటీరంబునఁ గానఁబడకు
కుసుమాప చయంబునకై వెళ్ళియుండనోపు. ఆ రాము-
బునకేగి జానకిం దోడ్కొను. చింతింపకుము. (నిష్క్ర-

రామ—చం॥ హేలీతుక నెక్కడై త్తికొని పోయెనో యొక్క
బుంగెనో భయా! నలమునఁగ్రాంగెనో తరుణి
మునందెనె జీవమాడెనో! యలకులు గోయఁ

యెనుఫలావళి కేగెను యించువాంఛమై గొలఁకుల
కేగెనో నదికిఁ గోరికఁజూయెనో యెందుఁజూయెనో?

నీ! వన్య మృగములు పైఁబడి వసజముఖిని
బట్టి కానిపూయెనో లేక పంకజాక్షి
దాగి యున్నదొ యెందైన దరులమాటు
ఏదియును దోచకున్నది నాదు మదికి.

(రాముడు శిరమువంచి చింతించుచుండ లక్ష్మణుని ప్రవేశము.)

లక్ష్మ—(స్వగతము) అక్కటా! ఎంత విపత్కాల మాసన్నమాయె?
నేనింత తడవైనప్పినందున రాహుగ్రస్తుడగు రేతేని మా
డ్కి కాంతిహీనుడై చింతించుచున్నట్టి యి న కులాధి
పున కేమని విన్నవించువాడ. (యోచించి) ఎట్ల
యినఁ దెలువక తప్పదు. (సమీపించ, రాముడు సంభ
మమున). సహోదరా! మహిజాత యెందున్నది. కనుగొం
టివా?

లక్ష్మ—కం! చూచితి సానువు లందును

జూచితి గిరులందుఁ దరుల జొంపములందున్

జూచితి కాసారంబు ల

జూచితి భూపుత్రి జాడ చొప్పుడ దెందున్.

(రాముడు 'హా నీత'యని మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—హా! నిర్భరము. నిర్భరము. సతీవియోగంబు సహింపఁ
జాలక నత్యంత శోకంబు చే మూర్ఛిలైగదా? ఇంకెట్లు
సుఖజీవియై యుండఁగలఁడు. భూమిజ లేని జీవనము నిర్భ
కంబని భావించి ప్రాణంబు లు వీడుచునోకదా? అటుల

యిన నే మని యుండగలనా? మా సమాచారం బెట్టిగన
 కౌసల్యా సుమిత్రలవృద్ధి యీ లోకంబు విడుతుడు.....
 హా! శై కా! నీనవతిపై పుత్రరము సంపూర్ణముగ దీర్చు
 కొంటినికా? పదునాల్గు పుత్రరములు రాముడరణ్య
 వాస మొనర్చునట్లును, నీపుత్రుఁ డంకికాలము రాజ్యమే
 లునట్లును పరిమొందితవి. ఇక నీ పుత్రుడే స్థిరముగ రా
 మేలసిమ్ము. (కోపమున) విధాతృ వశమున నొక వేళ
 రామునకల్లే కీడోదవుగేని వాపాత్ముడై న భరతుని నిన్ను
 యమసదనమునకు బంపి యసువులు వీడెదగాని నే నూ
 రక విడుతునా? (యోచించి) ఆరుంగళంబు ప్రతిహతం
 బగుగాక. ఈకల్యాణ రాముడు నానికీతోఁగూడి సుఖయై
 యుండుగాక... ..హతల్లీ! శ్రితజనకల్పవల్లీ! ఎటున
 దానవో? యెట్టికష్టంబులఁ జెందుచున్నదానవో కదా?
 ప్రాతఃకాలమున నిత్యంబే నవరికి నమస్కరించి సంతసించు
 చుంటినో? యెవరిని నేవించి కృతార్థత నొందుచుంటినో? యెవ
 రిని దలంచి పుణ్యం బాపాదించు కొనుచుంటినో? యీ
 మాత, సుగుణోపేత, భూజాత నేడుకానఁబడదయ్యె.

శుక్ర॥ నమ్మి దలిర్పగా మిగుల నేవనితామణి పాదముల్ వెనక
 సమ్మతి తోఁచి జేరి మనసారగ మ్రొక్కుచు నుండగంటి నా
 కొమ్మ గనంగరాదిట నికుంజము తోచెడు కాంతి హీనమై
 యిమ్మహి నెట్లు ప్రాణములు నిల్పిభరింతుచరింతు మాత్రో!

హా! దుఃఖము దుఃఖము. నీతా వియోగము సహింపఁజాల
 రాముడు గాఢ మూర్ఛా క్రాంతుడై యున్నవాడు. అంతకంతకు
 నామనంబున గడు దిగులు పొడముచున్నది.

గీ॥ అంత కంతకు శ్రీరాము డార్తి జేంది
 ప్రాణములు వీడఁగివిని భరతుడపుడె
 యముని కడ కేగు శశుఁఘ్ను డవని నాయు
 సరయ రఘునంశ మంతట సంతమొందు ॥

అయ్యో! ఆదేని నను బొమ్మనికంత నె తరుల చాటున నె
 దైన నుండక నధిక నోడంబున వెనుకనుం దరయక, నేడేసిన కా
 ర్యంబున కేముని చింతించువాడో?..... నడచిన కార్యంబునకు వగచి
 ప్రయోజనంబేమి? భూనాధుని నేడదీర్చి యావల కర్తవ్యము నా
 లోచింప నగును. (శైత్యోపచారము లొనర్చి రాముఁడు లేచి
 యెదుటనుండు లతాదళును గాంచి సీతయును భ్రాంతిచే.)

గీ॥ హా! లతాంగి యింతదనుక నక్కటకట
 యెందు జనితివి నెలుపుము యిందువదన
 వెలకి కానక నేనంత వివశుడైతి
 తరుణి నన్నింత కుందింపఁ దగను నీకు॥

(సమీపమున కేగి లతా కాచుపించి లక్ష్మణుని జూచి)

అవరజా! శుక కోకిలా వంబులు సీత పలుకులుగాను, ల
 క్షణు సీతమేనుగాను, దలంచి పురొక్కుచున్న నామతి భ్రమతను
 గాంచి నవ్వకుము. పుత్ర వియోగంబున మనజనకుఁడు మరణించె.
 -ను గళత్ర వియోగంబున జీవింపఁ జాలను. ఇంక నీవయోధ్య కేగి
 తల్లి కొసల్య నూఱడించి నానూఱుగ నీవు నేవ లొనర్చుము.
 శత్రుఘ్నులు దుఃఖ పడకుండునట్లు యోదాగ్నుము. నా
 నివెట్లు ప్రవర్తించుచున్నాడో? యట్లనే భరతుని నేవింపుము.

అర్చన. పల్లవము. 1.

రాజధర్మంబు లేమరకుండ నడుపుము. తమ్ముడా! నే నీ శరీరంబు
యోగమార్గంబున వీడెద.

సీ॥ పుత్రశోకంబున బోగలెడు నాతల్లి

దరిజేరి నీవుయోదాద్యులు

గురు జనంబులకెల్ల బనువడి నామారు

చరణ పద్మంబుల కెరగు మన్న

మంత్రులకెల్ల నా మాటగా ధర్మంబు

నిలుపుట మేలని తెలుపును

భరత శత్రుఘ్నులు బహుశోకమునుజెందఁ

దగురీతి బోధింపఁ దడయకన్న॥

గీ॥ బంధువులఁజేరి యూటఁబలుకు మన్న

చేరికె కేను కీవార్తఁజెప్పుమన్న

మమత విడనాడి పురముకు మేరలుమన్న

మదిని నామాట నేప్రొద్దు మఱవకన్న.

అత్తు—అన్నా! ఇట్లు శోకింపఁదగదు. సర్వజ్ఞుడవై నీవిట్లాడిన
నేమని వచించువాడ. నీవంటి విజ్ఞాననంతు లాపదలకు
ధృతివీనునులే?

కం॥ దూఱుము ధైర్యముఁ జెరుచును

దూఱుము గోగంబు బెంచు దుర్బలుజేయున్

దూఱుము కార్య విఘాతము

దూఱుము విడనాడ శుభము దూకొనుపేర్మిన్॥

గీ॥ విల్లు నీవంద జగములు తల్లడిల్లు

దివిజులై నను నీదిక్కుఁదేరి చూడఁ

వెఱచి యెటనున్న జానకి తెఱఁగు గాంచి

తేచ్చి యివ్వరె వెంటనే దీను లగుచు.

అన్నా! యోచింపనేల? ఇందెందైన నున్న భేమో బా
నిశీలింతము రమ్ము.

రామ—నీ॥ పోదమా లక్ష్మణ భూమిజ వెదకంగ

నొలసి యా పొడలలో నున్న దేము

పిలుతమా లక్ష్మణ పృథ్వీతనూజాత

యోటమి నెందైన నున్న దేము

కాతుమా లక్ష్మణ కంజాత లోచన

గౌతమీ తీర్థంబు కరిగెనేము

చూతమా లక్ష్మణ చూత పల్లనపాణి

నెత్తమ్మి కొలఁకుల కేగెనేము॥

గీ॥ కోరి నముల కేగెనో కోమలాంగి

బాల ఫలముల కేగెనో బాలిమీరి

తరుల ముఱుగున కేగెనో తరుణిమిన్న

దాగి యున్నదొ యెందైన ధాత్ర తనయ.

(అకాశమునవలొకించి) భూమియు లాత్మకొని పోయెనో య

తులు దాచిరో, గంధర్వులు మాటలబడిరో, దేవతలుదొంగిలిరో

ననుజులు చెఱుబట్టి కొంపొయిరో కదా? లేకున్న సెనితగ విల

చినను గండ కావరంబున నా యండజవేణి జాడ దెలుపక

నూటపింపక నున్నారు. నా కోసాగ్ని కింధనములట్టి బ్రహ్మ

ప్రభుఁ బ్రయోగించి, బ్రహ్మాండ కుమారంబు బద్ధులకావించి సర్వ

శాసనలను సంహరించెద గాక. (బ్రాహ్మ సంధించును, లోపల గొ

ధ్వజి) లక్ష్మణుఁడు కరంబుబట్టి

క॥ జగములు సృష్టింపంగను

జగములు రక్షింప మఱియు జగములు పెంపక

జగధీశుడవై సివిటు

జగములు ప్రీతి హరింప జనున రామా?

అగ్నిహోత్రున కుష్ణంబును, శశాంకునకు శీతలంబును,
 వాయువునకు వేగంబును స్వాభావికంబై యున్నట్లు శాంత
 గుణము నీకు నై జమై యున్నది. దుష్టులను మర్దించి లోకంబునకు
 మేలొనర్ప వలయుఁగాని సకల జీవుల సంహరించుట పాడికాదు.
 కోపోద్దీప్తితుండవై కోదండంబు చేబూని నంతనె నీతేజంబు వీక్షింప
 జాలక లోకంబులు తల్లడిల్లుచున్నవి. నీ కప్రియం బొనర్చు వాడె
 వడైన బ్రతికి పోగలఁడా? నీకపకార మొనర్చిన పాపాత్ముని
 బట్టి శిక్షింపవలయు గాని నిరపరాధుల నేచుట యుచితంబుకాదు.
 ఇప్పుట్టున నా పలుకులాదరించి శాంతి వహింపుఁడు.

రామ—తమ్ముడా! నీ యుక్త వచనంబులకు సంతసించితిని. మహీ
 జాత యొందున్నది. మనమెయ్యెడ వెదకఁజనవలయు.

లక్ష్మ—ఈ జనస్థానంబెల్లఁ గలయు వెతకుదము రమ్ము. (నిష్క్ర)
 చతుర్థాంకము—ద్వితీయరంగము.

(అరణ్యము జటాయువు పక్షములు తెగిపడియుండును)

(రామలక్ష్మణులు దూరమున)

రామ—సీ॥ ఫణిరాజ కానవే ఫణిరాజ సమవేణి

మధుపంబ! కానవే మధుర వాణి

నాళీక కానవే నాళీక సమనేత్ర

గలహంస! కానవే కంబుకంఠి

కరిరాజ కానవే కరిరాజ గమనను

ముకురంబ! కానవే ముకుర గంధి

జాంపేయ కానవే జాంపేయ సమగాత్రి

హరిణంబ! కానవే హరిణ నయన

గీ॥ జంచరీకమ! కానవే చంచలాక్షిఁ
గుండమందార! కానవే కుంద రదన
నవని తనయను కానవే కువలయంబ
నలరువనజమ! కానవే యలరుబోణి.

లక్ష్మణా! గిరి దుర్గ శైల వనంబులెల్లఁ గలయ వెతకితిమి. ఎందునుగాన
బడదుకదా!.....హా ప్రాణప్రియా! నీవు లేని లోకమునా
కేల?

నీ! జనకజ! నీవు నన్నెడబాయ కున్నాళ్ళ
రణ్యంబె దివ్యపురంబు నాకు
నెలతరా! నీవు నన్నెడబాయ కున్నాళ్లు
జంతువర్గమె బంధు చయము నాకు
జలజాక్షి! నీవు నా జంటబాయని నాళ్లు
తాళకుటంబె సౌధంబునాకు
ఎలనాగ! నీవు నన్నెడ బాయ కున్నాళ్లు
శర్కరిలమె మృదుశయ్య నాకు॥

గీ॥ బాల జానకి నన్నెడ బాయు కతన
ములుకు లై తోచె జెవులకు చిలుక పలుకు
కటువు గాదోచె గోయిల కంఠరవము
హేయమై తోచెదకు నా కాయమకట॥

తమ్ముడా! నీతా వియోగంబింక నేనుకనిమిషంబై న
సహింపజాల. ఈదేహంబు విడనాడి దివంబునకేగద.....లక్కటా!
నావంటి మర్భాగ్యున కడియెట్లు సమకూరగలదు?

నీ! తనువును వివనాజి దశరథు కడకేను

పొక్కుచు నేరీతి బోవువా

వ్రతము నిండింపక వచ్చిన దేమన్న

బగులు నే నేమని పలుకువా

బగునాల్లు యెదులు పరువడి నిండించి

పురికి నే నేమని బోవువా

బోయిన జనకుఁడు పురికి నేమంబు

నకగంగ కేమని నుమవువా

వరపేను నొకెంచి వైదేహి న గంగ

భరతుని కేమని పలుకువా

నాతుఁంబునవచ్చి నీతను నమగంగ

నేమని మాతకు దెలుపువా

గీ! అన్న లక్ష్మణ యెన్నిచందాలనైన

లేదు సౌఖ్యంబు నాకిక లేదు లేదు

దేహ యాత్రను నిచటనే దీర్చుకొందు

పురికి శీఘ్రంబె నీవింక బోవుచున్న.

లక్ష్మ—అన్నా! ఆసత్కలంబున దైర్యంబు నహింప వలయు.

సామాన్యునివలె దుఃఖింపఁ గార్యమెట్లు సమకూరఁ గలదు

ఆవదలను బొందని వారెవరు! తొల్లి దేవేంద్రుఁడు సై

దేవరాజ్య భిష్టుడై యడవులఁబడి భార్యావిహీనుఁ

దుఃఖిపడలేదా? మనవంశంబున సత్యసంధుడైన హు

ద్రుఁ డెంత కష్టంబు లనుభవించెనో తలఁపుదు?

బరిశోధింపఁ దగిన స్థలములు మెండుగగలవు.

రమ్ము.

రామ—పుణ్యాత్ము లెవ్వరైనఁ బుడమితనయ జాడఁదెలిసి పుణ్య
ము కట్టుకొను వారీయరణ్యంబునఁ గాన రాదుగా? ఇక నె
య్యది తెలిపు. (ముందుపరికించి) లక్ష్మణా! ఈయెడ వితిగిన
రథము, తునిసిన పక్షములు, భగ్నమైన ధనువు, నుగ్గునూ
చైన బాణములు, కానంబడెను మితీయు, ధాత్రితలం
బులయు లక్ష్మణులై ఘోర సమరతలంబుఁబోలె చూప
లులకు వెలిపుఁ గొలుపుచున్నది. అందందు విరులు నేలం
బడి యున్నవి. (జటాయువుకు గాంచి) అక్కటా! యీ
క్రూరదైత్యుఁడు భూమిజనుబట్టి భక్షించి యుండనోపు.

26. అనుబంధము.

తమ్ముడా! కంటివే? జనకజనుబట్టి కడుసార భుజం చినేలం
బడియున్న రాక్షసాధముని.

గీ॥ జానకిని మ్రింగి నిజరూపు కానకుండ

దోషుడై రక్కసుఁడు పక్షి వేషమునను

వేలు రూపంబుఁ జేకొని వెలిపు లేక

నవని బడియున్న వాడిడె యనుజగనుమ॥

ఈక్షణంబున వీనిఁద్రుంచి వైచెద. (జాణమును సంధించును)

టాయువు దీనస్వరమున.

గీ॥ రామ శ్రీరామ రఘురామ రామచంద్ర!

పంక్తిరఘుండగు మీతండ్రి బాల్య సఖుండ

నరుణ తనయుండను జటాయు వందు రిలను

రక్కసుండగాను శరణార్థి రఘుకులేశ.

(రాముఁడు వెలుగుపడి) అయ్యా! జటాయువా! ఏల నీకిట్టి

రావక సంభవించె?

జటా—శ్రీరామచంద్రా! నీసతి నీతాదేవిని, దుష్టుడైనదశకంతుండు
మిమ్ములను వంచిచి యెత్తికొని పోవుచుండ నా దేవి
యార్తారవంబు విని, నాని నెదటించి కదనంబునకుం గడం
గితిని. క్రూరుండు నాయుకలం దెగనటికి నన్నీ పుడమి
బడవైచి వై దేహిం గొని చనియె.

(రాముడవనిపైబడి 'హా సీతా'యని మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—అకటా! నీతాదేవి చెఱఁబోవుటకు శోకింతునా? రాఘవుం
డను గడుగునకు మూర్ఛిల్లుటకు చింతింతునా? అయ్యో
దై ఎమా! యిట్టి నంకటములు మాకేల కలుగఁ జేసితివి
(శైత్యోపచారములచే రాముఁడు లేచి)

రామ—నీ! కుటిల రాక్షసుడట! కొంపోవుతటితన

వారులేమికి యెంత వగచెనయ

తలపంగరాని యాదైత్యుచే జెఱఁబడి

చింతచే నన్నంత చీకెనయ

కడకతో సామితి కాపాడ రాడని

పొరి పొరి యెంతగా బాగిలెనయ

వలుమాటు పేర్కొన్న బాటింప రాడని

శశిముఖ యెంత వేసాకెనయ

గీ! తల్లి దండ్రుల నంతగా దలఁచెనయ్య

బంధువుల నంచి యేమని పలికెనయ్య

తనదు చెల్లెండ నేమని తలఁచెనయ్య

దేవి నృత్యంత మంతయు దెలుపుమయ్య!

భగకులొత్తమా! ఆరాక్షసుండే దిక్కునకుం గొంపో

వా దెట్టివాడో? నాకెఱుగించి పుణ్యము గట్టు కొనుము.

జటా—మహీశా! వాఁడు విశ్రవసు బ్రహ్మ కొమరుఁడు. దశకంఠు
 డను బేరఁ లంకారాజ్యంబు నిరంకుశంబుగ నేలుచుండు.
 అతి కామలోలుండై గర్వంబునఁ జపలబుద్ధిచే నీదేనిని యె
 త్తికొని దక్షిణదిశ కేగినాడు. రామా! జానకీ మనఃకామా!
 ఏల దుఃఖించెదవు? నీ కెగ్గొనర్చిన రావణుఁడు నిక్కముగ నీ
 చేనీల్గలఁడు. సందేహంబువలదు. శీఘ్రంబుననే మగల వై
 దేహిం బొందఁగలవు. ఈవృత్తాంతము నీకుఁ దెలుపుటకై
 యతికష్టమున నే బ్రాణంబులు నిలుపుకొని యున్నాఁడ.
 చిదానంద మూర్తివై న నీసన్నిధి దేహంబు విడనాడి శా
 శ్విత స్వర్గ సుఖంబు లనుభవింపఁగంటిని. రామా! నీచరణ
 పద్మంబు లొకసారి నన్నంటనిమ్ము. (రాముఁడు సమీపము
 నకురాగ జటాయువు నమస్కరించి, ప్రాణములు, విడచును)

రామ—(శోకమున) గీ॥ అకట! నా జనకుని మరణంబు కన్న

తరుణి జానకి చెఱబోవు దానికన్న

నాకు గానిట మార్కొనియాజయందు

బడిన పక్షికై నాకెంతో వగజనించె॥

తమ్ముఁడా! నాకై వచ్చి రావణునిచే మృతినొందె. మజ్జనకుని
 యట్లుపూజ్యుఁడు. కావున నీగోదావరీ తీరంబున నగ్నిసంస్కారంబు
 గావించి పుణ్యలోకంబున కనిపి వెళ్ళుదము. (నిష్క్ర)

చతుర్థాంకము—తృతీయరంగము.

(మతంగముని యాశ్రమము. శబరి ఫలములను గోయుచుండ
 రామ అత్మజులు ప్రవేశము.)

27. అనుబంధము.

అరి—సుగుణ గుణధామా! దైత్యకులభీమా! సురారిమదవిరామా!

జానకీ హృదయకామా! రామా! నిన్నెప్పుడు వీక్షింప
నగును? నీ చరణపద్మంబు లొకెత్తులను నేలంపనగును? ఈ
ఫలంబులు నీ కెన్నఁడర్పింపవలెను?

రామ—అయ్యుడా! గూఢాచారము కునికిపట్టగు నిక్కాననంబున
నన్నుదలచు వాకెవ్వరె యుండును?

లక్ష్మీ—అన్నా! ఇంతకుమున్ను ముగ్ధులైన శాపవిమోచనఁజేసె కబు
ధుఁడుగ్గడించిన తపస్విని శబరిగా నుండనోపు.

రామ—(శబరినిగాంచి) అహహా! ఆతపస్వినియే ఫలములనుగోయు
దు నన్నుగూర్చి ప్రశంసించుచున్నది. ఔహమరయనగును
(సమీపించి) గీ! ఇవి తపంబులు జరుగునే చక్కగాను?

మునుల తోట్టాటు కలదాకా? మోదమున్న

గురు జనంబులు గొలుతువె కోర్కెమి అ

సౌఖ్య మేవేళ నబ్బునే శబరినీకు.

శబరి—ఇన కులాంబుధిసోమగా! బుధజన స్తోత్ర పత్రితగామా!

రామా! నాగురువ్రాజ్ఞానుసారంబున నేదీర్ఘ కాలంబుగభవ

దీయ దర్శనంబునను వేచియున్నదాన. కరుణించి యీదివ్వు

ఫలములను గైకొని నన్ను ధన్యురాలిని చేయుండు. నేడు

మీపాదసేవ కలిగినందున నాజన్మము పాపంబురెప్పు. ఈది

మిచ్చటనిలిచి నాకు ప్రమోదంబు గలుగఁజేయ వేడుచున్న

దాన. (ఫలములిప్పి రాముఁడు చేకొని)

రామ—శబరీ! నీవు చేయు సత్కారంబున కెంతేని సంతసించి

ప్రాణేశ్వరి వియోగంబున నేనుక్కయెడ నుండనోప. నీ

సహర్తు జక్కాడినఁగాని నామనంబు కాంతింపడు.

శబరి—రామా! రాజీవదళాత్మా! పరాత్పరుండవైన నీమాయావిలా
సంబుఁ దెలియ నెవరికి శక్యము. రావణునిఁ బరిమార్చ సమ
ర్థుండవయ్య సహాయంబులేక నెట్టిమై చనవలదు. సహా
యంబున్న గార్వంబు సులభ సాధ్యము. ఈసమీపంబుననే
ఋశ్యమూకాక్రదియందు సుగ్రీవుడను వనచగుఁడు మహాబల
శాలి యున్నవాఁడు. కొండొక కారణంబున వాలివలన భీ
తిచే భూమండలంబంతయుఁ దిరిగి సకల దేశంబులను గాంచి
యున్నవాఁడు. అతని సహాయంబున నిరసాయంబుగ నీతను
సాధింపనగును. మీరీ త్రోవఁబోవ పంపాసరోవరంబు గాను
పించును. అటవిశ్రమించి సుగ్రీవునితో జెలిమి సంపాదింపుడు.

రామ—(సంతోషమున) శబరి! నావిజయ ముపేక్షించి నీవాఁకిన
వలుకులకుమిగుల సంతసించితిని. నే నాకపివీరుతోఁ నసఖ్యంబుప
శ్యంబు గావించెదను. నీయూహితంబేమైనఁగలదేని వేడుమిచ్చెద.

శబరి॥—గీ॥ గురుజనాజ్ఞాను సారంబు నరవరేణ్య
నీదు పదసేవ జేసితి నిండె తపము
పుణ్య లోకంబుఁ జేరెదఁ బొలుపుమీఱ
నాదుదేహంబు విడనాడ నానతిమ్మ॥

దేవా! నాకింతకన్న మతేమియుఁ గోరిక లేదు.

రామ—మహా తపస్సంపన్నుల కెట్టిలోకంబు గలుగునో యాపుణ్య
స్థానంబు నీకును గలుగుఁగాక. (తెరవడును)

చతుర్థాంకము—చతుర్థరంగము.

(ఋశ్యమూకప్రాంతము. పంపాసరోవరము. రామలక్ష్మణులు.)

28. అనుబంధము.

లక్ష్మ—అన్నా! అశ్వత్థ వట మలయజాతి ఛాయాప్రధార వృక్షం
బులచేతను, దాడిమీ కపిత్థ చూత కదళీ పునస జంబూ

జంబీర నారికేళాది ఫలభూరుహంబుల చేతను, వున్నాగ
కేతకీ వకుళ పారిజాత పొగడ పొన్న మల్లె మొల్ల జా
లతాది సుగంధ తరుజాలంబులచేతను, శుక పిక శారికా
రవంబులచేతను, మధుర మధుప ఝంకారంబుచేతను, జల్లు
గాడుపులచేత నెప్పారు నీపంప సొంపు వర్ణింపఁ దరంబు గా
కున్నది కదా?

రామ—(విరహతాపంబున)

సీ॥ అనుజాడ! తలపంగ వనసీమగాదిది

కానునియాయుధా గారమయ్యె

చింతింప నలమావి చిగురులు గావివి

కంతుని క్రొవ్వాడికత్తులయ్యె

భావింప విరిపూవుబంతులు గావివి

యంగజు పుష్పబాణంబులయ్యె

పరికింప శుకపిక స్వరములు గావివి

కర్ణ కఠోరహంకారమయ్యె॥

గీ॥ సుందరంబగు యీవన శోభితంబు

పడఁతి నెడబాసి విరహతాపంబుచేతఁ

బొక్కుచుండెడి మానసంబునకు వెతలు

యినుమడించెను నేనిట నిలువగలనె?

నావంటి యంగనారహితు లిందు రాదగునా? ఇక నేనమిసేయు
ను? రామామణి సీత నెట్లు కనుగొందు? ఎన్నటికైన సీతతోనీపంపా
ననోవర సంపదను గొల్లలాడు భాగ్యంబు నాకున్నదో లేదోకదా?
భూపుత్రిక వదనమెప్పుడు వీక్షింతు? ఎప్పుడువిహరింతు? నాముచ్చట
లెప్పుడు నెఱవేఱును? అయ్యో! ఎక్కడితలపోత? ఇంకెక్కడిసీత
ఎక్కడిభోగము? ఎక్కడియనురాగము? ఎక్కడి రాముడు?
అక్షు—రామా! చింతించకుము. శబరి చెప్పినచొప్పున వనచో
ద్రునిఁగూడి సీతను సాధించుదము.

రామ—(దృష్టిసాగించి) శుభసూచిక శకునంబు లనేకములు పొడ నూపుచున్నవి. కాన కపికులతోత్తముని సఖ్యులవశ్యంబు గలుగును.

లక్ష్మ—మాగ్గాయానం బుపశమింప గొంతదడవిందుండి యావల సుగ్రీవునిజూడ వెడలుదము. (రామ లక్ష్మణుల సీనులై యుండెదరు. (వెనుక తెరయెత్తబడును.)

(ఋశ్యమూకము--హనుమంతుడు సుగ్రీవుడు.)

(సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులను గాంచి భయాకులచిత్తుడై)

29. అ ను బంధ ము.

సుగ్రీ—అంజనాపుత్రా! ఆ పంపయందుండు నరవీరులఁగాంచుము. శరచాపహస్తులై మునివేషంబులఁ ధరించి రాజవరు లిరువురు తేఱిచూడరాని తేజంబున విరాజిల్లుచున్నారు. ఆవారి చేత్రేరితులై ప్రచ్ఛన్న వేషమున నన్నుఁజంప వచ్చియుండ నోపుదును. పీరినిగాంచ నామనంబు కలవర పడుచున్నది. ఇంక నిందాండఁజనదు. శీఘ్రుంబె వేటొకచోటికిఁబోవుదము.

హను—గీ॥ వెఱపు వీడులు ప్రచ్ఛన్న వేషులై స
మానవుల మాడ్కి నామది గానరారు
పుణ్య మూర్తులు సర్వత్ర పూజ్యులరయ
బాడ తెలియక నందైన జనగనగన॥

గ్రీ—అటులై న సీవరిగి వారల తెఱంగరయుము. ఇట్లకే కారణంబున వచ్చియున్నవాగో సవిస్తరంబుగ దెలిసికొని రమ్ము. నాలోనిభీతిఁబాపుము. నాసంశయంబెల్ల దీర్పుము.

ను—కపికులశేఖరా! భీతిల్లకుము. మాఱువేషంబున నే వారల చెంతఁజేరి మనోవృత్తి గ్రహించి నీసంశయంబెల్ల బాపెద. ఇదేవెల్ల చున్నవాడ. (నిష్క్ర.)

(వటుని వేషంబున హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణులను గాఁ
నమస్కరించి.)

శీ॥ అశ్వినీలౌ సూర్యచంద్రులౌ విశ్వమెల్ల
దివిరి రక్షింప వచ్చిన దేవ పరులౌ
మనుల వేషంబులనుదాల్చి మోదమెసఁగ
దిరుగ నేటికి మీరిటు ధీరులార॥

మహాత్ములార! త్రిభువనంబులు పాలింప సమర్థులయ్యు ముని
వేషంబులను దాల్చి శరచాపహస్తై యుండగతంబేమి? మీరెవ్వ
రు? కల తెఱఁగు నెఱుఁగించి సంతసింపఁ జేయ వేడుచున్నాఁడ.

లక్ష్మ—నీ॥ దశరథుండనుపేరి ధరణిపాలాగణి
కగ్రపుత్రుండు నాకగ్రజుండు
సర్వభూత హితుండు జనతా శరణ్యుండు
విక్రమక్రమశాలి విజయశీలి
రాముఁడీ సుగుణాభి రాముండు జనకుని
సత్యంబు నెఱప రాజ్యంబు విడిచి
తనపత్నియును దాను వనమున కేతేర
రక్కసుఁడొక్కఁడీరాజుదేవి

ఆ॥ విపుల పుణ్యసీతఁ గపటియై కొనిపోయె
నేము లేసిచోట నేమువానిఁ
గానకెల్ల దిశలుఁగలయంగ వెదకుచు
దిరిగి తిరిగి యొక్కసరణిరాఁగ॥

కబంధుఁడనువాఁడు మాచే శాపవిమోచనుడై మీప్యత్న
తంబెల్ల మాకెఱుఁగింప సుగ్రీవుని సఖ్యంబుపేక్షించి మేమిటకు వచ్చి
యున్న వారము. వీరవర్యా! వటుని తెఱఁగున మాతో నయ్యం
గావింపవచ్చిన నీవెవరవు? మాకుఁ దెలియబలుకుము.

హను—(సంతసమున) “కం॥ తపన తనూజుని సచివుడఁ

గపిమూర్తిని గారురూపి గామగముడఁగా

డుపుతనయుడ హనుమంతుడ

గపటపు భిక్షుకుడ దూతకార్యమ్మునకు॥”

దేవా! నే నీ మాఱురూపంబున మీకడ కేతెంచినందులకు
ఓమింపుడు. వాలిపంపున మీరరుగుదెంచి నారనెడు భీతిచే భిక్షుకుని
రూపంబున వచ్చినాడ. మున్ను వాలితో యుద్ధంబు పలుమాఱు
సలిపి, యిది, యోడి, బాఝంగోలుపోయి, సుగ్రీవుడీ ఋశ్యమూ
ర్తింబున నున్నవాడు. మిమ్ముల గనుగొని మీవృత్తాంతమంతయుఁ
దెలిసికొని రమ్మన్న నేను వచ్చినాడ.

రామ—వాయునందనా? నీ యాగమనమునకు మీగుల సంతసించి
తీని. సూర్యపుత్రుండగు సుగ్రీవునకును సూర్య వంశోద్భవుల
మగు మాకును సఖ్యంబు ఘటింప సులభముగ నిరువుర
కార్యంబు సిద్ధింపఁగలదు.

హను—దేవా! సఖ్యమునకు సందియంబేల? అవశ్యంబు గార్యంబు
నెఱవేఱఁగలదు. ఈపర్వతంబుననుండు సుగ్రీవుని కడకు
మిమ్మిరువురను నా బాహుమూలంబులపై నెక్కించుకొని
నే గొంపోయెదను విచ్చేయుడు.

రామ—వలదు వలదు. మేమే యాసానుమంతమునకు రాగలము.
పోదము తెమ్ము. (నిష్క్ర.)

(రామలక్ష్మణులు హనుమంతుడు సుగ్రీవునికడకు ప్రవేశము.)

సు—(సుగ్రీవునిగాంచి) కపిసూర్యభామా! నీపూర్వపుణ్యఫలమేమి
నవచ్చు. ఈపురుష వీరులతోడ నెయ్యంబు సంపాదింపఁ
గంటివి. ఇక నీవు శత్రువును సాధించి మరల నీప్రాణ సఖం
గూడి కిష్కింధ రాజ్యంబవలీల నేలఁగలవు. వీరు దశరథ
మహారాజతనూజులు. రామలక్ష్మణులు. కాలవశంబునకావ

ఋనిచే, రాముడు భార్యంగోలుపోయి నీసహాయంబున
ధింప వచ్చియున్నవాడు. వాలిచే బంపబడిన కపట మా
సులుకారు.

సుగ్రీ—(హనుమంతుని గొరిగించుకొని) మారుతీ! నీకుగల
స్వామిభక్తికి గడుమెచ్చితి. నీవలనగదా? నాచింతలెల్లబ
యగంటి. ఈపురుషసింహుల చెలిమి సంపాదింపగోరి
ఆహా! నీ వైనర్చినట్టి యువకారమునకు కడుంగడు సంతోష
మయ్యె. (రామ లక్ష్మణులనుగాంచి) మహాత్ములారా! మ
మ్ముగాంచినంత నే ధన్యుడనై తిని. నామనోభీష్టము నే
వేఱగంటి. మీవృత్తాంతంబెల్ల హనుమంతునిచేవింటి. మీ
తోమైత్రి జేందియుండ నామనం బువ్విఘ్నము చున్నది.
టిన్నుండి మీభృత్యునిగా నన్నను గ్రహింపుడు.

కం॥ వచ్చెద నీసతి వెదకిటు

తెచ్చెద నెందున్నగాని దివిజాలు పొగడక

జెచ్చెర సాగర మింకిన

నచ్చుగ నావ్రతిన తప్పదవనీనాథా!॥

మనో వాక్తాయ కర్మంబుల వేటొందు దలఁపక, కడు సంత
నంబున, మీమైత్రి యొనర్చినందునకీపంచభూతంబులే సాక్షి. ఒకవేళ
సాగరం బింకినను, పద్మమిత్రుని ప్రభవూసినను, మేరుసగము న
లించినను, నాపలుకెన్నండునుగల్గకాదు. రామచంద్రా! యిందు
మాటు చరింతునేని, నురాపాన, బ్రహ్మహత్యాది మహా పాతకము
లొనర్చు వారరుగు నరకంబునకు నే బోవువాడ. (నమస్కరించును.

రామ—(లేవనెత్తి) గీ॥ కపి కులాధిప సుగ్రీవ! గతముదలంచి

వగవ నేటికి? నీదగు బగతు ద్రుంచి

సకల విభవముతోగూడ సంతనంబు

దనరజేసెద నాయాన తప్ప దెప్పుడు.

వసచరశేఖరా! నీవలుకుల కమందానంద మొందితిని. నా
హృదయని మాడ్కి నినుఁగారవించెద. నేడాదిగ మనమనోన్మేష
తత్వము చే మెలఁగ జగుచు. నీశత్రువగు వాలిమృతినొందిన
నిగా దలంపుము. ఏలికవైకిష్కింధ రాజ్యంబును బరిపాలింప
లవు.....సుగ్రీవా! నాకొక సంశయంబు తోచుచున్నది. నీవు
లి కవలవారయ్యు మీలోమీకు విరోధం బేలవాటిల్లె?

గీ—

నీ॥ జననాథ! మాయావి యనువాడు తనకంటె

బలియుఁడు లేడనివాలి తోడ!

బద్ధ వైరము బూని యుద్ధము సేయఁగ

వాలిశక్తికి వాడు తాళలేక

పటుగిడి యొకగుహ వెఱపున చొచ్చుంగ

వెంటనే వాలియు వేగ మరిగె

వెలుపల నేనుండ వెలువడు రుధిరంబు

కనుగొని శోకంబు కడలుకొనఁగ

గీ॥ శత్రు వ్రనిచేత నావాలి చచ్చెననుచు

దలంచి కిష్కింధ రాజ్యంబు ధర్మ మెనఁగ

చాల సుఖములు పడయుచు నేలు చుండఁ

గొన్ని దినములు కడచెను గోసలేంద్ర!

అచ్చట వాలి మాయావిం దునుమాడి, గోషాయత నే

నాచెంతకు పచ్చి, తన్ను వంచించిన వానిగా దలంచి, నే

విన్నవించు కొనినను, బెడ చెవులఁబెట్టి, నన్ను రాజ్యభ్రష్టు

వించి, నా ప్రాణనాయకి, తమచు, సైతము తా గ్రహించి,

తివరులతో నన్ను సమయింప నుపక్రమించెను. అంత నేను

ఁ బటునిడ, నావెంటనంటి, నప్త సాగరంబులు కలయం

ట్టకేలకు నే నీ ఋశ్య మూకంబుఁజేరితిని. మతంగముని

బున వాలి యిందురావెఱచి, నను వీడిచనయె.

రామ—ఏకారణంబున ముని వానికి శాపమొనఁగె?

సుగ్రీ—దుండుభి యను దనుజుడు వాలిని సమరంబునకుఁబిల్వ నా
దైత్యునితో యుద్ధమొనర్చి, వానిఁగూల్చి, పర్వతోపమానం
బైన, వాని కశేబరంబు నెత్తురొలుక పాదంబునఁ జిమ్మ
నయ్యడి, యోజన దూరంబునందుండు మతంగముని యాశ్ర
మమునఁబడియె. అందు కాముని యాగహించి, యా పర్వ
తం బెక్కిన మడియునని వాలికి శాపంబిచ్చె. ఆ దనుజు
కశేబరం బించుక దూరంబున నున్నది. మీరు దానిఁజిమ్మి
వైచినగదా, వాలికన్న నెక్కుడు సత్వవంతుఁడవని నే
నమ్మఁగలను.

రామ—చూతము రమ్ము. (నిష్క్ర.)

లోపల-ధ్వని-మరల ప్రవేశము.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! రాముని శౌర్యంబుఁ జూచితివా? ఆ కశేబగ
బాక యోజనంబే వాలి కాలంబాటజిమ్మె. నేడు భూ
లుఁడు సాదాంగున్మమునఁజిమ్మఁ బడియోజనంబున దూ
రునఁబడెను. వాలికన్న సత్వవంతుఁడనినీవిప్పుడైన నెఱింగితి.

సుగ్రీ—సుమిత్రానందనా! ఆనాడకశేబరము రక్త మాంసంబుల
నిండి వ్రేగె యుండెను. నేడు శుష్కించి యున్నదికదా
ఎంత దూరంబైన నేమి? అంతేల. ఈసప్త తాళంబు లొక
బాణంబునఁ బడవైచిన వాలిం గూల్ప సమర్థుండని
నమ్మఁగలను.

రామ—చిటునవ్వున) వానరోత్తమా! ఈతాళసప్త కంబన నెంత?
క్షణంబునఁ జక్కాడి నీనుది సంసయంబుఁ దీర్చెద. (స
నిజాచి) తమ్ముడా! విల్లందుకొనుము. (విల్లుఁజేకొని
రాముఁడు సప్త తాళంబులను ఖడించును.)

(సుగ్రీవుఁడు సంతసమున)

30. ఆనుబంధము.

సుగ్రీ—శ్రీరామచంద్రా! నీ బాహుబలం బెఱుగక నేనాడిన వా
క్యంబులు మన్నింపుడు. ఆ లోకకంటకుండగు రావణుడు
నిక్కముగ నీచే నీల్గఁగలడు. చీలి నోటఁజిక్కిన రాచిలుక
చందంబున, రావణుని చేబడి, సీతామహాదేవి శోకించుచు,
శైల ప్రదేశమున మృతులతో నేనుండ, మమ్ముంగాంచి,
తనచేలంబున మణిమయ కనక భూషణంబులఁగట్టి, మాముం
దటఁ బడవై చి చనియె, సెలవైనఁగినఁ గొనితెచ్చెద.

మ—(ఆతురమున) అర్కతనూజా! ఆ తొడవులను శీఘ్రంబున
దెప్పింపుము.

గ్రీ—(హనుమంతునిగాంచి) సమీరనందనా! ఆనాడు గిరిగవ్వా
రంబునఁ దాచిన, మండనంబులఁగొనిరమ్ము. (అట్లేకావింప రా
ముడు భూషణములనుఁగాంచి హస్తీతా!యని మూర్ఛిల్లును.)

గ్రీ—(దూఖమున) హమాతా! సుగుణోపేతా! శ్రితజనపారి
జాతా! లోకైకమాతా! భువనవిఖ్యాతా! భూజాతా! ఆమా
యా మృగంబువలన నీకట్టి యాపద సంభవించె? నీవెంతకొం
దలమంది, మమ్మెంతదూఱి, తుదకీతొడవులు సైతము భారమై
యిటు పాతనై చి యెట్లెగితివో? అట్టి నీవిపద్దశదలఁచుకొలఁది
నామనంబున భరింపరాని దురంత సంతాప మొదవుచున్నది.

నీ॥ జననిరొ! మిథితేగు జనకుని యింటను

మురి పెంపు పట్టివై పెరగలేదె?

తరుణిరొ! దశరథ ధరణి పాలునకీవు

ప్రియమైన కోడలై వెలయలేదె?

రమణిరొ! సుగుణాభిరాముని మోహంపు

పట్నివై చెలువార బరగలేదె?

సద్గుణ సంపత్తి సారంబు నీవయై

తులలేని కీర్తిచే మెలగలేదె?

గీ॥ ఎన్న లేనట్టి వై భవ మున్న సేమి
పుడమి సౌఖ్యంబు లెల్లను వెడలద్రోసి
పరగ కష్టంబు లెల్లనీ పాలె యనుచు
కమల భవుఁడిటు వ్రాసెగా కన్నతల్లి॥

(రాముఁడులేచి దుఃఖమునఁ దొడవలను జేపట్టి.)

31. అ ను బంధ ము.

ఆకురంగలోచన మైచామతోఁగూడి మిక్కిలి ప్రకాశమా
నమై శోభిల్లుచున్నట్టి, యీ భూషణములు, కుండలములు, యీ
కనక మంజీరములు, సుదతివేళ్లను, నక్షత్రమాలభాతి ప్రకాశిం
చుండెడి యంగుళీయకములు, మణిహారములు, యిప్పుడు కా
హీనమై యున్నవికదా? నాతచువునఁ బాణంబులుండ, నీధనువునఁ
బాణంబులుండ నీవు జెఱబోయినందులకు, నేనెంతని, దుఃఖింతును.

(పయఁట కొంగునుఁజేపట్టి.)

నీ॥ పన్నీట నీత నాపదములు కడుగంగఁ
దడియొత్తుచేలమై తనరలేద
సురత కేళినిఁగూడి సొలసినవేళల
సురటివై చెలువారబరగలే
ఏకాంతమందున చేనాడు పలుకుల
కలిగిన తల్పమై వెలయలే
అలసూర్య రశ్మికి నలసట గాకుండఁ
జెలికాతవ్రతమై చెలగలే

గీ॥ అట్టి సహకారి వై నను నలిననేత్ర
నిన్ను విడనాడెగా? మది నిలుపలేక
చింత చేగుంది కడునోసి చిక్కువడుచు
నన్ను బాసిన కతమున నవనితనయ.

(మోచించి-కోపమున) సుగ్రీవా! ఆ రాక్షసాధముఁడు జాన గొని యేదిక్కునకు నేగెనో తెలుపుము. ఈక్షణమున వానిఁడును నుండెదను. తెలుపుము. ముందు తెలుపుము.

32. అనుబంధము.

గ్రీ—దేవా! సర్వజ్ఞుండవు. మీకు నే దెలుపువాడనా? మున్నా జానకీదేవి యెందున్నదో కనుగొని, యావల మీకీర్తి యా చంద్రార్కముగా వెలయునటుల, రావణునిం బరిమార్చుటకు కడఁగుదము. శాంత, ధీర, సుగుణో పేతుడవై, యిట్లా గ్రహ మొందఁదగదు. నాప్రార్థనఁగై కొని శాంతివహింపుఁడు.

మ.—వనచర శేఖరా! నీ హితవాక్యంబులకుఁ గడు సంతసించితిని. మనమెవ్విధంబున భూపుత్ర జాడ సరయనగును? లోకకంట కుండైన రావణుని నిర్జింప నెయ్యది యుపాయము?

గ్రీ—రామచంద్రా! ముల్లోకంబు లువ్వెత్తుగవచ్చినను సరకు గొనని సత్యముల మీరు దుఃఖభరంబుచే నిగులు గప్పిన నిప్పు చదంబునఁ దెలియకున్నారు. ఇక నాబలంబు నే జెప్ప జాల. మీకు నేదోడ్పడుట కరువలి కన్ని సహాయంబగు నట్లు కాడే? అట్టి రావణు లెందరైన నేమి? నిరాటంకముగ బంధు మిత్రామాత్యులతోడ భస్మంబు గావింపఁగలము.

రామ—భానునందనా! అటులయున నింక దడవైనర్పంబనిలేదు. ముందు నీకు కిష్కింధ రాజ్య పట్టాభిషేక మొనర్చెద. ఆవల నీతా న్వేషణంబునకుఁ దగు ప్రయత్నము నేయుదము. నీవిప్పుడే వాలితో సమర మొనర్పఁజనుము.

గ్రీ—మార్గాయాసంబున మీరధిక శ్రమను జెందియున్నవారు. నేడీపర్వతంబున నివసింపుఁడు, ఎల్లి నేను వాలితో భోతాటంబున కరిగెద. (అవనిక పడును.)

పంచమాంకము-వధమరంగము.

తరులచాటున రామ లక్ష్మణులు-బయలు ప్రదేశమున-వారి సుగ్రీవులు.

వారి—ఓరీ సుగ్రీవా! మున్నీ పైసర్పినట్టి కార్యంబునకు నిన్ను దును మాడఁబూనితఁగాని, తప్పించుకొని పాటిపోతివి. మరల సిగ్గు లేక నన్ను గదసంబునకుఁ జేటితివి. బ్రతుకఁ దలఁచితివేని వెడలిపోమ్ము. లేకున్న నేడు నీకాయువు తీసినదే?

సుగ్రీ—ఇందతనూజా! ఇంకనట్టి గర్వము జెందకుము. కాలము యొక్కతీరై యుండునా?

ఉ॥ ఎంతటి శౌర్యవంతు డగు నేనియు గాలము కానివేళల నంతల గుందుచుండినను వావిరిదప్పుక వేచి శాత్రువు బంతము పూని, యేమటకఁ బట్టి వధించుగాదె? యోరి! నీ వెంతటి వాడవైన భువిదీతెను గాలము రమ్ము దుర్మతీ॥

అదను దప్పిన వేళల నెంత శౌర్య వంతుడైనను సమర మొనర్ప జయప్రదుఁడు కానేరఁడు. నే నపుడు పాటితినని విట్టవీగకుము. తప్పుక నీశీరము నేడు వ్రక్కలించెద. బుద్ధి గలవాడవేని నా భార్యను, సర్ధ రాజ్యంబును నాకిచ్చిన, నిన్ను సంతరించెద. ఊటక చెడకుము.

వారి—(కోపమున) ఓరీ! ఈ బలశౌర్యంబు లిన్నిదినంబు లెక్కడ నఁగియుండె? రజ్జు లాడకుము. ఇప్పుడు నాకాలము తీసినదని వచ్చితివా? కాదు కాదు. నీకాలమే సమీపించినది. నీకారుమ సహిత మర్ధరాజ్యంబు నియ్యవలెగా? నీకు మిత్రి కన్నియ సుసంగి కాలునిపురం బేల బంపెదను. సహోదరు డవైనందున నీయందు నెనరుబూని వచించెద వినుము. ఇంకిట నిల్వక నెందైనఁ బాటిపోమ్ము. మసలితివేని బ్రతుక నీ తరంబుగాదు.

సుగ్రీ—ఓహోహో! నాతో నమరమొనర్ప జాలక మాటలచే
బెడరింప జూచెదవా? ఇక నీయాటలుసాగవు. మగటిమి
గలవాడవై తివేని పిలుతివియక నిలువును. ఇదెనాముష్టి
ఘాతము; రుచిచూడుము. (అని పిడికీటం బొడుచును.)

కికి. అనుబంధము.

వాలి—ఓరీ, పాటుఁజూతు! పిలుకుమాల్చెదరమ్ము, (సుగ్రీవుని
దాకును.) ఇరువురు ద్వంద్వయుద్ధము చేయుచుండ,
రాముఁడు, లక్ష్మణునిఁగొంచి.)

మ—తమ్ముడా వీరిలో వాలి యెవఁడో, సుగ్రీవుఁడెవఁడో తెలి
యకున్నది? ఏమిసేయుదును.

లక్ష్మ—(ఒకనిఁజూపి) ఆన్నా! వీడే యింద్రసూనుఁడు?

మ—బాణము విడుతునా?

లక్ష్మ—(ఆతురమున) వలదు. వలదు. వీడుఁకాదు. వాడు వాలి
గానుండనోపు. బాణము విడువుము.

మ—(బాణము సంధింపఁబూన.)

లక్ష్మ—తాళుము. తాళుము. వాడు కాదు వాలివీడు. వీడు
కాదు వాడు.

మ—(సవ్యచు) సోదరా! ఏలయిట్లు తాటుమాటు వడెదవు?
వాలి సుగ్రీవు లిరువురు సమానే హావమున నున్నవారు.
నా బాణ మమోఘము. వాలి వీడని నిక్కముగ దెలి
యవలెకు బాణము విడువఁదగదు.

(వాలిచేసెచ్చి సుగ్రీవుఁడు పరువిక)

వాలి—ఓరిపందా! ఆదుదానిపగిది పాటిపోయెదవా? పొమ్ము నీవిం
కిటురాకుము. (నిష్క్ర.)

మ—(రామునిఁగొంచి దుఃఖమున) రామా! ఊరానతిచ్చినటుల
వాలితో సమరంబుండేయ ముష్టి ఘాతంబుల జాఫమోది
తుదకు కరుణచే నన్నువిడువ మరల మిమ్ముఁజూడగంటిని.

మీశౌర్య ప్రతాపంబులనమ్మి వానితోడఁ జూరఁ దొరకొంటిగాని యిట్టి కపట మానసుండవని తలచునైతిని. నేను జచ్చినమీదనా? వానిని చంపఁబూనితివి.

రామ—కపికులాధిపా! కోపముడిగి నావలుకులాలించుము.

కం॥ “ స్వరములు నురములు శిరములు ”

గరములుఁ బెందొడలు మెడలుఁ గన్నులువెన్నుత
సునుచిర పదములు రదములు

నిరువురకుంజూడ నొక్క యీడ్డై యునికి॥ ”

మీ తిరువురభేదంబుగ నొక్క యీడ్డై యుండ, వానిని నిర్దే
శింప రానందున, బాణము విడువఁ బ్రహూదంబు వాటిల్లునని నే
మారకుంటిని. భయపడకుము. ఈసారి వానితో యుద్ధమునకు వె
ళ్లుము. తప్పక వానిఁ దెగటార్చి నీకు సంతసంబాన ర్చెదను. (లక్ష్మ
ణుని గాంచి) లక్ష్మణా! సుగ్రీవుని గుర్తింప వాని కంగఱమున నేదైన
నొక మాలనుంచుము. (లక్ష్మణుడట్లేచె యును.)

రామ—సుగ్రీవా! భీతల్లకుము. పొమ్ము. (నిష్క్రమంబు)

పంచమాంకము—ద్వితీయాంకము.

(అంతఃపురము - తార—వాని).

తార—నాథా! ఏమివాని సాహసము? పిమ్మట.

వాని—అంత నాకు మహాకోపము రెట్టింప సుగ్రీవుని యురము నా
ముష్టిచే వ్రజ నిపాతంబుమాడ్కి గ్రుద్దిన రక్తసిక్తాంగుడై
ఋశ్యమూకంబునకు బరువిడె.

తార—అట్టివాఁడు యుద్ధంబున కేలవచ్చె?

వాని—ఆశా పిశాచం బావేశం జగుటచే.

తార—నాథా! సహనోదరునితో మీకిట్టి దీర్ఘ విరోధంబేల?

నాడేతప్పు జేసితిని మన్నించమని వేడడా? రాజ్యమును
కే యొసఁగి మిమ్మొంత బ్రార్థించెను. మీరిట్లాతని బారదొ
యచితంబు కాదు.

నాలి—కపట మానసంబున నారాజ్యంబుఁ జేకొని నవుడే వానిఁ
దుదముట్టింప వలసియుండెను. సోదర భావంబునఁ బ్రాణ
ములను దీయక విడుచుటే నే వానికొనర్చిన మహిమకా
రము కాదా? (సుగ్రీవుడు ద్వారంబున సింహనాద మొనర్ప
నాలి మహాకోపంబునఁ బోవ తార శిష్యుంబున తేచి
యడ్డగించి)

తార—ప్రాణేశ్వరా! నా విన్నపమాలకింపుము. ఇతకుమున్ను
మిత్రో గయ్యంబొనర్చి పాటిపోయిన నాఁడు మరలతొనై
నచ్చుట నా కాశ్చర్యముగ నున్నది. మిమ్ముల నిర్జింప నమ
ర్థుండైన బలశాలి వానికి దోడ్పాటుండనోపు. లేకున్న
ప్రాణాన్తుండై పాటిపోయిన వాడింతలో రా గలఁడా?
కోపముడుగుము. నీమనంబున నాలోచింపుము. వానితో
యూర్ధము నూచుము. నాథా! చెప్ప మఱచితిని. ప్రభాతం
బున క్రీడాసక్తుడై యరిగిన యంగదునిచే నేనొక వార్త
వింటిని

నాలి—ఏమని వింటివి?

తార—దశరథ నందనుఁడగు గామచంద్రుఁడు, తండ్రి పనుపున త
మ్మునితో వనవాస మేతెంచి, యనేక రాక్షసులను జంపి,
పంచవటిఁ జేరియుండి, రావణుం డామనుజేశ్వరుని భార్యను
గొంపోయెనట. అంత రాముఁడు సీతను వెతకుచు, ఋశ్య
మూకంబున కొచ్చి సుగ్రీవునితో సఖ్యంబొనర్చి, వానికి
హాసంబుగవచ్చి, నిను జంపి, కిష్కింధ రాజ్యంబాతనికివ్వ
నమకట్టి యున్నవాడట. రాముఁడాది విష్ణువు. ఆతనిఁ గెల్వ
బ్రహ్మ రుద్రులకైన నసాధ్యము. అట్టి మహానుభావుని ప్రా
పించిన సుగ్రీవుని గలువ నీ తరమా?

నీ! “మన యింటఁగల సర్వమణి ధనంబులుగొంచు

గాకుత్సుఁగాన సంగదునిఁ బుచ్చి

యాతాముతో సుధి యతిభక్తి గావించి

కొని నిర్భయంబున మనుటమేలు
కాదేనిఁ గిష్కింధ కడువేగమునడించి

ఘనదూర దేశంబు చనుటలెస్స
యొండేఁ రఘురాము నొద్దకుఁ బ్రాణముల్
పోషించికొన నీవుపొమ్ముబుద్ధి

గీ॥ నీవు దనపాలి కేగిన నృపతి నిన్ను

నాదరంబున మన్నించు మోద మెసఁగఁ

జేయు నీ కపకారంబు నేయడాఘ

నుండు శరణార్థి జన రక్షకుండు గాన॥ ”

వాలి—వీరశత్తివై న నీకిట్టి భీతియేల? ఆరాఘవునకు నే నేయవ
రాధమొనర్చినాడ? నన్నేల జంప నుద్యోగించును? పగ
తుఁడు వచ్చి సమరంబునకు బిల్వ నింటఁ డాగియుండుట
మగపాడియా? ఊరక దిగులొందకుము. ధైర్యంబున నుం
డుము. తప్పక నీ నీసారి వానిండునిమి శీఘ్రముగ వచ్చెద.

తార—(పోబోవనడ్డగించి) 34. అనుబంధము.

[ప్రాణేశ్వరా! ఈచలము నేడు వలవదు. నాపలుకులాదరించుము

వాలి—ఇప్పట్టున వానింపరాకుము. పొమ్ము. (అతివడి నిష్క్ర.).

అంగ—(ప్రవేశము) అమ్మా! అమ్మా! చూడుము. నేనుబాలురతో
నాటలాడుచుండ నీలుఁడువచ్చి నన్ను గొట్టినాడు. (వీపు
చూపును.)

తార—(వీపునిమిరి ముద్దాడి) నాచిన్నియన్నా! నిన్నేలవాడుకొట్టె?

అంగ—ఊరక నె. మేము బంతులాడుచుండ వాడడ్డమువచ్చెను. బం
తివానికిఁ దగుల నన్ను గొట్టి పలుగిడినాడు.

తార—పోనిమ్ము. వాడతిదుష్టుఁడు. వానితో నాటలకుబోకుము.

అంగ—అమ్మా! అయ్యయెక్కడ?

తార—మన పగతుడైన రవిసుతుడు యుద్ధమునకు జీత వానిని సంహరింప జనెను. ఇంతలో నేవచ్చును.

అంగ—నాతండ్రి యూరకుండినను నేను నా పినతండ్రి రాజపుత్రుల సహాయంబున యుద్ధమునకు వచ్చునని నేను జెప్పితినికదా? వాకొక్కొక్కరు మూడు లోకంబులఁ గెలువ జాలుదుకు. అయ్యో! నేడేల నాతండ్రి యుద్ధమునకు బోవలయు.

తార—నామనా! నే నెంత జెప్పిన వినకయ్యె. తనచేమున్ను మర్దింప బడి పాటిపోయినట్టి పంద పోరునకు బిల్గ నటుల యోర్చి యుండ నగునని తామసంబునఁ జూయె. నేనేమి నేముదు?

అంగ—అటుకాచుండుము. తీసిగి మాయయ్యం బోడితెచ్చెద.

తార—(అడ్డగించి) నాముద్దుకుత్తా! తండ్రియెడనీకెంత ప్రీతి? వలదన్నా! అటుపోవలడు. వెళ్ళిన మీయయ్య చండించును. నీ వాకలిగొని యున్న నాడవు. భుజింతువురమ్ము. (యెత్తి కొనబోవ)

అంగ—(అటుక చే) ఊ! హూ!

తార—పాయస మారగింతువు రమ్ము.

అంగ—ఊ! నాకేమివలదు పో.

తార—మతియేమి కావలయు?

అంగ—అనఁటిపండ్లు.

తార—ఇచ్చెదరమ్ము. (యెత్తి కొనబోవపాటిపోవును.)

అంగ—ఇపుడేయివ్వును వచ్చెద.

తార—ఇచ్చెదగాని యొకచిన్న పాటబాడుము.

అంగ—ఎవనిఁగూర్చి

తార—మనలను గాపాడు భగవంతునిఁ గూర్చి.

అంగ—(ఎగురుమఁ బాడును.) కిం. అనుబంధము.

తార—బాలునిముద్దిమకొని లోపలికిఁబిలుచుకబోవును. అవనికవదును.)

పంచమాంకము--తృతీయరంగము.

(తమల మటుఁగున రామలక్ష్మణులు. బయలుప్రదేశము. సింహ నాదము లొనర్చుచు వారి సుగ్రీవుల ప్రవేశము.

36. అనుబంధము.

వారి--ఓరీవనచరాధశా! సమర మొనర్చఁజాలక పాటిపోయి సిగ్గు లేక మరలవచ్చితివా? ఇక నిన్ను విడువను. మదీయముషి ఘాతంబులచే భూతలంబునఁ బడవై చి ప్రాణంబులను దీ-
రమ్ము.

సుగ్రీ--భాతృ భావంబున నే నిన్నట్లు పూజ్యుండవని సైరించితిని. ఇప్పుడు ధృడ సంకల్పంబున వచ్చినవాడను. నేడు యుద్ధంబున నీన్నఁజంపుకొండె. లేదేని నేఁజచ్చుకొండె, వేతొండు లేదు రమ్ము.

వారి-- నీ! పీఠవిలొనుండు బెబ్బులిఁ గనుగొని

దారున వృషభంబు తాకు--

మిగుల నాకలి గొన్న మృగ రాజు నెడరించి

దారున నేనుఁగు తాకు--

సాహస మొప్పుంగ జైలఁకు కడకేగి

దారున నడిక తాకున--

మత్సరించుచునుండు మాఙ్గాలమును గాంచి

దారున నాఘవు తాకునబ--

గీ॥ ఎందు జాగిన విడువక నేడు నీడు

అసువులను దీసి పంపెద యముని కడకు

నన్నుఁ జెనకుచు నీవింక ననని మీదఁ

బ్రతికి యుండంగ నెయ్యది ప్రాపు చెవును?

దుర్మతి! ఇంకొందు బోయెదవు. (అనిముష్టిఘాతంబివ్వఁ బోయి

తప్పించుకొని)

సుగ్రీ-ఓరీ వాచాటుడా! ఇప్పుడైన నా యీతుడమాటవినుము.
నేడదిగ నన్ను నీతో సమానునిగ భావించిగౌరివింపకున్న
నిక్కంబుగ నిన్నా యమపట్టణంబున కనిపెద.

వాలి-ఓరీవందా! కాల హరణంబేల చేసెదవు? పోటుబంటువేని
వేగంబెరమ్ము. లేకున్న మునుపటియట్లు పాటిపోమ్ము.

సుగ్రీ-ఔరా! చేటాదవునని నే నెంతజెప్పినను మీతివచ్చెదవా?
రమ్ము. (ఇరువురు యుద్ధము చేయుచుండ రామలక్ష్మణులు
తమలో.)

మ-తమ్ముడా! వారీపంగ్రామబుజూడ నాకాశ్చర్యముగనున్నది.
సుగ్రీవుడు చాలా బడలియున్నవాడు.

శ్మ-అన్నా! వాలి సామర్థ్యంబపారంబుగ నున్నది. ఇట్టివాని కడ
నా? సూర్యనూనుడు నిలుచుట. కాలనిలంబమైన సుగ్రీవున
కావద సంభవించును. బాణము విడుచుటకిదియె సమయము.

మ- (బాణము విడువ వాలి పడిపోవును.)

(రామలక్ష్మణులు యెదుట నిలువ)

వాలి- (కోపమున) రామా! ఒకరునితో యుద్ధ మొనర్చుచున్న
నన్నేమటించి శరము వేయఁదగునా? వీరుడవైన నన్నెదు
ర్కొని సమర మొనర్చ వలయుఁగాని చోయఁడవై తరుల
మఱుగునడాగి, కపిరాజుని యెంచక, పాపమని తలంచక, హే
యమని మోచించక, నిట్టి నీచ కృత్యంబునకు జాలువడిన
నీవైక త్కత్రియుడవేనా? కావు నీచుడవు, పాతకుడవు,
మోసకాడవు. నేనించుకై న నీ కపకార మొనర్చియుంటినా?
అన్నదమ్ముల కలహము లెన్నిదినంబు లుండునని యెంచితివి?
నేబ్రతికియున్న సుగ్రీవునకు రాజ్యము రానేరదని నీవ్వికవ
టోపాయంబు నాలోచించితివా? సత్యసంధుడగు దశరథ
రాజుకీర్తినిఁ జెడచ జనించితివి. శమదమాది వద్దుణాబులచే
ఘోషపహించిన రఘువంశమునకు కలంకము దెచ్చితివి.

రాజైనవాడను మనుజుల తప్పులరసి శిక్షించునుగాని నీ
నిరపరాధులను జంపునా? ఇంతకు ఊడు భరతుడుండ నీ!
సాహస కృత్యంబున కేలపూరితి? నరులు వాసర మాం
మెందైన భక్షింతురా? తును పాని శరీరంబైన స్పృశి
తురా? నన్నెల నిష్కారణంబుగ జంపబూసితివి?

కం॥ :: ధరణిజఃజెఱవట్టినని

ధరరిపుడగు రావణుడనె రాజ్యముగొని ని
బురివెడలగ్గదోయించిన

భరతుండనె నీవు నన్ను బగగొని చంపా. ”

రామా! నీసతిని రావణుం డెత్తి కొని పోయినవార్త నా
కుమున్న తెలిపియుండిన నేనుకక్షణంబున నీదేవందెచ్చి నీకొప్ప
చియుండనా? మున్నురావణుని నావాలంబున బంధించి సప్త సమ
ద్రంబులందు ముంచి కరుణచే విడిచిన వాడను గానా? నాఘన బ
హుశక్తి లోకవిదితంబై యుండ నీవిట్లేల కావించితివి?

రామ—ఆహా నా! ఇంద్రసందనా! నీతప్పు నీవెటుంగక ధర్మార్థ
బుల నుడుపుచున్నావు? చణుడనై తమ్ముని భార్యను
గ్రహించి నిష్కారణంబుగ వానిబురంబెడల ద్రోయుట
ర్థమని తలచితివా? నే రాజును గాననియు, దుడింప న
ర్హుండనియు నెంచితివా? భరతుని పంపునకే ధర్మాత్ము
గాపాడను, ధర్మహీనులను శిక్షించును, వచ్చినవాడ. “
నేమటుగుననుండి మోసగించి బాణము వేసితినియా
షించుట?

నీ! :: మృగయుండు మృగముల నొగిబొంచి వెసజంపు
గానకుండగ జంపుగడక
వినుఖంబు లై యుండ వేచంపు మఱిసమ్ము
ఖంబున నుండగ గడగి

వలబోను లాదిగా బలు యంత్రములఁజంపు

వడిమీఱు శునకాలి విడిచిచంపు

మఱియొక్క మృగముతో మలసిపోకఁగ జంపు

దీమంబునకుఁ జేర్చి తెగువఁజంపు.

గీ॥ నెన్ని భంగుల నయిన మాంసేచ్చ మృగము

నరులు చంప దరిల. దాన దురిత మొంద

రఖి ధర్మార్థ కోవిదులైన రాజ

వరులు మృగయాభి రతులైన వారు కారె॥ ”

కావున శాఖామృగమగు నిన్నుఁజంప దోషంబులేదు. ప్రజలొనర్చునట్టి పాపంబులు రాజులఁజేందును. రాజైనవాఁడు తప్పక దృష్టులను దండించవలయును. నాధీశుడాయు, ననుజన్ముని ప్రియపత్నియునైన దుమను బొందిన పాపమే నిన్నిటొనర్చెను. నాచే శిక్షితుఁడవైన నీవు సర్వపాప విముక్తుఁడవై స్వర్గ సుఖంబు లనుభవించగలవు.

నాలి—శ్రీరామచంద్రా! బాణవేదనకు సహింపఁజాలక నేనాడిన పలుకులకు కోపమొందక మన్నింపుఁడు.

తార—(ప్రవేశము—నోదనముతో) హా ప్రాణేశ్వరా! మేరుపర్వత స్థైర్యుండవు. కూర గంధర్వవతియగు కొలంబునిఁగూల్చిన సత్వసంపన్నుండవు. కులశైలంబుల నుక్కడంచిన బలారాతికి పుత్రుండవు. ఇట్టి వాడవయ్యు నొక్కమానవునిచే గూలితివే?.....రాముఁడాదిదేవుఁడు, సామాన్య నరుఁడుగాడని నేనెంత వారించినను విననైతివి.

నీ॥ “అంగదుచేపిఁటి నధిపసుగ్రీవుఁడు

కాకుత్స్థ శరణులు గనియెనంటి

రాము ప్రాపున నిన్ను రవిజుఁడజికిఁబిల్చి

వచ్చినవాఁడు పో వలవదంటి

నారముతో నంధి యలవడఁ గావించి
 భయమేది నెమ్మది బ్రదుకుమంటి
 రాముండ నీచేత రణమునఁ జిక్కఁడు
 శక్రముఖ్యులకునసాధ్యుఁడంటి।

గీ॥ మనఁగ నాబుద్ధి వినక నా మేన్నిగొంటి
 వింక నీశోక వారాశి నెట్లు గడతు
 దిక్కుమాలితి నీంక నేదిక్కు సొత్తుఁ
 గుటిల దైవంబు నిన్నుఁ దెక్కొనియె నకట॥”

హనాథా! కయ్యంబునకుఁ బోవలవదని నే నెన్నివిధంబుల
 మొఱబెట్టినను నావలకు లాదరించక సిమ్మరణంబుగ రామునిచే
 గూలితివికదా? ఇంక నాకవరు దిక్కు? నీవు లేనట్టి యీలోకంబు
 నాకేల?

వాలి—ప్రాణేశ్వరీ! ఎంతనీవు కడుపు వగులనేడ్చినను, ఫలమేమి
 రాగలను? నేటికి నాకును మీకును ఋణముతీతినది. “శం
 చియే చేనుమేసిసఁగలదెకాపు” అనినట్లుగ సగద్రక్షకుండ న
 రామచంద్రుడే మనపైఁ జలపాపట్టిన మనకష్టంబులందీర్చు
 వేలుపు వేటొకఁడు గలడా? శోకంబు విడుపుము. ధైర్యం
 బుఁబూనుము. నాయందలి ప్రేమ దిగనాడి కొమారరత్న
 మంగదుని పోషింపుము. నాకై వాడు శోకింపుచుండ నట్టి
 తటి దిట్టతనము వహించి నీవు యోదార్పకున్న వానిగతి
 యేమి? ప్రియా! వలదు వలదు. ఈదుఃఖము వలదు,

37. అనుబంధము.

కార—నాథా! ఈశోకవారాశి నేనెట్లు దాటఁగలను. ఎవరినిఁజూచి
 మనగలను. నాకెట్లు సంతనంబొదువగలదు. నిన్ను గాంచని
 క్షణము నాకు ఎత్సరంబై యుండు. ఇంక నేనీచిరకాలవియో
 గమెట్లు సహించఁగలను? మనోహరా! నీవెంటనే నాకంబు
 నకు వచ్చుదాన. నిక్కముగ నినుబాసి యుండఁజాల.

వారి—నావియోగమునకే దుఃఖించుచున్నట్టి యంగదుడు నీవును లేకున్న పాడెట్లు తాళగలడు? వానిని యేయడవులంద్రో చెదవు? అబలా! ఇట్టిసానాన మొనర్చుకును. సుగ్రీవుండుండ నీకేకొఱతయుఁ గలుగదు.

అంగ—(రోదనముతో ప్రవేశము) హతండ్రి! మహాధీరుడనైన నీ కిట్టి యాపద సంభవించునని కలలోనైనదలచనైతిగా? నిండుపేరొలగమందున్నను నన్నుఁగాంచి నమిలేని సంతోషంబున జేరఁదీసి దీవించి లాలించుచుంటివే? అయ్యో! జనకా! కయ్యమునకేగ వలవదని నాజనని యొర వచ్చినను వినక తుదకిట రామునిచే గూలితినికదా? ఇంకమా కనఁగదిక్కు?

వారి—(అంగదునిజేరదీసి) అంగదా! సర్వాంగసుందరా! ఏలదుఃఖం చెదవు? నాపురాకృతఫల మిట్లుండ నెవరేమి నేయఁగలరు. నాకన్న నెక్కుడుగ నిన్ను సుగ్రీవుఁడు ప్రేమించి పోషింప గలఁడు. తనయా! నాకన్నులపంచువుగ నీకు రాజ్యాభిషేక మొనర్చు భాగ్యమునాకు లభింపనందుకు దుఃఖించెనను.

తార—(సుగ్రీవునిగాంచి) అర్కతమాజా! సీతైంటిమై పోరఁజాలక శ్రీరామునిచే, నా నాథుని భూతలంబున సాధించి వంచనచే రాద్యమునుఁ జేకొంటివికదా. ఇత నీపత్నిఁగూడి యాచం ద్రార్కముగా నేలును. (రామునిగాంచి) రామా! నీవంటి శుక్రియ వీరుఁడు క్రూరమృగంబుల వేటాడుదుగాని వనఫలంబులనుదిని యెవరికి బాధలేకుండ నుంచుచు శాఖామృగంబులను జంపువా? నాపతి నీ కేనువబాధ మొనర్చె? అన్నదమ్ముల పోరాటంబున నీవే ప్రవేశించితివి? కరుణ త్కూడవని వింటిని కాని కఠిన మానసూడవని నే నెఱుంగ నైతి. స్త్రీహంతకుడవు. కరుణ నీయందుగలదా? నిష్కారణంబుగ నాపతినిజంపి భర్త వియోగంబు గావించితివి. కాన నీతను గొనివచ్చినను జరకాలము నీకడనుండుకభూమింబొచ్చుగాక. నాయత్లెనీవుచుసతివియోగంబునశోకింతువుగాక.

వారి—రామా! దుఃఖాకులతనొంది తార నుడివిన పలుకులకా గ్రహింపకుడు. కడుణించి యీతారాంగములను గాపాడుము. అంగదునకు యవరాజ్య పట్టాభిషేక మొనర్పి రక్షించు భారము మీదై యున్నది. బలశౌర్యంబున వాడు నాకు సమానుడు. మీ కార్యంబులు సాధింప సమర్థుడు.

38. అనుబంధము.

రామ—ఇందనంబనా! నీయభీష్టంబుదీర్చుదను. సందేహంబువలవదు.

వారి—(సుగ్రీవునిజూచి) తమ్ముడా! నే జేసినట్టి యపరాధంబులను నీ మనంబున నుంచకుము. పుమసాధ్వీమణి, సువ్రతచారిత్ర సుషేణునిపుత్రిక, తార వాదరించి ప్రోవుము. సుకుమారుడీ యంగదుని రక్షింపుము.

శా! “ఈతారా యత్తుడైన యంగదు సుఖాన్వితాత్ముఁగా నీగతి బ్రీతిం బెంచితి నింతకాలము కమలబెంపొందఁ బ్రాణప్రియు డీతం డెంతయు నాకు నర్కమిత నీవీపట్టి నా మాటుగాఁ జేయో దుఃఖము వాయు గారవమునం జేపట్టి రక్షింపుమి.” (రామునితో) జానకీనాథా! మీకరుణా కటాక్షంబున ని

మండనై, వైకుంఠ ధానుంబున కేగఁగంటిని. ఇంక నాశరీరంబు బ్రాణంబులు నిలువఁజాల. రామా! రవికులాంబుధిసోమా! తా నామా! యోగీశ్వరులయునను మీదికృ నామ ప్రభావంబు జలరు. నేనెంతటివాడ? వేదవేద్యుడవైన నీనుండరవిగ్రహము ప్రాణావసానమునఁగన్నార వీక్షింపఁగంటిని. నాపూర్వపుణ్య ఫల బేమని నుడువువాడ. జానకీరామ! శ్రీరామ! వైకుంఠధా

రామా! రామ! (అని ప్రాణములు విడుచును.)

తార-అంగదుడు-సుగ్రీవుడు-వారిపైఁబడి దుఃఖమున.

39. అనుబంధము.

కార—

నీ! కపికులాధీశ్వర! కపిరాజశేఖర!

కన్నెత్తినాదిక్కుకాంచవేమి?

హృదయేశ! నినుబాసి యేనుండ జాలను

నీవెంటనేతెంచు, నిక్కముగను

ఏలయీ చుట్టాలు యేలయీ పుత్రుండు

యేలయీధనధాన్యమేలనాకు?

హనాథ! హవీర! హయింద్రనందన!

హజీవితేశ! హవనచరంద్ర!

గీ! ధర్మవత్సని! గడ్డదోచి ధరణి మీద

నాథ! న్యాయమే చనగ యనాథ జేసి

యెన్ని విధములచెప్పిన నెమ్మి తోడ

వినగ నై తివిగా నాదుమనవి యకట!

హా! ప్రాణేశ్వర! అకాల మృత్యువునకు లోనాదువని నే
గలలోనై న నెఱుంగనైతిగా. నీనర్తంబునకు మెచ్చికదా సకల పా
ఖ్యంబు లందుమని మజ్జనకుఁడు నన్ను నీకు దారబోసె. నా నోము
ఫల మిట్లుండ నీవేమిసేయఁగలవు. హదైవమా! ఇంక నాకీనిర్భకపు
జీవసంబేల? నాపతితోడి లోకంబు నాకును గలుగఁజేయుము.

అంగ—

నీ! బాలుడ రమ్మని లాలించు తండ్రివి

పిలిచిన నిపుడేల పలుకవయ్య?

నాకూర్చి తనయుఁడ నాచిన్ని సుతుఁడని

ప్రేమతో నిపుడేల పిలువవయ్య?

అంకమంగునఁజేర్చి యాడించు తండ్రివి

కన్నెత్తి యిపుడేల కాంచవయ్య?

మూర్ఖంబు మూర్ఖుని ముదముందు తండ్రివి

చెంతకు నిపుడేల చేర్చవయ్య?

గీ॥ అట్టి లాలనం బాకరుణా రసంబు
నీకు లేదాయగా తండ్రి నేడుచూడ
దప్పు నేనేమి చేసితి చెప్పరాదె
ఇటుల నుండగదగునయ్య? యింద తనయ!

ఈ తండ్రి! నేనెంత పరితపించినను గన్నెత్తి చూడక నొక్క
మాటైనఁ జెప్పకున్నాడవే? ఇంక నన్నెవరు సంరక్షించువారు?
మమ్మోవార్చువారు? అక్కటా! నన్నీధరణిపైఁ దండ్రిలేని బిడ్డనుజేసి
పోవ న్యాయమా?

సుగ్రీ—అక్కటా! అగజా! నాక్షేమంబరయక, గర్వాతిశయంబున
నన్నెడలఁద్రోచి యిట్టి యాపద నొందితివికదా? ఇన్నివత్సర
ములు నే బడినట్టి యిడుములు సైరించితిఁగాని మహాబల
శాలివగు నీ నిర్యాణంబిప్పుడు వహ్నిచేదరికొను వృక్షంబు
చందంబున నాధైర్యస్థైర్యంబులను క్షీణింప జేయుచున్నదే?
అయ్యో! యింక నేనెట్లుభరింతు? యదైవమా నేనేమిసేయుదు.

లక్ష్మ—అర్కతనూజా! మూఢుని చందంబున నీవిట్లెల కోకించెదవు?
తామొనర్చిన పాపపుణ్యంబులే, ప్రాణికోటికి సుఖదుఃఖంబు
లకు గారణంబులైయుండును. చంపువారెవరు? చచ్చువారె
వరు? మమతచే దేహాభిమానంబున విలపించుటేకాని వేటాం
డులేదు. ధైర్యముఁబూని కాగలకార్యంబున కుపక్రమింపుము.
దుఃఖమువీడుము.

అంగ—(తారకడజేరి) సీ॥ అమ్మరొ! యెవరింక నరసిప్రాచెడువారు?

దైవమేమనపట్లదాయయయ్యె

తార—

మనపూర్వ కర్మంబు మనకీట్లు లుండంగ

దైవము దూఱంగ దగదుతనయ

అంగ—

తల్లిరొ! యే నెట్లు తండ్రిని మోడబాసి?
నెమ్మదినుందునో యమ్మచెవుమ

తార—

నాయన్న నీవిట్లు యడలుచు నుండంగ
నేజూడజాలనో యింద్రపాత్ర!

తార—

గీ! తనయ! పోయెద నొకనీ తండ్రివెంట
మాతయందును మనుతనుమానుమన్న

అంగ—(కొంగిలించుకొని) అమ్మ నిన్నెడబాసి నే నవనియందు
నెటుల చరియింతు నాకిక నెవరు దిక్కు.

హను—అమ్మా! యీబాలుని భీతిల్లజేసెదవేల? నీయట్టి సుచరిత్రకు
నే జెప్పవలయునా? వీరస్వర్గమునుండిన వాల్మీకె మీ
రింతశోకించనేల? దైవ సంకల్పమునకు మాటుకలదే? తెమ్ము.
ఈ బాలుని యోదార్పుము. దుఃఖమును విడనాడుము. సుగ్రీ
వుని కటాక్షించి మమ్ముగాపాడుము.

సుగ్రీ—(అంగదుని కొంగిలించి) తనయా! వగవకుము. నే నీకు
సకల సౌఖ్యంబు లందజేసెదను. ఊరిడిల్లుము.

రామ—అంజనాపుత్ర! యీ వానికి దహనాది కృత్యముల నెఱవేర్చు
టకుఁదగిన యేర్పాటు గావింపుము.

హను—శ్రీరామచంద్ర! తగుప్రయత్న మంతయుఁజేసినాఁడ. కపి
వరులెల్లరు వలసిన వస్తువులను బొనగూర్చి మీయానతికి
వేచియున్న వారు.

రామ—(సుగ్రీవునితో) సుగ్రీవా! ఇక నాలసించక, వాలింగొం
పోయి దహనాదికృత్యంబులను జరిపి తిలోదక విధానంబు
లాచరించి, పరిశుద్ధిబొంది, వేగంబె నాచెంతకురమ్ము.

సుగ్రీ—చిత్తము. (రామ లక్ష్మణులు ముందుకు రాగ వెనుక తెర
పడును.)

రామ—(లక్ష్మణునిగాంచి) తమ్ముడా! ఇక సుగ్రీవుని సహాయం
బున మన కార్యంబవశ్యముగ నెఱవేఱగలదు.

లక్ష్మ—అన్నా! నిరాటంకముగ మనమింక రావణాది రాక్షసుల
నపలీల జయించి, నీతాదేవిని తప్పక సాధింపగలము. సావ
కునకుఁ బవమానుని తోడ్పట్టాదవినమాడ్కి— మనకీ మహా
భుజబతోపేతుడగు సుగ్రీవుని సహాయంబబ్బినందున నింక
గార్యసాధనమునకు సందియంబే లేదు.

(సుగ్రీవుడు-అంగదుడు-హనుమంతుడు ప్రవేశము.)

రామ—అర్కతనూజా! ఇక నంగదుని, నీపుత్రునిగానంబుకొని,
యేకొఱత లేకుండ గాపాడుము. తార మొదలగువారు శోకం
బు నొందికుండునటుల యరసితగురీతినడుచుకొనుము. ధర్మముఁ
దప్పక రాజ్య మేలుము. పవనతనయా! మీరందఱు కిష్కంధకుఁ
జని, సుగ్రీవునకు కపిరాజ్యపట్టంబుగట్టి, యంగదుని యువ
రాజు గావింపుడు.

హను—దేవా! మీ కృపాకటాక్షంబున మాకిట్టి కల్యాణం బొదటి
గాన కిష్కంధకు మీరరుగుదెంచి, కాగలకార్యంబులు నెఱ
వేర్చి, మమ్ముల నానందాబ్ధియందుఁదేల్చి, మిక్కిలి ప్రార్థిం
చుచున్నాఁడ.

రామ—కపికులోత్తమా! నీవాక్యములకు కడుంగడు సంతసించితిని.
అయిన పదునాల్గు సంవత్సరము లరణ్యావాస దీక్ష వహించి
యున్నాఁడ. నేపురంబునకు రాజాలను. నామాఱుగ సుఖి
త్రానందనునిదోడ్కొని పొందు. అతఁడన్ని కార్యంబులు
నెఱవేట్పుగలడు.

(లక్ష్మణునిగాంచి) లక్ష్మణా! వీరలందోడ్కొనిచెలి, సుగ్రీవా
గదులకు పట్టాభిషేకంబొనర్చి రమ్ము.

మ——సుగ్రీవాంగదులారా! ఏలయోచించెదరు? మీకు నాయందు
గల భక్తి నే నెఱుఁగుదు. నేరాని కొఱత మీమనంబున
నుంచకుడు. లక్ష్మణ కుచూరునిఁ దోడ్కొనిపోడు.

సుగ్రీవుఁడు——చిత్తము. (నిష్క్ర.)

పంచమాంకము——చతుర్థరంగము.

పట్టాభిషేకము.

స్మింధరాజధాని - లక్ష్మణుఁడు - సుగ్రీవుఁడు - అంగదుఁడు

హనుమంతుఁడు మొదలగువారు.

సుగ్రీవాంగదులను సింహాసనానీలకుఁ గావించి.

లక్ష్మణుడు——సుగ్రీవా! వారి పరాక్రమంబునకు మెచ్చి దేవేంద్రుడీ శాం
చనమాల నాతనికిచ్చెను. అమాలను వారి శ్రీరామున
కొనఁగె. నీపట్టాభిషేక మహోత్సవకాలంబున నేను శ్రీరామ
చంద్రుని యానతిమేర కామాలను నీకు వేయుచున్నాఁడను.
జయశీలుఁడవగుదువుగాక. (అనిమాలను కంఠమున వేయ.)

సుగ్రీ——దేవా! శ్రీరామచంద్రుని ప్రసాదంబుగ గ్రహించినాఁడ.
(హనుమంతుఁడు పూలహార మంగదుని కంఠమున వేయును.)

మంగళము. 40. అనుబంధము.

——:(0):——

సమాప్తము.

శ్రీ రామచంద్రార్పణమస్తు.

ॐ

అనుబంధము.

(1) శూత్ర-మహానరాగము-అదితాశము.

రారా! నన్నుగావవర-భోగిశయనా! సరగుననీవిటు
రారాజేగ-రాజేవాక్ష! నారదాది మానివంద్య! ||పల్లవి||
పరివరివిధముల-బార్ధిం చెదనిక-శ్రీరమణీధవ! కావుమురా
సురవర నన్నుత! కృపజూడుమునక-మఱిమఱవేడెద|| 1.
నిన్నే నరనమ్మితిర-వెన్నుడనకగావుము-రా-
వన్నజన రక్షకనిక-వినుతింజెద|| 2.

(2) లక్ష్మణుడు-ముఖారి-రూపకతాళము.

నేనేల? దవ్వరిగితి-నీయరణ్యమున నేడు ||పల్లవి||
క్రూరమతిని మానిజంపి-మోర పాతకుడై తనకటా
దోసమెట్లుపాపుకొందు? -కోసలేంద్రు నెట్లుకాంతు? 1.
మింటఁదిరుగు ఖడ్గమేల-కంటఁబడఁగఁగొంటెనయ్యో!
పొనగియున్న పాపమే మొ-వశముగాదు తెలియనాకు|| 2.

(3) శూర్పణఖ-బ్యాగ్-ఏకతాళము.

ఎంచిచూడఁగను-మంచినమయమిదె-యోచింపఁగ నేలా?
అనతికాల-మున నెనాదు- కోర్కెలుకొనసాగ|| ||పల్లవి||
మించినభక్తి నా-తనయుఁడువాసవు-మెప్పువడసిచాల
వరముల-గొనుచుశత్రు-వర్గముదునుమాడ|| 1.
శంకలేకనా-లంకను జేరి-రావణుడునుమాడ
శుకరంబుగను-రాజా-మాతను నేనాదు|| 2.

(4) హిందుస్థానికాపి-ఏకతాళము.

నీత-నాథా! అలుకయేలా-నాతోయింతలోన నె|| ||పల్లవి||
రాజు-కొమ్మా! తొలఁగిపోమ్మా-వలదువలదీమాటలు|| ||పల్లవి||

- సీత—చాలునీవిటు-లేలనాడ? భూ-పాలవేడెద
 పూలకొరికయి-కోపమేటికి-పాలనజేయుము! 1.
- రామ—మరులుమీఱి-విరులుగోసి-తరుణిముడవగా
 కోరిరాగ-ని-రాకరించుటదేమి సరసము? 1.
- సీత—చరణముల-కెఱిగి నేను-శరణువేడెద
 మారజనక-నా-నేరమెంచక-సరిగున నేలము! 2.
- రామ—డెందమలరా-నందముగ-యిందువదనరో!
 పొందుగముడు-వంగరాగనె-వలదనిపలుక వె! 2.

(5) శూర్పణఖ-బ్యాగ్-ఆటతాళము.

నినుజూడనామది-ఘనమోహమును నెందెగదె
 సన్నతాంగ!-యెన్న నేల? వన్నెకాడ!
 నగముల-వనముల-నగతులకై న-నినుగొనియేగద
 చాలగనాతోడి-సుఖలీలగూడక-వనవాసమేలర?
 ఆకుయాపినీకేలా? -గుణవిహీనయదిచాలా-ఘనశుందరి
 నేనుండగ!ని

(6) హింసుస్థానితోడి-ఆదితాళము.

- శూర్ప—భావజా-నమశుండరా!-వేడెదర! 1. వల్లవి!
- లక్ష్మ—చానరో! చాలుపోపొమ్ము-కోరకుము! 1. వల్లవి!
- శూర్ప—ముదమున నేనిను-మదిగోరినార
 సదయుడ ననుగావుమ-వీడకుమ 1.
- లక్ష్మ—మగువరొసీవు-మరియాదలేక
 తగునట ననుగోరను-జేరగను 1.
- శూర్ప—మనసిజబారికి-మనజాలనేను
 మానవ నాథ నేనిను-మాననుర 2.
- లక్ష్మ—స్వాంతంబునకాసీతా-కాంతునిమాని
 కాంతరో! ననుగోరగ-వితలేగ 2.

(6+) భైరవి-రూపకతాళము,

శూర్ప—మరుబారికి-యోర్వగ నా-తరమా-రమణుడే | పల్లవి |

రామ—పరనాగుల-చేరనునే-వినుమా-తరుణిరొ! # పల్లవి |

శూర్ప—విరిజాణుని-శరను ల్వడి-తగిలెన్-తాళజాల-రమణుడ

రామ—చా-లా-మే-లా-నే-తరుణిరొ! 1

శూర్ప—ఏరా-మేరా-రారా-మారా-కార-రమణుడే! 2

రామ—తగు నె-మగువా-నగవా-ననుగో-రగను-తరుణిరొ! 2

శూర్ప—జాగేలర-నీకొంగిలి-వేగంబున-నాకివ్వుము

నీకన్న ను-లోకంబున-వేరొక్క-నీ-నేగోరను 3

రామ—చెలియరొనీ-చెలిమినినే-వలవనునె

దలచకుమా-పలుమాటలు-పలుకకు-తరుణిరొ! 3

శూర్ప—పరితాపము-భరియింపగ-భరమా యెను-మఱి వేడద! 4

(7) హిందుస్థానితోడి-ఆదితాళము.

శూర్ప—మరుబాధకోర్వజాల-నీరజనయన నను-బితాశ నేలుము

రామ—వలుమాటగాడ నేల? బాలరొ! నీవునా-భావము చెలియ

శూర్ప—మనమలర నే-నిను-గోరియొరుతలపగలనేమిది

మానవనాధనను-మానక నేలుము 1

రామ—సుమశేరునిఁజూలుయా-సౌమిత్రిని జేరగబొమ్మా! కొమ్మా

సుదతితో! నేనుపర-సుదతుల కోరను 1

(8) శూర్పణఖ-హిందుస్థానితోడి-ఏకతాళము.

చాల్ చాలురనాసామి-చాలించర-ఇక-

చలమేలచాలనిన్ను వేడదర

మరుబారికి నేతాళజాలర-మారసుందరసిన్నింక-వీడనర

అక్కున జేర్చుచు - చెక్కి-లినుక్కుచు - చక్కనిసామియి

నన్నెలర

కడుక్కురుడై మాకుడు నాయెదను - వడిశరంబులతో

సాగెనురా! చా!

అనుబంధ

(9) హిందుస్థానితోడి ఏకతాళము.

—ప—రణమున నిలువుముర-వదరకను
ఘన-గుళ-ముల-నణ-చెదపొగరు

—శిరమునుబడవై తు-యీశరమున
ఓరిరాక్షసుడ-కోరికదీరగ

ప—పాకశాసనుని-బాములబె బలము

మది-దెలియుముర-పోరునశిరమును-ధాగుణగూజా

—చాలుచాలుయిటువలక నేల-చే

కాలునిపు-నే-నువకగొడువ

—ఏక—

—ఓరొక-అ-పాకశాసనుని-బాములబె బలము

మది-దెలియుముర-పోరునశిరమును-ధాగుణగూజా

—చాలుచాలుయిటువలక నేల-చే

—గర్జ-జే

—ప—పాకశాసనుని-బాములబె బలము

మది-దెలియుముర-పోరునశిరమును-ధాగుణగూజా

—చాలుచాలుయిటువలక నేల-చే

కాలునిపు-నే-నువకగొడువ

1 . గూర్కొని-హిందుస్థానితో

ఈసరిచనబుక-నె పగజాలంద

కన్న-న-ని-తప్పకబాపకున్న

ఖరనూప-నాదులు-దురమునకు-లి-క

నై-ము-నియా-న-లనూకాల్ప

కదనము-నూవా-మదమణిగింది-నా

కాదము-న-న-రుశిరము

నుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

(12) రావణుడు-వ్యాండుస్వరము-అదితాశము.

పడతి తెలుపు-మిపుడెవాని-పుడమియందు-

నిలువకుండకాలనలచెదన్

-రులనై న-సురలనై న-కుర్మదాంధులై నవారి

శిరమువాడి-శరములను-ధరణిబడంగ్రుంచెదన్ ||

(13) విభీషణుడు-జంజూటి-అదితాశము.

త్యనాథనీమది-జింతసేయవేల?

కురమున నొంటిగా-ఖరదూషణాదులఁ

బొరిగొనుటెంతయొ-పరికంపతేవెళో?

అనుకులబాధకు-సురలెల్ల బాటి

శౌరినివేడంగ-నరుడయ్యెగాభువిన్

(14) కేదారగౌళ-రూపకతాశము.

రావణ! మాటులకుళోరి నీవిటు-మారీచనాండ

సారెకునీవుయీ తీరునబల్కంగ-నోరునుకొంటి నే నో

మారీ! దానవేంద్ర! మానుమీపని-కినుకేలనిమది

మానసముననా-మానవనాథుఁ-తిలచినింతినె-

మానసమడరు

రావణ! ధీరతబూనియా-ధారుఁ ఘతను-గొంకమీఱఁగలదు

తీరుననై నను దెచ్చుటమాను-హేటకనీవిటువాగకు

మారీ! నీహితమేమిది-గోరివచించెద-నా బాతనుదెచ్చు

సాహసమీవిటు-సేయక నేగును -నాఖ్యముచేకురు

రావణ! వలవనిమాటలు-పలుకంగ శిలరీతులువలనంబి

చాలునునీతులు - - - - - కాలుని జేరగ జంతుదరు

(15)

గొనువకా యీమృగమును-ప్రసాదము

కాంచనాదుమదికి-వీట- - - - -

అనుబంధము.

రామ! నీరజాక్షీ! నీమాటకు-మాటుపలుకువాడనే

పాటినీక వెంటనంటి-బాల! తెత్తుకు గాములోన॥

ప॥

త॥ కొని తెమ్మాహరిణంబును-మనసాయదీనిజూడగను

భానువంశతిలక నేను-కేలుమోడ్చి వేసదాన॥

1

అత్మ॥ (15) కపటంబీహరిణంబు-గాంచరామ! నామదికి

జాడఁదెలియురుగగానె-చాలమోసమానుగాదె॥

ప॥

రామ! కితమేమీ గతిఁబలుకగ-నుతిఁదోచదాయనాకు

సతుల కోగ్గెలఁదీర్చకున్న-పతులబ్రతుకురిత్రగాదె॥

క॥

అత్మ॥ కలివేయియిలనిట్టి-పలువింతమృగములా-హా! హా!

కలుగుననుచునై నవింటిమె-వలదా వలదా వలదీవాంఛ॥

1

(16) రాముడు-కాంభోజి-త్రిపుటతాళము.

ఎక్కడిమృగమకొ? చిక్కకయున్నది

నిక్కపుమృగమైన - చిక్కులుకలుగునె

ప॥

శరమును విసువక - వెరవునబట్టుటకై

దిరుగుచు నున్నను-దొరికకయున్నదె

1

నికడునాకని - దూరము నిలువగ

నగున నాకడ - మురియుచునుండునె॥

2

(17) సీత-నాటకురంజి-ఆదితాళము.

వేగమరుగుమా - అన్న - శ్రీ రాముని (చేరనరుగుమా)

నాదుడెందమందు - కుండుకల్లెచాల

ప॥

ఘోరకాననమున - క్రూరదానవులచే

పోరునందుజిక్కి - చీరగల్గెనేడు

తెడవుసేయఁజనదు - పుడమితేడకటా!

ఎటులనున్నవాడొ? ఏమిలోచదాయె॥

(1) అత్మణుడు-హిందుస్థాని-జరిజా-వికతాళము.

ఈమః కాటనిలోన-నిధివీధన్యా-భాగున-మడిచాడ

ధర్మమగున

జననిరో! కింటిమైయెటు-నిన్ను బాసిటు-చనగఁజాలనె! ప॥
 ఈతీరున బలుకగ నేల? - చుదిదై న్యమొందనేల?
 తల్లిరో! కక్క-సంబున-రక్క నుండిటు-ప్రసక్తి-యతివగ నె! 1

(19) రావణుఁడు-సారంగము-రూపకతాళము.

కింటినిందునుందరాంగిని-కన్ను లలరగ
 కుటిలకుంతలులెందరై నయీ-పాటలాధరిసాటికలరె ॥ప॥
 కమలభవునిరాణికన్న-అమరనాథు-దేవికన్న
 కమలవాభునిపల్నికన్న-లేమయెంతో శుటియనహ! 1
 కాణుచీకటిమింగుయీసతి-కురులయందహ-చూడగను
 మరునిశూపుత-చూపు-వారిజాక్షి నెన్న తరమె॥ 2

(20) హిందుస్థాని-ఆదితాళము.

రావణ॥ వనరుహ నేత్రి!-కనకసుగాత్రి!
 మానినివేడెదనిక-
 తరుణిరో! నన్ని కసరగున నేలుము ॥ప॥
 సీత॥ ఈపగిదేలా?-పాపముచాలా
 భూపతియుండిననిక-
 తడయక కడువడి పుడమినికూల్చుక ॥ప॥
 రావణ॥ మనోహరీ!-ననునీవిట్లాడ
 మన సెట్లొప్పెనీకు?
 మానినిమననిక-మనసిజాబారికి 1
 సీత॥ దానవాధమ!-ననుగోరి
 మనగంగవశమెసీకు
 తగ రయిటువర-తరుణులగోరగ॥ 1

(21) లక్ష్మణుఁడు-దేవగాంధారి-ఆదితాళము.

నిమనిదెలుపును-ఇనతిలకనే
 నిదురూరారవి-విననయ్యెమాకు ॥ప॥

అమాటవినగ నె-భూమిజ బెదరుచు

రామునిఁ జేరిగ-పొమ్మనిపలికె

1

ఎన్ని విధంబుల-విన్న విలచినయె

తరుణికోపించినకా-నరుష ములాడెగా

2

(22) సీత—హిందుస్థానిపీలు—రూపకతాళము.

అన్నలక్కణా! విన్న పంబుల-వినికృచాను! రాగదే

కన్నుగానక-నన్ను జేకొని-చనుచున్న వాడయ్యా!

||ప||

పరమసుగుణానిన్ను బల్కిన-పరుష ఫలము కంటి కే

కోరినిన్ను వేసిదాన-నరగునకా జను దేరి వే

1

నాదుతప్పు లెల్లనీదు-మడినియిడక వేగమే

అదేరమునమోద మెసంగ-నాదుతాపమాన్యవే

2

(23) సీత—ముఖారి—రూపకతాళము.

లేరేనా బెటమాన్యగ-ధరణిలోపలను

క్రూరుఁడైటుకొనిపోవగ-నరపుణ్యు లెవరు?

||ప||

నలినాక్షుచకీవార్తలు-తెలియుటయిక యెట్లు?

ఘనముగననువిడుపించెడు-ఘనులెవ్వరిలను

1

మాతానీ-జామాతను-బీతి గనుగొనుచు

వెతలెల్లనువినుపించు-నా-సంతాపమునీతి

2

(24) జటాయువు-ఆరభి-రూపకతాళము.

జానకిని-విడువమహినిక

కావరమున-చోరుఁడనై-కొనిపోకిక-విడు-విడు-విడు

||ప||

మోసగించితఘువరు-భానురాంగిఁ దెచ్చుటల్

దోసకారితగ డిక-విడు-విడు-విడు

1

విడువకున్న సినుఁబట్టి-కడిభండలుగఁ జేతు

తడవైనరింపకీక-నిడు-విడు-విడు

2

(25) చిలహరి-ఏకతాళము.

రావణ! తెలియవా?-జటాయువ!

నాబలశౌర్యంబుల్లెచు నీచుది

॥పల్ల॥
౩

జటా! ఉండరి - పడియుండర

భండననూనను - ఖండించిసి చెది

॥పల్ల॥
౩

రావణ! నిలిపులక వెనక నే - గలంచు తెలుగువే

బీరములేలర? పోరుననాముండరి-

తాళగలే వెలు-పాటిన వీడను

1

జటా! తలంగకక - శౌర్యమాక - జూపునుయ్యెడక

గట్టెను-కొట్టెను-కొంపుడు - చంపును-

సమరమొందున నీచుడెనిల్చుము॥

1

(26) రాముడు-శంకరాధరణము-ఏకతాళము.

తరు శిన్ని వింగిన - దనుజుడే బుటు

కనుగొనుమా - వీనిదునుముదమా

॥పల్ల॥
౩

కదనమనక - మదమణత్రుక - ధృవినిబడగను-మోదెడ

గనుమా

కనుగొనుమా-వీనిదునుముదమా॥

1

(27) శబరి-శంకరాధరణము-ఏకతాళము.

రామా రామ! రఘుకులసోమ! బాసకీరామా!

జగదభిరామ-భాగవతము-పావననామా! కొసల్యరామ ॥ప॥

దశరథపుత్ర! శశిధరనిత్రా! పరమపవిత్ర!

నరవరపూజిత-మానిగణసేవిత-పరగుణభూషిత-సురవరవందిత

(28) జంజూటి-ఏకతాళము.

రామ! ఈశంకరాధరణమొంత - గాన పొందె-యింతమీరాగ

లక్ష్మ॥ పనవనక-గనుమా-కనుని-యముగా-నలరక

రామ! పున్నాగముల్-జాతీయ - అనందమాక - మది గూర్చుగ ॥ప॥

లక్ష్మ॥ సురలోకముక-నిలకించెను-పరసాలముల్ - లలిమీరాగ

రాము! శుకశారకల-కలరసంబులు-అశ్విరుతంబులు-జెవికింపుగ
లక్ష్మి! కమలా-కరముల్-కలహం-సములు-జెలగుచునుటి 1

రాము! పరివరివిధముల నెవ్వేళ-పరిమళవాచువులేతే
సురవనమనగజ్యుంబై-నునదియనదసరెను మదిజూడ
లక్ష్మి! ధరణి-నరులు-సురలు-భాగద-మనచునుగ 2

(29) నగ్రీవుడు-ఇంగ్లీషునోటు-ఆతాళము.

మునివేషుల-గనునొంటి-సునశౌర్యుల-అనైపున
అబ్బబ్బయి-వీరులజూడ-నిబ్బగమెప్పుగిది-గలుగు 1
మదిజూడ-దిగుల్దోచె-గిరివీడి-వెనబాటి
దాగకయుండిన-నిచ్చటమనల-ద్రుంపక-జంపక-బోవరుగ 1

(30) నగ్రీవుడు-మోహన-రూపకతాళము.

మోదమొదవెనామ-కిని-నిదుబాహుబుము-గానగ 1
బలనంతు-దిగువాలిని-చలమున-గూర్చు
జాలునాడినీ వెలుచుచు-దెలికితిపు సమాన వేద! 1
మూఢమత్తినై యాడినట్టి-మాటలెల్లచుదినియిడిక
గాఢమైనకృపనుజూపి-కావునుయోరానువా! నను 2

(31) రాముడు-హిందుస్థానికాపి-రూపకతాళము.

మొండుకోక భరిమున-మొండుంబుల
పుడమి-చియకటబోయి-పుడవితన మా! 1
హంసమాన! నిన్నుగొనును-అనురుజేగగా
వసుధతనియ! విసికియపుడ-మునురుగాసెనో 1
తనవిదేల? ధనువదేల? ధరణిపైనిక
మనగజాల నే నిన్ను బాసి-మీన శత్రుహరి 2

(32) రాముడు-కాపి ఆదితాళము.

పీడిశకు-గొనుచుచననో-తెలుపుమి-నేనానిపాగరడతు
విడువకదురమున-పాటివనై న-గమరయముననె
శరములగొనుచు-బుడమి-శరములు-దొల్లగజేతు 1

(33) ఇంగ్లీషునోటు--ఆదితాళము.

వాని|| ఏలరమాటలు? చాలునురా

ఆలము సేయగ-చాలుదువే?

సుగ్రీ|| పట్టాదరానిను-గొట్టెదరా

గట్టిగ నాకడ-నిలువునురా

వాని|| చక్క-గపుడమి-దొక్కుదురా

సుగ్రీ|| ఓరి-యిట్టుల-బీరము-లక్కగ

జేర్చెద-కాలుని-చెంతకురా

వాని|| నీచుడ-నీవిక-నీలైదురా

సుగ్రీ|| దక్క-పురా-యిక-నిక్కముగ||

||వ||

(34) కానడ-ఆదితాళము.

తార|| వలదికను మగుముకదనంబు-నా-పలుకాదరింపుమిందు ||ప||

హాని|| విడు విడుముదిగులునీ కేల? నడిగెలిచివత్తు జేబాలా ||ప||

తార|| చలమున నేగకు-బలియుడ జేసిన-కాలముగాదిదినాథా |

హాని|| వారకపగతుడు-పోరుకుబిలచిన-నూజికయుండగజాలా |

(35) అంగదుడు-కమాను-ఏకతాళము.

సురమునీంద్రునిన్ను తణౌరి-వరసోజవయననారీ!

అసురారీ! వనమాలీ! భవహారీ!

||ప||

పరిపాలింపుము శ్రీరమణ! దరిజేరితి నే మా రమణ!

రణభీమ! వరనామ! గుణధామ! "

|

(36) తోడి-ఏకతాళము.

వాని|| ఓరోరోరి-సాటిక నిలువుము-ధాసుణిగూల్చెదనీశిరమున్

దురంబునన్ని క-స్థిరంబుగన్నిలు-రయంబునన్ నిను

బారిగొందున్

సుగ్రీ|| చాలు-పోరా

వాలి|| గర్వం-బేరా?

సుగ్రీ|| కాలముతీతెనునీటొరమ్మిక-కూలగ నేసెదఁజూడుముర

వాలి|| మదముకొనణఁతుకొ-తులువా! నిలుమా

సుగ్రీ|| శూరుండవై పోరాడగ-కలుదువే-

బీరంబులక బల్కధీరుండవె||

(87) తార—ధన్యాపి—అటచాపుతాశము.

ఇక నేమరంగల నే-శోక మే నెటు బాయుదాన

పగబూనినినుఁగూల్చె-శుకులనాథుండయ్యో! ||ప||

ఆదయుడై యిటురాముఁడేనిను-గదనమందున గూల్చుఁగడఁగిన

ముదముతోడుత - నెవరునిన్ను -గదసి బోడెడు-వారలయ్యో

నాథ! నిన్నెడ బాసియిక నే-భూతలంబున నిలువగల నె

నాకమున కేనీదు వెంట-రాక నేనిటనుండజాల||

2

(88) వాలి—జంజూటి—అటచాపుతాశము.

కరుణించితాపాడుమా-ఈ బాలుని-రామా! ||ప||

నాదగు నేరము-నీమది నెంచక-ఆదరమునవీని

గనుమా-వినుమా-ప్రేమకొ-గా-పాడుమా-రామా! 1

ఏపాపమెఱుఁగని-పాపమవీకు

కృపముంచిమాపయికొ-గొనుమా-బాలునీ-దయచే

పా-లింపుమా-రామా!|| 2

(89) ఆనందభైరవి—అటచాపుతాశము.

తార అగ్రకుఁడు కపివీరమును బాసిదివి కేగితే యింక

సుగ్రీవుఁడు) అసికాదెమవారుమాకుకలరే! ||ప||

సుగ్రీ— కపిశేఖరన్నాపై-శోపమువీకుము

అన్ననిన్నిక గడ్డులారగ-నన్నమకొ

గనునారకుయ్యో! 1

అంగ—మాయయ్య నాతోడ నయ్యముమీరిగ

జేరి చెక్కి లిముద్దు గొనుచు- జేరదీయగ వేలనయ్యో!

తార—ప్రాణేశనిన్ని క-బాసి నే బాణముల్

నిలువజాలను నిమిషమైన-బలుకరించవ జేలనయ్యో!

(40) చక్రవాకము—అదితాశము.

రాఘవా! శ్రితవరదా! రఘుకులదీపకనిహాపాగదా

జాలు-వారమే-వేదవినుత-మంగళం

నీ-పదసంసిజములనే-సతతము దలచెదను

అతిముదమునమనిసి-పరాత్పరా! సురార్చితా!

ఖరాంతకా! వాకారివినుతపదాంబుజా!

కేశవా! పశుపతిసఖపవిత్ర! ముగ్ధాననతచారిత్ర!

దానవకులజయిత్ర! మృతే!

సు - బ్ధ - రా - య - పా - లా - మంగళమగు.

